

Vasario 16 proga Kauno Karo muziejaus sodelyje įvykusio Laisvės paminklo atidengimo iškilmėse dalyvavo ir Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio seimo nariai, kurie 200,000 minios akivaizdoje padarė tokią priesaiką:

MES, SĄJŪDŽIO SEIMO DEPUTATAI, LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS DIENĄ ATĖJĘ PRIE LAISVĖS PAMINKLO, SAKOME: TEBŪNIE LIETUVA TOKIA, KOKIOS NORĖS JOS ŽMONĖS. MŪSŲ TIKSLAS - LAISVA LIETUVA! MŪSŲ LIKIMAS - LIETUVA! TEPADEDA MUMS DIEVAS IR VISO PASAULIO GEROS VALIOS ŽMONĖS!

Į LAISVĘ leidžia Lietuvių Fronto Bičiuliai tris kartus per metus.

Redaktorius: Juozas Baužys.

Redakcijos talkininkas: Česlovas Grincevičius.

Administratorius: Jonas Prakapas.

Į LAISVĘ (TOWARD FREEDOM) — a Lithuanian magazine of politics and cultural life published three times a year by Lietuvių Fronto Bičiuliai.

Editor: Juozas Baužys. Business and circulation manager: Jonas Prakapas.

Redakcijos adresas: J. Baužys,
9124 Sandpiper Ct., Orland Park, IL
60462, USA.

Administracijos adresas: J. Prakapas,
14 Thelma Dr., Bakersfield, CA
93305, USA.

Metinė prenumerata: JAV, Kanadoje ir Australijoje — 10 JAV dolerių, Europoje ir P. Amerikoje — 7 JAV doleriai.

Garbės prenumerata: 20 JAV dolerių.

Spausdina „Draugo“ spaustuvė:
4545 W. 63rd St., Chicago, IL 60629.

REZISTENCINĖS MINTIES IR POLITIKOS ŽURNALAS

TURINYS

Vedamieji	2
Laisvės jėga ir geležiniai dantys	
Idealų srityje kompromisų būti negali	
Klaidinanti informacija	
Skaitytojų žodis	7
Kęstutis Girnius — Vasario 16 minėjimas Kaune	10
A. Vytis — Negęstanti viltis: gyventi laisvai ir nepriklausomai	17
Politinės veiklos išėivijoje programa (projektas)	21
Vytautas A. Dambrava — Širdim į širdį (Prof. Stasys	
Žymantas gyvenime ir laiškuose, II dalis)	25
Pasikalbėjimas su Kęstučiu Girniumi (Iš „Kauno aidų“)	36
Antanas Butkus — Gorbačiovo ekonominės ir politinės	
reformos	44
A. Lembergas — „Dédé Joe“ ir Baltijos valstybės 1941	49
Aleksandras Mauragis — Kur eina mūsų civilizacija?	52
XXIII literatūros vakaras	56
Edita Nazaraite — Žalia, balta ir raudona (eil.)	57
Bernardas Brazdžionis — Kad žodis taptų kūnu (eil.)	58
K. G. — Nerimas ir rūpestis partijos plenumui praėjus	60
J. Kj. — Išėivijos uždaviniai lieka tie patys (reportažas iš	
politinių studijų svarstybų)	62
Vardai ir įvykiai	67
Pasitarimas dėl bendro darbo	
A. S. — Prof. dr. B. Kuzmickas pas New Yorko bičiulius	
Žmogaus teisių konferencija Clevelande	
Atsiųsta paminėti	71

Autoriaus pavarde ar slapyvardžiu pasirašyti straipsniai nebūtinai atstovauja leidėjų ar redakcijos nuomonei ir yra atviri diskusijoms • Nepakeičiant autoriaus minties, straipsniai gali būti taisomi ir tvarkomi redakcijos nuožiūra • Redakcijai siunčiami laiškai ir atsiliepimai pasirašomi tikrosiomis pavardėmis.

VEDAMIEJI

LAISVĖS JĖGA IR GELEŽINIAI DANTYS

Sovietų Sąjungoje vyksta pasikeitimai yra viso pasaulio sekami su dideliu dėmesiu. Per daugelį metų vykdytas nežmoniškas komunistų teroras naujūmų nebesukeldavo, todėl ir laisvoji Vakarų spauda buvo pradėjusi nuobodžiauti. Prieš ketverius metus į valdžią atėjęs Gorbačiovas atnešė viltį prislėgtam ir iškankintam Rytų pasauliui, įvesdamas perestroiką ir paskelbdamas glasnost. Atvirumas pasidarė priešingybe iki šiol vestai sovietų politikai. Kodėl šita permaina pradėta, dar nežinia. Tenka spėti, kad geležinė uždanga jau nebegalėjo ilgiau atlaikyti Vakarų laisvės jėgos, pasidarė per daug juokinga slėpti nuo savo žmonių tiesą apie Vakarus. Tai buvo padaryta ir iš desperacijos, kai sovietų rojuje pritrūko duonos ir imperija atsidūrė prieš realią ekonominę krizę.

Gromyko, 1985 kovo mėnesį pristatydamas centriniam politbiurui Gorbačiovą, pareiškė: „Draugai, tas vyras turi malonią šypseną, tačiau jis turi geležinius dantis“. Vakarai jo šypseną priėmė, ypač, kai jis palengvino žmogaus teisių suvaržymus, paleido dalį politinių kalinių, atitraukė iš Afganistano kariuomenę. Tuo pačiu metu, kai vakarai garsiai linksniavo jo vardą, Gorbačiovas patydomis apkarpė karo biudžetą, net išdrįso reabilituoti Stalino nuskriaustuosius, pažadėjo pakeisti teisinę sistemą. Pasinaudodamos patogiu momentu ir pasiremdamos paskelbtuoju glasnost šūkiu, daugelis sovietų respublikų atbudo ir pradėjo reikalauti bent dalinų autonomijų. Vėliausiai okupuotos Pabaltijo valstybės dar nebuvo giliau užmigdytos sovietiniam rojuje; jos pirmiausiai pradėjo šauktis laisvės ir garsiai skelbti patirtas stalinistines skriaudas. Net ir tie, kurie anksčiau buvo prisitaikę ir pasakę daugybę kalbų, liaupsinančių komunistinius „laimėjimus“, dabar stojo į pirmąsias demonstrantų eiles, pasirašinėjo peticijas.

Paskubomis susiorganizavo Sąjūdis, pusiau iš pogrindžio išlindo Lyga. Spontaniškai suorganizuoti keletos šimtų tūkstančių susirinkimai Vingio parke, prie Vilniaus katedros, Kauno Karo muziejaus sodelyje, stebino mus išėivijoje, stebino ir visą pasaulį. Sveikiname tokias sėkmingas išsilaisvinimo pastangas, džiaugiamės tokia efektinga laisvės jėgos demonstracija, remiame šias laisvėjimo pastangas moraliai ir materialiai. Tiesa, kartais sunku mums suprasti jųėjimus ir net žodžius, sunarpliotus ilgų vergijos metų pančiais. Per anksti neapkaltingime jų už neva daromas klaidas. Juk jie skundžiasi neturį patyrimo valstybingumo kelyje, stoka inteligentijos, diplomatų, tarptautinės teisės žinovų. O išėivijos spaudoje pasigirsta balsų su rezervuotais perspėjimais dėl per didelio entuziazmo reiškimo, nes laisvės šokėjai dar esą komunistiniame sode.

Velykų dienos rinkimai vėl davė papildomų vilčių, kad įsisiūbavusi laisvės trokštanti minia bus sunkiai sulaikoma, kad tiek daug metų melu maitintieji jau

nebeturi daugiau baimės rizikuoti nei kalėjimu, nei kartuvėmis. Tik klausimas, ką praktiškai išrinktieji liaudies deputatai net ir šiomis palengvintomis sąlygomis galės padaryti, kai partijos rankose tebėra policija, net kariuomenė? Ir kaip su tais Gromyko pristatytais geležiniais dantimis?

Kaltinome, kad okupuotos Lietuvos deputatai praeitą rudenį nenubalsavo taip, kaip estai. Turėtume įsigilinti į aplinkybes ir jų pastangas: o gal jie padarė, kas buvo galima padaryti, gal jų ėjimai mums nesuprantami? Šiandien ir latviai, ir estai jau kalba, kad Sąjūdis yra geriau susiorganizavęs, negu jų laisvės organizacijos. Gorbačiovas 1988 metų partijos suvažiavime „įkando“ opozicijai, praveddamas nutarimą prieš biurokratizmą ir pakeisdamas rinkimus. Naujai išrinktas sovietų parlamentas greičiausiai praskins jam kelią į labai galingą ekzekutyvinio prezidento postą. Gali atsitikti, kad jis galės daryti nutarimus ir be politbiuro. Tik Andrej Sakharov perspėja, kad toks siekimas, neturint daugiapartinės sistemos, yra gryna nesąmonė.

Dantų kalenimas prasideda ir kitur. Čekoslovakijoje išsklaidyti disidentai, dramaturgas Vaclav Havel suimtas. Rytų Vokietijos ir Vengrijos PEN klubai, Vengrijos profesinė sąjunga ir Lenkijos rašytojai reiškia protestus. Kovo 2 Prahos senamiesty buvo suruoštos demonstracijos, tačiau tedalyvavo tik 2000 žmonių. Ukrainiečių aktyvistai lapkričio 13 suorganizavo ekologines demonstracijas, kur irgi tedalyvavo tik 10,000 žmonių. Vasario pradžioje ukrainiečių KP pirmininkas Shcherbitsky keletą kartų perspėjo, kad patriotinis nacionalizmas nebus toleruojamas. Vengrijoje ir Bulgarijoje sustiprinta akcija prieš disidentus. Neužmirštinas ir praeito rudens rugsėjo 28 susirinkimas Gedimino aikštėje, kai demonstrantai buvo policijos žiauriai mušami ir išvaikyti. Tai rodo, kad geležiniai dantys tebeveikia, kad maišatis dar tebėra.

Išeivių vykimas į Lietuvą ir jų „pamokymai“ gali šią maišatį padidinti. Išeivijos vadovų pareiškimai bei kalbos dideliuose susirinkimuose turėtų būti gerai paruošti ir apgalvoti, kad nepasitamautų partijai. Sąjūdis yra daug pasiekęs, tačiau jo ateitis nėra užtikrinta. Partija darys viską, kad ateity jis nebūtų toks įtakingas. Jau dabar žinoma, kad bent keturi asmenys yra saugumo atsiųsti į Sąjūdžio aktyvistų tarpą ir garsiai reiškiasi. Spėjama, kad tokių saugumo tarnautojų yra ir daugiau. Jie mėgins vieną prieš kitą nustatyti ir Sąjūdį griauti.

Pirmoj eilėj nepamirškime tų, kurie didelės priespaudos dienomis išdrįso stoti kovon prieš melą, nebudami katorgų. Jie neveidmaniavo ir nepalūžo. Atvykstančius iš Lietuvos čia vaišingai priimame, kartais net ir tuos, kurie turi aukštą saugumo policijos laipsnį. Net ir tokiems duodame platformą susirinkimuose į mus kalbėti. Šiame komplikuotame gyvenime keliai į laisvę yra dar komplikuotesni. Stebėdami tautos atgimimo pastangas, nebūkime paviršutiniški ir pirmo įspūdžio pagauti. Yra herojų, bet yra ir avantiūristų, gal yra ir valenrodų, nešiojančių net partijos bilietą. Apie tai spręs ateities istorikai, kai analizuos tuos Gromyko pristatytuosius geležinius dantis.

IDEALŲ SRITYJE KOMPROMISŲ BŪTI NEGALI

Iš Jungtinės Amerikos Valstybės besilankančio iš Lietuvos asmens ir besidominčio išeivijos spauda gavome šį laišką. Kadangi laiškas išreiškia ir mūsų žurnalo vedamąją mintį — bekompromisinį Lietuvos nepriklausomybės siekį, — spausdiname jį vedamųjų skyriuje, tik viršuje uždėję mūsų parinktą iš teksto antraštę.

Gerbiami tautiečiai!

Malonu buvo patirti man, žmogui iš Lietuvos, kad jūs taip domitės įvykių raida mūsų Tėvynėje, kad gan objektyviai vertinate ten prasidėjusį demokratizavimo procesą. Bet nuliūdino kai kurių jūsų publikacijų tonas, minčių dėstymo būdas ir nepagarba oponentui, kai kitaip manantis imamas vaizduoti tautos ir bažnyčios priešu. Čia visų pirma turiu galvoje 1988 metų lapkričio mėn. „Akiračiuose“ pasirodžiusį p. Rekašiaus straipsnį — atsakymą į žurnalo „Į Laisvę“ tų pačių metų rugsėjo mėn. vedamąjį. Kategorišką ir nepagarbų minėto straipsnio toną galėčiau pateisinti gal tik noru kartą ir visiems laikams išsiaiškinti visus mus tiek dešimtmečių kankinusius klausimus tam tikru politinės minties nuovargiu. Bet kokių būdu šis aiškinimas vyksta? Suskirstant visus į baltus ir juodus, dangaus ir šėtono tarnus. Toks mėginimas pasiremti ne vien tik savo kritinio apmąstymo jėga, bet ir išoriniu autoritetu, labai jau primena mums Lietuvoje gerai žinomus laikus, kad bet koks „iš aukščiau“ atėjęs nurodymas buvo paremiamas visos tarybinės liaudies, jos valios autoritetu.

Žinoma, ne su viskuo, kas dėstoma „Į Laisvę“ vedamajame galėčiau sutikti. Pavyzdžiui, su teiginiu, kad Sąjūdis, matyt, nori pajungti demokratizavimo judėjimą kompartijos nurodymams. Tai neteisinga jau vien dėl to, kad Sąjūdis nėra vienalytis, nekalbant apie kitas priežastis. Vienok turiu pastebėti, kad ir šis sakinyss nėra kategoriškas, ką patvirtina jį pradedantys žodžiai „susidaro įspūdis“.

Teisingai, mano manymu, šiame vedamajame keliamas klausimas dėl visų mūsų, kokie mes bebūtumėm skirtingi, judėjimą sąlygojančių idealų. Idealų srityje jokių kompromisų būti negali. Kompromisai — tai tik jų įgyvendinimo kelyje, visą laiką neužmirštant ir turint prieš akis kelrodį žvaigždę — galutinį judėjimo tikslą, tautos suverenitetą, jos dvasios saviraiškos atgavimą visose žmogiškos veiklos sferose. Neužmirškime to, ir mūsų ginčai taps ne destruktivūs, neleidžiantys pajudėti iš vietos ir čiumpant vienas kitą už atlapų, — jie taps konstruktyvūs, padedantys greičiau reaguoti į besikeičiančią situaciją idealo šviesoje. Tada mes ne trukdysim, bet padėsime vieni kitiems, kiekvienas savo vietoje.

Pritariu „Į Laisvę“ pasiūlymui steigti intelektualinį centrą ir siųsti įvairių mokslo sričių literatūrą (ypač filosofijos, politinės ir socialinės filosofijos, religijos, ekonomikos) į Lietuvą, kad mes galėtumėm geriau suvokti savo vietą pasaulinės minties plotmėje.

Tautos dvasia bunda, reikia pagelbėti jai susivokti savyje ir aplinkoje.

Su pagarba,

L. L-as, Vilnius

KLaidinanti informacija

Tvirtas ryšys tarp Lietuvos ir jos išeivijos yra būtinas. Pozityvi abipusė informacija — tiek iš krašto į išeiviją, tiek ir iš išeivijos į kraštą, — pateikianti neiškraipytą gyvenimo vaizdą, kaip tik ir laiduoja tobulesnį tautos kamieno ir išeivijos šakos ryšį.

Yra pastebėta, kad išeivija apie įvykius Lietuvoje gauna pakankamai aiškiai ir teisingą informaciją. Lietuvių informacijos centras ir didelė dauguma mūsų spaudos atlieka neabejotinai didelės reikšmės darbą. Apie Sąjūdžio bei Lygos ar kitų naujų organizacijų pasireiškimus, apie jų spaudą, apie visos tautos siekius laisvei atgauti — visa tai, daugiau ar mažiau, skubiai ir palyginti teisingai atspindi ir lietuviškosios išeivijos tarpe. Tai patvirtina atvykstantieji iš Lietuvos.

Blogiau yra su informacijos perteikimu Lietuvai apie išeiviją. Be abejo, žmonės Lietuvoje išeivijos gyvenimu domisi. Tik informacijos perteikimas susiduria su didesniais sunkumais. Anksčiau buvę totalūs suvaržymai Lietuvoje gauti išeivijos spaudą dar ir dabar ten dalinai tebegalioja. Tad ir dabar platesnei Lietuvos visuomenei yra nepaprastai sunku susidaryti pilną ir teisingą vaizdą apie išeivijos politinį, kultūrinį bei religinį gyvenimą.

Neįtikėtina, bet buvo tikri faktai, kad net atvykę į JAV pasisvečiuoti iš Lietuvos profesoriai, filosofijos ar kt. mokslų daktarai, poetai ir rašytojai, pirmą kartą čia išgirdo ir pamatė, kad išeivijoje leidžiami tokie žurnalai kaip „Aidai“, „Į Laisvę“ ir daugelis kitų, kad yra plati krikščioniškos pasaulėžiūros spauda, kad veikia įvairiausios organizacijos (ne vien tik „Šviesa-Santara“, kaip jie buvo girdėję), kad Lietuvių Bendruomenė atlieka didžiulį darbą.

Apie visą ir pilnutinį išeivijos gyvenimą Lietuva nebuvo pakankamai informuojama. Be abejo, čia buvo kaltos sovietinio režimo sudarytos sąlygos. Bet dalis kaltės tenka ir mūsų pačių organizacijoms, veikėjams dėl per didelio užsidarymo savo kieme, dėl neieškojimo kelių ir būdų, kaip sumegzti ryšius su okupuota tauta, kaip ugdyti abipusę informaciją.

Reikia pripažinti, kad liberalinio nusiteikimo išeivijos organizacijos, jų žmonės ir spauda, ryšio su tauta ir savitarpės informacijos srityje buvo žymiai agresyvesnės, išradingesnės tiek praeityje, tiek ir dabar. Tai būtų pagirtina. Bet neretai tokie jų kontaktai būna labai vienašališki, perteikiama informacija kartais net tendencinga, kai vienos organizacijos reikšmė išeivijoje nepaprastai iškeliamą, o Lietuvių Bendruomenės vaidmuo paneigiamas. Tokia informacija, skleidžiama Lietuvoje, nepasitarnauja tiesai, ji klaidina Lietuvoje gyvenančius.

Tad iš vykstančiųjų į Lietuvą, nežiūrint, ar jie vyktų ten privačiai, ar pusiau oficialiai, reikėtų pageidauti teisingo ir objektyvaus žinių perdavimo. Perduodamos informacijos pagrinde tegu būna ne vienos kurios organizacijos nuopelnai ir darbai, bet bendras lietuviškosios išeivijos gyvenimo vaizdas, visų mūsų rūpestis ir pastangos padėti į laisvę bežengiančiai tautai.

MALONŪS SKAITYTOJAI,

Džiaugiamės, kad paskutiniųjų metų įvykiai Lietuvoje pravėrė geležinės uždangos duris ir suteikė didesnę galimybę mūsų išeivijos spaudai pasiekti Lietuvą. Jau ir Lietuvoje turime *Į Laisvę* skaitytojų, pradėjome išgirsti jų atsiliepimus. Tą ryšį stengsimės palaikyti ir plėsti. Tačiau laukiame pagalbos ir iš savo skaitytojų:

- Užprenumeruokite *Į Laisvę* savo giminėms ir pažįstamiems Lietuvoje, atsiųsdami administracijai adresus ir auką persiuntimo išlaidoms.

- Važiuodami Lietuvon, nuvežkite bent po vieną žurnalo egzempliorių.

- Apdovanokite *Į Laisvę* žurnalą ir savo svečius iš Lietuvos. Jei reikia papildomų numerių, kreipkitės į administratorių, redaktorių, ar net ir į Draugo spaustuvę Čikagoje.

- Nepamirškite, kad ir čia, išeivijoje, *Į Laisvę* žurnalui reikia daugiau skaitytojų ir prenumeratorių, tad užprenumeruokite jį savo vaikams, draugams, pažįstamiems.

Dėkojame už Jūsų rūpestį ir aukas,

Administratorius ir redaktorius

Į LAISVĘ FONDAS

jau trečią kartą atspausdino papildomą skaičių dr. Kęstučio K. Girniaus knygos PARTIZANŲ KOVOS LIETUVOJE. Ją ir kitas *Į Laisvę* Fondo išleistas knygas galima įsigyti pas platintojus, arba tiesiogiai rašant šiuo adresu: *Į Laisvę* Fondas, A. Pargauskas, 8908 W. Butterfield Lane, Orland Park, IL 60462, U.S.A. Bus priimtų knygos ir sąskaita.

SKAITYTOJŲ ŽODIS

Gerbiamas ir mielas redaktorau,

Priimkite mano nuoširdžiausius sveikinimus šv. Velykų ir atbundančios tautos proga. Prisikėlęs Išganytojas telaimina Jus ir Jūsų prasmingą darbą. Taip pat prašau perduoti sveikinimus ir gražiausius linkėjimus visiems Jūsų redaguojamo žurnalo skaitytojams. Ačiū.

Vysk. Paulius A. Baltakis, O.F.M.

Per mažai veiksmų

Dėkoju už nr. 104. Labai geras., Ypač vedamieji. Mane daugiau sudomino trečiasis. Labai teisingai pastebėta, kad mūsų tautiečiams Lietuvoje reikia ne patarimų, bet vadovavimo, o pagalbos: finansinės, moralinės, komunikacinės — būti „kovojančios tautos balsu laisvame pasaulyje“.

O dėl tos vienybės — tai gal mes be reikalo verkšlename. Mano nuomone, problema yra ne nebuvime vienybės, ne pertekliuje veiksmų, bet dėl to, kad yra per mažai veiksmų. Belakstydami iš posėdžių į susirinkimus, minėjimus, pagerbimus, pritrūksta laiko net parašymui trumpo laiško amerikiečių laikraščio redakcijai, jei mus pavadina rusais. Daug laiko praleidžiam kalbų paruošimui ir jų klausymui. Juk beveik darosi tradicija, kad kiekvienas, kuris eina į krikštynas, vestuves ar laidotuves, turi pasakyti kalbą.

Reikėtų kaip nors susitvarkyti, kad laiko atsirastų ir Lietuvai, ne tik vietinės bendruomenės reikalams. Tą laiką panaudojant, nesvarbu, kas ką darys, ar kaip darys, jei to darbo galutinis tikslas bus nepriklausoma Lietuva. Nesijaudinkim net, jei kas ir pasiskelbtų

nepriklausomos Lietuvos karaliumi ar prezidentu egzilėje. Kad tik dirbtų. Demokratinėje santvarkoje negalima reikalauti, kad visi vienodai galvotų. Nesvarbu, kad yra ne viena, o kelios pagrindinės organizacijos. Žydai jų turi keliasdešimt, o žiūrėk, kiek jie padaro. Jei vienai nepavyksta Washingtone, siunčia kitą. Kompeticija yra demokratinės santvarkos variklis. Vienybė, apie kurią tiek daug rašoma mūsų spaudoje, yra galima tik kapuose ir totalistinėje santvarkoje. Neveikimas, koordinuotas ar nekoordinuotas, yra tik neveikimas!

Z. Prūsas

Užkasti kirvius ir
siekti bendro tikslo

Iki šiol neužsiimdavau rašymu į mūsų spaudą. Bet praėjusių metų ir dabar tebevykstantys įvykiai Lietuvoje bei čia, išėivijoje pabudino ir mane iš kažkokios apatijos. Staiga nutariau ir aš šokti į tą balą. Pasiskaitęs „Akiračiuose“ pastabas apie į *Laisvę* vedamąjį, ir aš atkreipiau didesnę dėmesį į 1988 m. gruodžio mėn. į *Laisvę* vedamuosius. Piktos dvasios įtakos nepastebėjau, bet keletą klausimų bei abejonių tai atsirado. Normaliai vedamieji turėtų išreikšti žurnalo ir mūsų sambūrio liniją. Bet, pasiskaitčius vedamuosius, ir aš palikau šiek tiek susimaišęs.

Pirmajame griežtai pareikšta: „Visi oficialūs vizitai tarnauja okupantui“ ir reikalavimas laikytis White Plains susitarimo dvasios. Antrame iškeliamas mūsų tautiečių, Stalino talkininkų, nusikaltimai prieš mūsų tautą ir laukimas antrojo Niurnbergo. O trečiame nusiskun-

džiama mūsų veiklos išeivijoje apatiškumu, trūkumu naujų planų, krypties ir rezistencijos dvasios. Taip pat raginama „...užmegzti glaudesnius ryšius su tauta“.

Tai kas mums, neturintiems ryšių su gerom ar piktom dvasiom, reikia daryti? Trūkumas aiškos linijos atsispindi ir mūsų politinių veiknių nepasiruošime, kaip reaguoti į dabartinius įvykius Lietuvoje, kaip išnaudoti šią progą ir padėti laisvės ištroškusiai tautai. Mes girdime tautos šauksmą, bet ar to užtenka? Ar išeivijai nereiktų tą tautos šauksmą išnešti į visą pasaulį? Ar neatėjo laikas užstoti kirvius ne tik savo tarpe, bet ir ryšiuose su Lietuva? Ar neatėjo laikas sušaukti kokią „brain-storming“ suvažiavimą ir surasti geriausius būdus padėti laisvės siekiančiai tautai? Mes turime ieškoti ir naudoti visas galimybes, siekiant bendro tikslo — laisvos Lietuvos.

Man atrodo, kad mūsų profesionalai „tautos vaiduotojai“ savo pareigų neatliko patenkinamai, ir tas nepasitenkinimas yra aiškiai jaučiamas. Nors P. A. Raulinaičio pastabos apie VII-tąjį PLB Seimą ir valdybos rinkimus to nepasitikėjimo ir nusivylimo nepabrėžia, bet man, vienam iš atstovų ir buvusiam kiek atokiau nuo „rabinų“, tas jausmas aiškiai jautėsi. Gaila, kad JAV LB Kiltos Tarybos sesijos dauguma nebuvo paveikta tos pačios dvasios renkant Krašto valdybą.

Vytas Petrulis

Padėka už įvertinimą

Nuoširdžiai dėkoju „Į Laisvę“ redakcijai ir „Derliaus metai LB veikloje“ straipsnio autoriui Algiiui Raulinaičiui už dėmesį ir teigiamą vertinimą Pasaulio Lietuvių IV Kultūros kongreso. Gausus skaičius Lietuvių Fronto bičiulių savo talentu, mintim, darbu ir finansais

prisidėjo prie suruošto PL IV Kultūros kongreso sėkmės. Ačiū jiems!

Dabar lauksim LF studijų savaitės su žadėta turiningų paskaitų ir aktualių pranešimų programa. Sėkmės!

M. Lenkauskienė

Nuo prasto ligi labai gero

Su *Į Laisvę* nr. 104 vedamaisiais, o jų yra net trys, atsitiko, kaip su tuo vynu Kanos vestuvėse. Pirmiausia duodamas pats prasčiausias, po to geras, ir tik paskutinis jau labai geras.

Noriu išsitariti pora žodžių dėl to pirkimo. Jame yra toks sakiny: „Visi oficialūs vizitai tarnauja okupantui“. Kadangi oficialių vizitų nebuvo dar nei vieno, ir kažin ar kada bus, kyla klausimas, kam gi mosuoti kardu tuščiam ore? Kitas sakiny teigia: „Ir išeivijos lietuvių profesorių dalyvavimas režimo institucijų aprobuotose programose — net tą, kurių tautine ištikimybė mes neabejojame — neišvengiamai pasitarnavo daugiau okupaciniam režimui negu tautai“. Mano klausimas: o kokiais matais straipsnio autorius tą pasitarnavimą išmatavo? Jei koks išeivijoje gyvenantis psichologijos ar biologijos profesorius paskaitė paskaitas Vilniaus universiteto studentams, ar Lietuvos inteligentijai, man sunku įžiūrėti, kokia iš to nauda Maskvai. Tuo tarpu Lietuvos studentams nauda labai akivaizdi.

Apie išeiviją autorius sako, kad ji yra „...vienintelis veiksnys (mano pabraukta, V. A.), kuris tautos vardu turi ir gali viešai nepaliaujamai reikalauti Lietuvos valstybės nepriklausomybės grąžinimo“. Toks teigimas atsiduoda laisvės kovotojų Lietuvoje įžeidimu. O ko gi reikalauja Lietuvių Laisvės Lyga? Ar ji nėra veiksnys? Tarptautinių institucijų, kaip pvz., Jungtinių Tautų dėmesį gali patraukti tik Lietuvoje esan-

tys laisvės kovotojai, o ne jau beveik pusšimti metų išeivijoje gyvenantys emigrantai.

V. Akelaitis

Kaip persitvarkyti mums?

„Į Laisvę“ 104 nr. vedamųjų mintys aktualios ir daug kur spaudoje panašiai nagrinėjamos, tačiau mūsų situacija problematiška. Vieni siūlo mums persitvarkyti, bet konkrečiai kaip? Jiems ten, rusų sprespaudoje tiek iškentusiems, pagaliau leista svajoti tapti tokiais, kokie mes čia esame: turėti laisvą, necenzūruotą žodį ir spaudą, laisvai išpažinti savo tikėjimą, tvarkytis demokratiškai, pagaliau atgauti savo kraštui laisvę ir nepriklausomybę.

Kaip persitvarkyti mums? Veikti vieningiau? — taip jau įvyko, pagal vieną iš vedamųjų. Mesti įsibėgėjusias programas su baliais, koncertais, pinigų rinkliavom? Jokių būdu ne, nors daug kam visa tai ir sukelia koltumą. Ne todėl baliavojame, kad mums be galo linksma, ir lankome koncertus, kad neturime ko veikti, bet kad esame įsipareigoję praktiškai išlaikyti tai, ką per 40 metų sukūrėme ir savo dalyvavimu moraliai ir materialiai palaikome. Tauta padiktuos mums veiklos kryptį, o ji bus daugialypė, pareikalaujanti iš mūsų dar didesnio dosnumo (Šapokos istorija) ir budrumo (demonstracijos, reagavimas spaudoj ir kt.). Kai kas jau atlikta, kitur praleista proga pasisakyti (tik estai, lankantis Gorbačioviui, įdėjo reklamą amerikiečių spaudoje: reikalaujame Estijai laisvės d a b a r !). Ar baltų išeiviai negalėtų veikti vieningiau, vieni kitus paskatinti? Atrodo, prie to pamažu einama.

Dėl sovietinio ateistinio auklėjimo moterų negalima kaltinti, kaip negalima kaltinti vyrų, kad jie rusų okupacijai ne

vienu šūviu nepasipriešino. „Nešovė“ ir dabar, lapkričio 17 dieną, kai visas pasaulis kvapą užgniaužęs laukė. Kalčiausia tik brutali komunistų santvarka, kuri išugdė naują žmogų „Homo sovieticus“, kuris tapo pasyviu jos įrankiu.

Jaunimo sunaikinti jiems patetiškai nepavyko, nes pažvelgę į demonstrantų mases ten matome 3/3 jaunų veidų. Jie ir yra pagrindinė šio judėjimo šerdis su savo drąsa ir talentais bei idealizmu.

Paprastai redakcija nepasirašytų laiškų ne-spausdina, bet šiuo atveju buvo padaryta išimtis: prisiūsto iš Čikagos priemiesčių laiško mintys yra blaivios ir pozityvios, o keliama klausimai duoda medžiagos tolimesniems svarstymams. (Red.)

Laisvai ir taktiškai

Žurnalas „Į Laisvę“ visada kalba laisvai, taktiškai, drąsiai ir įžvalgiu, turiningu žodžiu. Tai rodo, sakysim, dr. Vytauto A. Dambravos, dr. Antano Musiekio ir panašaus kalibro straipsniai. „Į Laisvę“ kritika — geriausia kritika! Ačiū už mūsų žurnalą „JL“.

Sveikinu; geriausios sėkmės.

Tėv. Tomas Žiūraitis, O.P.

Lietuvos išeivija
atsinaujinimo ženkle

(Ingrida Bublienė — „Į Laisvę“ Nr. 104.) Sveikinu Ingridą su optimistiniu straipsniu apie išeivijos šeštadienines mokyklas ir jaunimo aktyvumą, organizuojant demonstracijas, siekiant Lietuvai nepriklausomybės. Džiugu, kad jaunimas domisi lietuviybės apraiškomis ne tik išeivijoje, bet jautriai reaguoja į visus įvykius jų tėvų krašte — Lietuvoje.

Skaitytojų žodžio tęsinys nukeltas į 72 psl.

VASARIO 16 MINĖJIMAS KAUNE

KĘSTUTIS GIRNIUS

Pagrindiniai Lietuvos nepriklausomybės šventės minėjimai vyko Kaune ir Vilniuje vasario 15-16 d. tačiau pirmieji minėjimai įvyko dar anksčiau. Vasario 8 d. Taučiūnų kaime Kėdainių rajone įvyko minėjimas pagerbti Povilą Lukšį, pirmąjį kareivį savanorį, žuvusį kovose už Lietuvos laisvę. Po kelių dienų Alytuje vyko minėjimas pagerbti ten žuvusį pirmąjį karininką Antaną Juozapavičių. Vasario 15 d. penktą valandą vakare Aukštųjų Šančių karių kapinėse vyko labai įspūdingas ir jaudinantis ten palaidotų Lietuvos kareivių pagerbimas. Kalbėtojai pabrėžė, kad jų auka nebuvo bergždė. Kitą dieną prie Laisvės statulos buvo padėtas akmuo iš Šėtos kaimo, kur Lietuvos kariuomenė kovojo su bolševikais. Visi šie įvykiai yra pirmas bet tvirtas žingsnis, atkuriant Lietuvos istorinę geografiją, sugrąžinant į tautos sąmo-

nę laisvės kovų ir metų atminimą. Laisvės statulos atidengimas primins visiems praeiviams tautos ryžtą laisvai gyventi. Laisvės statulos, Aukštųjų Šančių ir Karo muziejaus reabilitavimu pradėta istoriškai reabilituoti Kauną, kurį valdžia mėgino paversti eiliniu miestu be ypatingos praeities. Kaunas ne šiaip sau miestas, bet Nepriklausomos Lietuvos laikinoji sostinė, miestas, kuriame galutinai sutvirtinti šiuolaikinės lietuvių kultūros ir istorijos savimonės pagrindai.

Istorinės sąmonės atgaivinimas, istorinės geografijos atkūrimas buvo sudėtinė Vasario 16 dienos minėjimo dalis. Nemažiau reikšmingi buvo reikalavimai atkurti Lietuvos nepriklausomybę. Dar Sąjūdžio seime spalio mėnesį toks reikalavimas buvo vadinamas provokacija, o dabar ši reikalavimą kėlė ne tik radikalai ar karštakošiai, bet kardinolas Sladkevičius bei rimti profesoriai. Jį buvo galima girdėti ne tik Sąjūdžio seime, bet ir akademiniame minėjime Vilniuje Brazausko ir kitų partijos vadovų aki-vaizdoje. Iš dalies dėl šių griežtų reikalavimų atkurti nepriklausomą Lietuvą, po savaitės įvykusiam

(Dr. Kęstutis Girnius Sąjūdžio kvietimu dalyvavo Vasario 16 minėjimuose Lietuvoje. Atidengiant Laisvės statulą prie Kauno karo muziejaus, dr. Girnius pasakė kalbą. Iš „Europos LF Bičiulio“, 1989, Nr. 2).

Du šimtai tūkstančių kauniečių susirinko į Karo muziejaus aikštę, kur buvo pašventintas Laisvės paminklas.

plenumė buvo raginama įvesti cenzūrą bei uždaryti daugelį sąjūdžio laikraščių.

Vasario 15 d. Kaune valstybiniam muzikiniam teatram vyko Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio seimo neeilinis posėdis, praėjęs pakilioje nuotaikoje, nors jis tęsėsi net aštuonias valandas. Sąjūdžio seimo nariai ir kai kurie svečiai kalbėjo apie praeities ir ateities Lietuvą, keldami įvairius siūlymus dėl Lietuvos pertvarkymo, tobulesnio gyvenimo pagrindų kūrimo. Buvo ir iškilmingų bei jaudinančių momentų — Nepriklausomybės akto skaitymas,

himno giedojimas, vainiko padėjimas teatro sode toje vietoje, kur susidegino Romas Kalanta. Nepriklausomybės atgavimo reikalą pabrėžė pats pirmasis kalbėtojas kaunietis Sąjūdžio seimo narys Jurgis Oksas. Aptaręs ilgas lietuvių tautos kovas už nepriklausomybę ir valstybingumą, jis priminė, kad caro valdžia 120 metų vykdė žiauriausią tautinės priespaudos ir prievartinės rusifikacijos politiką, bet tauta neatsisakė laisvės troškimo. Sąjūdžio seimo tarybos pirmininkas Vytautas Landsbergis, nagrinėdamas Vasario 16-osios reikšmę, pažymė-

Lietuvos Laisvės paminklas Kauno Karo muziejaus aikštėje prieš pašventinimą pridengtas trispalve.

Po Nepriklausomybės kovų veterano Vytauto Landsbergio-Žemkalnio kalbos krentanti trispalvė atidengė skulptūrą.

Kardinolas Vincentas Sladkevičius eina šventinti Laisvės paminklo. Už jo vysk. Juozas Preikšas ir vysk. Vladas Michelevičius.

jo, kad Nepriklausomos Lietuvos kūrėjai suprato, jog laisvė svarbiau už ekonominę ir politinę santvarką. Svarstydami apie ateities Lietuvą, turime klausti jos žmones, kokios Lietuvos jie nori. Jis priminė, kad demokratiškai rinkta taryba ne tas pats kaip atgyvenusi, nepasiteisina grupinė vienvaldystė. Visuomenės daliai atstovaujanti grupė, kitaip tariant partija, gali turėti tiek valdžios, kiek jai suteikia žmonių pasitikėjimas. Kauno miesto tarybos pirmininkas Česlovas Stankevičius nurodė, kad lietuviai ilgus metus siekė laisvės, kad jie niekada jos neatsisakė, net smurto siautėjimo metais. Jis paminėjo, kad yra skirtingų nuomonių dėl kelio į nepriklausomybę. Vieni kalba lyg būtų galima nepriklausomybę tuojau

įgyvendinti, kiti kalba tik apie artimiausius žingsnius, bet reikia prisimint, kad tikslas pasirenkamas, bet žingsniai turi būti apskaičiuojami. Kauno medicinos instituto profesorius Alfredas Smailys pažymėjo, kad prieš 49 metus šiame teatre susirinko kitas seimas ir priėmė nutarimus, kurie nubraukė ir deformavo Lietuvos nepriklausomybės koncepciją. Dabartinis seimas turįs progą šią deformaciją pataisyti. Profesorius Smailys pabrėžė, kad tik referendumas arba demokratiškai išrinktas seimas gali spręsti, ar Lietuva turėtų pasilikti Tarybų Sąjungos sudėtyje. Profesorius Kazimieras Antanavičius pažymėjo, kad padėtis 1918-ais metais atrodė gerokai niūresnė negu šiandien,

Paminklo atidengimo iškilmių metu kalba Vytautas Landsbergis-Žemkalnis, jo dešinėje Romualdas Ozolas, kairėje — jo sūnus Vytautas Landsbergis.

tačiau tada žmonės ryžosi viską daryti, nebuvo savųjų, kurie būtų stabdę.

Lietuvos laisvės lygos atstovas Antanas Terleckas teigė, kad jis negali šiandien jausti didesnio džiaugsmo, nes Lietuva dar mindžiojama svetimo kareivio batų. Jis trumpai aptarė ilgą lietuvių tautos kovą dėl laisvės ir valstybingumo, ragino Sąjūdį atsisakyti planų praversti naują konstituciją, kaltino lietuvius emigrantus naivumu, pabrėžė, kad Lietuvos nepriklausomybės idėja yra populiariausia. Kauno medicinos instituto biofizikas Algirdas Saudargas istorijos perspektyva nagrinėjo Europos tautų formavimosi procesą, pažymėdamas, kad pabaltiečių tautų slavėjimas sustojo, kad dabar Pabaltijo tautos suslavėti gali tik nenatūraliu, grubios išorinės prievartos būdu.

Profesorius Vaidotas Antanaitis pažymėjo, kad vasario 16 paskelbimas tautine švente yra ilgo ir sudėtingo kelio pradžia. Lietuvos buvimas Tarybų Sąjungoje yra gėdingo Ribbentropo-Molotovo pakto išdava. Sesijos pabaigoje seimas priėmė deklaraciją, kurioje Sąjūdis pabrėžė savo ryžtą taikiu būdu atkurti savo teises, gyventi nepriklausomai nuo bet kurio diktato. Sąjūdis žengs keliu į teisinį, politinį, ekonominį ir kultūrinį Lietuvos savarankiškumą, jos valstybinį suverenitetą, neapsiribodamas daliniais pasiekimais.

Ketvirtadienį po šventų mišių katedroje vyko eiseną į Laisvės paminklą. Susirinko didžiausia minia, gal iki ketvirčio milijono. Iškilmės prasidėjo su paminklo šventinimu, tai padarė kardinolas. Tada Landsbergis-Žemkalnis jį atidengė. Minėjimą pravedė kaunietis Algimantas

Įdomi nuotrauka: prie iš Taučiūnų laukų, kur žuvo pirmasis Lietuvos savanoris Lukšys, atvežto akmens Karo muziejaus aikštėje susirinkę beatsikuriantys jaunalietuviai, pasipuošę tamsiais žaliomis uniformomis, akselbantaais ir tautinėmis spalvomis.

Norvilas, pabrėždamas, kad kol kas švenčiame ne nepriklausomybę, bet tik jos viltį. Pirmasis kalbėjo kardinolas, kuris aiškiai pasisakė dėl Lietuvos nepriklausomybės. Kardinolas pažymėjo, kad dar neturime nepriklausomybės, bet jos trokštame, norime, siekiame. Po to buvo grojamas buvusio Užsienio reikalų ministro Urbšio juostoje įrašytas žodis. Tik po Sąjūdžio seimo narių priesaikos, leista Brazauskui kalbėti. Jis kalba trumpai, ragina visus bendradarbiauti. Vilniuje trečią valandą įvyko oficialus minėjimas. Kalbėjo Brazauskas, Genzelis, Laurinavičius, Eidintas, Truska ir Marcinkevičius. Genzelis buvo

drąsiausias, atvirai teigdamas, kad Lietuvai nepriklausomybė būtina, kad tai vienintelis lietuvių kultūros išlaikymo laidas. Jie pažymėjo, kad septintame dešimtmetyje Prancūzijos prezidentas De Gaulle suprato, kad reikia remti vietos gyventojus, ne prancūzus kolonistus. Todėl Prancūzijos ir Alžyro dabarties santykiai geri. Aš viliuosiu, pasakė Genzelis, kad ateityje Lietuvos ir Rusijos santykiai taip pat bus geri. Galima pridurti, kad kai kurie atsakingi partiečiai reikalauja, jog Genzelis būtų išmestas iš kompartijos. Tą patį vakarą Katedros aikštėje vyko mitingas. Susirinko dešimtys tūkstančių žmonių.

Negęstanti viltis:

GYVENTI LAISVAI IR NEPRIKLAUSOMAI

A. VYTIS

Šimtmečių bėgyje Lietuva daug kartų įrodė pasauliui, kad jos troškimas gyventi laisvai bei nepriklausomai yra tvirtas ir nepalaužiamas. Praėjusiais metais ji dar kartą tai patvirtino. Nors padėtis Tėvynėje nėra vienareikšmė, nors apie jos ateitį galima išgirsti įvairiausių nuomonių, tačiau absoliučios tautiečių daugumos širdyse dega negęstanti viltis — gyventi laisvai ir nepriklausomai. Benerškiausiai ją išreiškia ir jos įgyvendinimo siekia Lietuvos Laisvės Lyga.

Įsikūrusi 1978 metais, LLL po dešimties rezistencijos metų pogrindyje 1988 vasarą atnaujino savo veiklą. Okupaciniam režimui susilpnėjus ir įsisteigus eilei naujų visuomeninių organizacijų bei judėjimų, jai susidarė galimybė viešai tęsti darbą. Tęsti, kadangi LLL aktyviai pasireiškė jau tada, kai kiti judėjimai dar buvo tik planuojami. Pirma žymi akcija

buvo 1987 m. rugpjūčio 23 d. Vilniuje, prie A. Mickevičiaus paminklo organizuotas gedulo mitingas, skirtas Stalino įvykdyto lietuvių tautos genocido aukoms paminėti. Valdžios reakcija į jį buvo griežtai neigiama. Per visą Lietuvą buvo

pravesta mitingo ir „ekstremistų grupelės“ viešo pasmerkimo kampanija, aiškiai išryškinusi valdžios nuomonę apie LLL. Sekančių metų pavasari persitvarkymui remti įsisteigė Sąjūdis. Valdžia iš dviejų jai pavojingų organizacijų — LLL ir LPS —

pasirinko mažiau pavojingą Sąjūdį ir leido jam netrukdomai plėsti savo veiklą. Dar daugiau — į pastarąjį ji inkorporavo nemažai kompartijos narių ir stengėsi panaudoti saviems tikslams. Pavyzdžiui, kuomet LLL 1988 m. rugpjūčio 23 d. pradėjo organizuoti mitingą Vingio parke, valdžia operatyviai šią iniciatyvą perdavė Sąjū-

LIETUVOS

LAISVĖS

LYGOS

SIEKIAI

džiui, neleido jame kalbėti LLL atstovams, o iš tribūnos į šimtatūkstantinę minią šalia sąjūdiečių prabilo valdžios pareigūnai. Beje, tie patys, kurie prieš metus griežtai pasmerkė panašų mitingą.

Vėliau LLL suorganizavo eilę mitingų, nukreiptų prieš Molotovo—Ribbentropo paktą bei jo pasekmę — Lietuvos okupaciją 1940 m. Šiomis akcijomis ji viešojoje nuomonėje padarė esminį lūžį ir davė impulsą kitiems judėjimams drąsiai prabilti apie šį skaudų bei aktualų faktą, apie kurį iki šiol buvo vengiama garsiai kalbėti arba jis būdavo grubiai iškraipomas.

Iš šios gan trumpos apžvalgos galima suprasti, kodėl valdžios laikysena LLL atžvilgiu yra priešiška. LLL savo veikla siekia ne sušvelninti esamą režimą, bet visiškai jį pakeisti, kaip priešingą lietuvių tautos siekiam.

Tiek Lietuvoje, tiek išeivijoje, LLL veikla bei jos tikslai yra gan įvairiai vertinami. Vieni besąlygiškai jiems pritaria, kiti ne, tretį abejoja ar įmanoma iš viso pasiekti tai, ką deklaruoja Lyga. Tad kokie yra Lietuvos Laisvės Lygos artimesni ir galutiniai tikslai?

Visų pirma, Lyga aiškiai skelbia, kad jos galutinis tikslas — laisva ir nepriklausoma Lietuva.

1939 m. TSRS ir Vokietija Rytų Europą pasidalino įtakos zonomis. Lietuva pateko TSRS įtakai, ir pastaroji 1940 m. ją okupavo. Nuo to laiko Lietuva nustojo egzistavusi kaip suvereni valstybė. Ji prievarta buvo inkorporuota į TSRS sudėtį ir

tokioje padėtyje yra iki šiol. Per keturiasdešimt su viršum metų komunistinis režimas pasireiškė Lietuvoje kaip griaujanti ir naikinanti jėga. Per trumpą laiką buvo sugriauta ne tik krašto ekonomika, bet įvykdytas žiaurus tautos fizinis bei dvasinis naikinimas. Todėl, vadovaudamasi tūkstantmete nepriklausomo gyvenimo tradicija, LLL skelbia būtinybę atstatyti nepriklausomą, demokratiniais pagrindais tvarkomą Lietuvos valstybę.

Sąjūdis taip pat nedrąsiai užsimeina apie savo troškimą matyti laisvą Lietuvą, ir šiuo atžvilgiu jo ir LLL tikslas atrodytų tas pats. Juo labiau, kad panašios yra ir abiejų judėjimų programos. Tačiau tarp jų yra esminis skirtumas. Sąjūdis, to siekdamas, pasirinko kompromisinį kelią — jis kol kas reikalauja Lietuvai tik didesnio ekonominio, kultūrinio ir politinio suvereniteto TSRS sudėtyje. O Lyga deklaruoja ir siekia visiškai Lietuvos atsiskyrimo nuo TSRS. Užimdama radikalią poziciją, ji labai padeda Sąjūdžiui iškovoti kuo daugiau nuolaidų. Sąjūdžio taktika yra priimtina dabartinei Lietuvos valdžiai, kadangi leidžia jai laimėti laiko, per kurį ji gali sustiprinti savo sparčiai silpnėjančias pozicijas. Ir antra, siekdama tik suvereniteto, tauta jai yra mažiau pavojinga: nesiekiant esminių pakeitimų, išsaugojami nepaliesti pačios tarybinės santvarkos pagrindai. Tuo jau teko įsitikinti, kuomet buvo įteisinti tautiniai simboliai bei Nepriklausomos Lietuvos himnas. Šią nuolaidą valdžia lengvai padarė,

bet kuomet buvo iškelta daugpartinės sistemos Lietuvoje idėja, ji pasisakė neigiamai. Valdžia neprieštarauja suvereniteto reikalavimams, kadangi ir nespecialistui aišku, kad valstybė negali pakelti savo ekonominio išsivystymo bei piliečių pragyvenimo lygio, pagaliau negali savarankiškai egzistuoti, jei ji yra kitos valstybės sudėtyje.

Lyga, turėdama kelių dešimtmečių rezistencinės kovos patirtį, gerai pažindama esamą santvarką ir bliviai įvertindama susidariusią TSRS padėtį, siekia visiško Lietuvos atsiskyrimo nuo TSRS, nes tik turėdama demokratinį būdą išrinktą valdžią, savas sienas bei savą valiutą, Lietuva galės laisvai ir sėkmingai vystytis visose gyvenimo srityse.

Dažnai keliamas klausimas — ar realus Lygos kelias? Ar tai, ko ji nori, įmanoma pasiekti? Jei TSRS valdžia tikrai nuoširdžiai stengiasi įgyvendinti ekonominio persitvarkymo ir visuomenės demokratizavimo politiką, tuomet įmanoma. Tačiau jei tai tik gudrus politinis ėjimas užsienio valstybėms apgauti, tuomet nerealus nei Lygos, nei Sąjūdžio kelias, kadangi bet kuomet gali būti panaikintas bet koks dalinis suverenumas, o aktyvesni tautos žmonės išstremti už Lietuvos ribų.

Nei Lygos, nei Sąjūdžio vadovai nežino, kas Lietuvos laukia rytoj. Niekas negali duoti garantijos, kad tarybinis režimas ateityje nesiims griežtų tramdomųjų priemonių. Istorija liudija, kad iki šiol jam buvo būdinga tik prievarta ir apgaulė, to-

dėl Lietuvai (ir kitoms pavergtoms TSRS tautoms) šiandien svarbu kuo geriau pasinaudoti susidariusia padėtimi ir išsivaduoti iš alinančios tautų okupacijos.

Nerealus bus šis kelias, jei apie Nepriklausomybę bus tik kalbama tarpusavyje, o nebus jos reikalaujama bei dėl jos kovojama.

Savo veikloje Lyga eina trim kryptim:

1. Atstovaudama tam tikrai tautos daliai, protesto mitingais bei pareiškimais ji reikalauja TSRS valdžios leisti lietuvių tautai laisvai apsispręsti — likti TSRS sudėtyje ar ne; taip pat reikalauja didesnio suverenumo visose gyvenimo srityse. Praėjusių metų bei šių metų sausio 10 d. mitingų metu Lyga kartu su kitais nepriklausomais demokratiniiais tautiniais judėjimais protestavo prieš 1940 m. Lietuvos okupaciją, iškeldama į viešumą šį faktą kaip grubų tarptautinės teisės bei laisvo tautų apsisprendimo principų pažeidimą; reikalavo pripažinti jį nusikaltimu prieš tautą ir panaikinti jo pasekmes — visų pirma išvesti tarybinę kariuomenę. Tokiu būdu būtų sudarytos sąlygos išrinkti liaudžiai priimtina vyriausybę.

2. Lyga atkreipia pasaulio visuomenės dėmesį į Lietuvos okupacijos faktą ir prašo palaikyti tautos laisvės siekius. Be demokratinų valstybių politinės pagalbos vienai Lietuvai beveik neįmanoma greitesniu laiku išsivaduoti. Laisvojo pasaulio protesto balsas bei spaudimas TSRS vyriausybei per visus

okupacijos metus daug pasitarnavo tautai, palengvindamas jos sunkią dalią. Todėl svarbu ateityje užsitikrinti šią paramą, šioje srityje daug gali pagelbėti išeivija, supažindindama pasaulį su Lietuvos siekais, deklaruodama jos troškimą gyventi laisvai ir nepriklausomai, įtakodama savo šalių vyriausybes imtis konkrečių darbų, užtikrinant pavergtoms tautoms laisvo apsisprendimo teisę.

3. Lyga stengiasi formuoti tautiečių požiūrį į Lietuvos išsivadavimą bei į šį darbą įtraukti kuo daugiau žmonių. Per keturiasdešimt priešpaudos metų tarybų valdžia laikė tautą baimės ir melo gniaužtuose, drausdama ne tik kalbėti tai, ką galvoja, bet ir versdama galvoti taip, kaip to nori valdžia. Šios pastangos davė savo vaisių. Todėl šiandien Lietuvoje dar tik pradedama vaduotis iš baimės ir tarybinės propagandos įdiegtų mąstymo stereotipų (pvz., kad Lietuva savo noru įstojo į TSRS; kad kompartija yra vienintelė liaudies globėja ir atstovė; kad Lietuva, atsiskyrusi nuo TSRS, nesugebės viena gyventi, etc.) ir mokomasi kalbėti tiesą.

Diena iš dienos LLL idėjomis užsidega vis daugiau tautiečių. Po entuziastingo jausmų proveržio Sąjūdžio renginiuose žmonės dabar pradeda susivokti ir blaiviau vertina situaciją. Jie pradeda suprasti, kad tiek daug kentėjusi Tėvynė yra verta laisvės ir jos būtina siekti. Pra-

džioje Sąjūdis subūrė daug gausesnį savo rėmėjų skaičių, todėl gali susidaryti įspūdis, kad Lyga nėra populiari tautoje, kad jos idėjos per daug radikalios. Dalinai taip yra, tačiau dėl vienos labai paprastos priežasties: Sąjūdį remia valdžia. Jam greitai buvo suteiktos plačios galimybės naudotis įvairiomis informacijos priemonėmis — spauda, televizija, radiju. Tuo tarpu Lygai, esančiai opozicijoje, tuo pasinaudoti neleidžiama ir plačioji visuomenė apie ją gali sužinoti tik iš tendencingų pranešimų oficialioje spaudoje. Padėtis pradėjo keistis, kuomet LLL pagrindžio sąlygomis pradėjo leisti savo periodinį leidinį „LLL Informacinis biuletenis“ (tiražas 5.000 egz.). Lygos rėmėjų skaičius pradėjo sparčiai didėti. Įsisteigė jos rėmimo grupės Kaune, Kretingoje, Telšiuose, Šiauliuose bei kituose Lietuvos miestuose. Biuletenyje skelbiami įvairūs LLL bei kitų demokratinių Lietuvos judėjimų dokumentai, straipsniai aktualiais Lietuvos gyvenimo klausimais, informacijos.

Nežiūrint skirtingos veiklos taktikos, neteisinga būtų galvoti, kad tarp LLL ir LPS vyksta kova. Taip nėra. Abi organizacijos, nors skirtingais būdais, dirba tautai naudingą darbą. Abi nuoširdžiai rūpinasi Lietuvos ateitimi ir viena kitą papildoma.

Straipsnį specialiai „Į Laisvę“ žurnalui iš Lietuvos atsiuntė A. Vytis.

Projektas

POLITINĖS VEIKLOS IŠEIVIJOJE PROGRAMA ATSAKYMUI Į ĮVYKIUS LIETUVOJE

Principiniai išeivijos nusistatymai

Pasaulio lietuvių išeivijos vyriausiasis tikslas yra padėti Lietuvos žmonėms išsikrovoti tautos laisvę ir atstatyti nepriklausomą, suvereninę ir demokratinę Lietuvos valstybę.

Išeivija sveikina kiekvieną poslinkį į ekonominę ir kultūrinę Lietuvos autonomiją, bet reiškia įsitikinimą, kad lietuvių tautos ateitis nebus užtikrinta be pilnutinės ekonomijos, kultūros, pilietybės ir valstybės sienų kontrolės, kuri priklauso tik Lietuvos žmonėms. Sovietinės sistemos liberalėjimas yra teigiamas reiškinys, bet ne pakaitas valstybinei ir tautinei laisvei. Tik pilnai nepriklausoma valstybė gali garantuoti tautos ekonominį gerbūvį ir kultūrinį augimą, nes tik nepriklausoma valstybė laiduoja laisvą politinių sprendimų darymą. Be laisvo politinio gyvenimo neįmanoma tautos labai išsپرęsti ekono-

minių, ekologinių, kultūrinių ar demografinių problemų. Be laisvos, demokratiškai organizuotos politikos nėra saugios, kad ir įstatymiškai įformintos, pilietinės ir žmogiskos teisės.

Atidžiai sekama naujausius Lietuvos įvykius, išeivija džiaugiasi Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvomis, siekiant tautinio ir respublikinio savarankiškumo, priitaria Lietuvos Laisvės Lygos veiklai Lietuvoje ir išeivijoje ir skatina visų lietuviškųjų visuomeninių srovių konsolidaciją valstybinei nepriklausomybei atgauti.

Išeivijos politiniai tikslai yra dvejopi: tolimieji ir artimieji. Tarp tolimųjų tikslų, pagrindiniu tikslu pasilieka Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas. Artimuosius tikslus sudaro šiandienos problemos ir skubiai vykdytini darbai.

Tolimieji, ilgalaikiai tikslai nereiškia, kad jų siekimą galima atidėti ateičiai. Juos reikia planuoti ir planų

realizavimą vykdyti lygiagrečiai su artimaisiais tikslais, tik ne tokiu pat intensyvumu.

Išeivijos artimųjų tikslų politinės veiklos programa turi apimti tris koncentrus:

- 1) veiklą nukreiptą į valstybines ir tarptautines institucijas,
- 2) savitarpį išeivijos susiorganizavimą,
- 3) komunikaciją su Lietuvos lietuviais.

ARTIMIEJI TIKSLAI

I. AKCIJA Į VALSTYBINES IR TARPTAUTINES INSTITUCIJAS

Molotovo-Ribbentropo pakto pasmerkimas

a. Visų kraštų Lietuvių Bendruomenės siekia išgauti savo kraštų vyriausybių atitinkamus oficialius pareiškimus ir parlamentuose praveisti atitinkamas rezolucijas. Kur organizuotų Lietuvių Bendruomenių nėra, į tų valstybių vyriausybes ir parlamentus bei tarptautines organizacijas kreipiasi vyriausioji laisvinimo organizacija, nežiūrint kur ji bebūtų. Stipriausią akciją vykdyti į tuos kraštus, kurie Baltijos valstybių okupacijos nėra pripažinę. (Sąrašas tų valstybių yra paskelbtas William J. H. Hough III knygoje „The Annexation of the Baltic States and its Effect on the Development of Law Prohibiting Forcible Seizure of Territory“.)

b. Kartu su latviais ir estais suorganizuoti vieną ar dvi rimtas konferencijas Molotovo-Ribbentropo pakto istorijai ir pasekmėms

nagrinėti. Tai turėtų būti padaryta 1989 metų pirmoje pusėje. Tokia konferencija būtų naudinga ir lietuviškai visuomenei.

c. Tuoj pat sueiti į ryšius su centrais ir pavieniais aktyvistais, kurie organizuoja „Juodojo kaspino“ dienas. Iš anksto nustatyti datą ir vietą kiekviename krašte, kur, minint M-R pakto 50 m. pasirašymo sukaktį, bus organizuojamos masinės demonstracijos. Taip pat aptarti ir kitą akciją. Apie pasiruošimus M-R pakto minėjimus informaciją pateikti labai anksti, kad mūsų pačių visuomenėje subręstų to įvykio reikšmė.

Amerikoje pasirūpinti, kad Kongresas priimtų „joint“ rezoluciją, kuria prezidentas būtų įpareigotas oficialiai pasmerkti M-R paktą ir reikalauti Sovietų Sąjungos vyriausybės panaikinti to pakto padarinius ir atstatyti Baltijos valstybių suverenumą.

Pasirūpinti, kad Amerikos baltų organizacijų atstovus priimtų prezidentas arba valstybės sekretorius.

Ekologinė krizė Lietuvoje

Oro, vandens ir žemės tarša Lietuvoje pasiekė kritiškai ribas. Ignalinos atominė jėgainė gali būti galinčiausia pasaulyje, bet kartu ir nesaugiausia. Įvyktų didelė katastrofa, ir Baltijos valstybių žmonės galėtų būti nušluoti nuo žemės paviršiaus.

JAV LB Krašto valdyba yra padariusi tuo reikalu pirmuosius žingsnius Vašingtone. Akcija greitintina ir stiprintina. Skubiai kviestina lietuvių, o gal ir baltų, ekologijos spe-

Naujausieji įvykiai Lietuvoje aiškiai parodė, kad tautoje ir po daugelio priespaudos metų yra gyvas Nepriklausomos Lietuvos idealas, kurio siekiama visomis galimomis priemonėmis. Išeivijos uždavinys — taip pat visomis galimomis priemonėmis tiems siekiams padėti.

Neseniai buvo paruoštas šis „Politinės veiklos išeivijoje programos“ projektas. Jo iniciatyva kilo keletas Lietuvių Fronto bičiulių tarpe, o pats čia spausdinamas projektas yra maždaug 30 asmenų svarstymų išvados. Lietuvių Fronto bičiuliai yra tvirto nusistatymo, kad laikas iš išeivijos reikalauja laisvinimo darbus dirbti koordinuotomis pastangomis ir definuotų tikslų vienybėje.

„I Laisvę“ skaitytojai maloniai kviečiami įsijungti į tolimesnį šios programos svarstymą. Tam skatina ir pradžioje užrašytas žodis „Projektas“.

(Redakcija)

cialistų konferencija ir su konferencijos išvadomis kreiptinasi į Amerikos ir tarptautines institucijas, k.t. United Nations Economic and Social Council, International Atomic Energy Agency (IAEA), JAV Kongreso Helsinkio komisiją, Stockholm's Swedish Defense Research Establishment, Greenpeace etc.

Baltijos valstybių byla tarptautiniuose forumuose

Sutelktomis lietuvių, latvių ir estų jėgomis tęsti darbą, kuri 1961 m. buvo sėkmingai pradėjęs ir toli patstūmėjęs Rezoliucijoms Remti komitetas, būtent, Baltijos valstybių suverenumo atstatymo klausimą iškelti Jungtinėse Tautose ir kituose tarptautiniuose forumuose.

Ši akcija intensyviai turi būti vedama tol, kol Baltijos valstybių byla pateks į Jungtinių Tautų darbotvarkę. Pastangų pagrindiniais atsparos taškais turėtų būti Vašingtonas ir Europos Kraštų Bendruomenė su Europos parlamentu ir Mi-

nistrų Taryba.

Šis projektas talpintinas į artimųjų ir tolimųjų tikslų kategoriją. Šiuo metu, kai Baltijos valstybėse vykstančios masinės demonstracijos, vieši suverenumo reikalavimai, „žmonių grandinės“ Baltijos pajūryje ir Ignalinoje patenka į didžiosios spaudos pirmuosius puslapius ir pasiekia viešąją pasaulio opinią, neišnaudoti palankios situacijos būtų nedovanotina.

Pastangos pateikti Baltijos valstybių bylą Jungtinėms Tautoms turėtų būti daromos visose okupacijos nepripažįstančiose valstybėse ir visais galimais kanalais. Skubiai organizuotinas tai akcijai vesti baltų koordinacinis komitetas.

II. AKCIJA SAVO TARPE

Politinės akcijos planams kurti, tobulinti iš jų vykdymą koordinuoti išeivijai reikalingi:

A. Koordinacinės Akcijos Taryba, KAT, kaip vyriausias politinės veiklos organas;

B. Politinių studijų centras;

C. Pasaulio lietuvių būstinė Vašingtone;

D. Lietuvos Laisvės fondas ar kiti pastovūs resursai.

Koordinacinės Akcijos Taryba, KAT, sudaroma tradiciniai suprantamų veiksmų konferencijose.

Politinių studijų centras yra grynai profesinio pobūdžio įstaiga, renkanti, analizuojanti, interpretuojanti medžiagą politinei akcijai, daranti siūlymus politinei veiklai. Centrą sudaro kvalifikuoti asmenys, o ne visuomeninių organizacijų atstovai. Žmonės į Politinių studijų centrą kviečia KAT, ir jis artimai dirba su LIC.

Pasaulio lietuvių centrinė būstinė Vašingtone — moderniškoms komunikacijos priemonėms aprūpintas, reprezentacinis pastatas, kuriame kurtųsi pagrindiniai politinės akcijos, studijų ir didžiųjų organizacijų centrai. Iš čia palaikomi ryšiai su Vašingtone esančiomis valdžios, privačiomis ir tarptautinėmis institucijomis bei atliekamos „lobbying“ funkcijos. Šioje būstinėje turėtų būti patalpų mažesnės apimties lietuvių ir baltų konferencijoms, įvairiems pasitarimams, galbūt patalpos reprezentacinei meno galerijai.

Pasaulio lietuvių centrinė būstinė funkcionuotų artimame kontakte su Lietuvių Informacijos Centru.

Lietuvos Laisvės fondo organizavimą pradėti, tik išsiaiškinus politinės laisvinimo akcijos finansavimo klausimą su Tautos Fondu ir kitais veikiančiais fondais.

III. KOMUNIKACIJA SU LIETUVOS LIETUVIAIS

Kultūrinė komunikacija su Lietuvos menininkais, rašytojais, mokslininkais ir kitais kūrėjais yra teigiamas veiksnys. Tokia komunikacija ugdytina, tik ją turi saistyti abipusis lygiateisiškumo principas.

Bendrajį komunikacijos su Lietuvos lietuviais principą aptaria KAT.

TOLIMIEJI TIKSLAI

Tolimieji tikslai nereiškia, kad jų siekimas atidėtinas. Atvirkščiai, kai kuri akcija reikalinga jau dabar. Tačiau tolimųjų tikslų neįmanoma apriboti datomis ir pilnai pasiekti tam tikru užsibrėžtu laiku. Juos konkretizuoja KAT. Šiuo metu, atrodo, svarbu atkreipti dėmesį į šiuos klausimus: 1. Žmogaus teisės okupuotoje Lietuvoje, 2. Lietuviai už okup. Lietuvos ribų, 3. Vilniaus klausimas, 4. Vilniaus vyskupijos prijungimas prie Lietuvos bažnytinės provincijos, 5. Karaliaučiaus sritis, 6. Geopolitiniai Baltijos valstybių erdvę saistą klausimai, 7. Parna ir paskata siekiantiems politinės karjeros ir viešosios opinijos formavimo srityse profesijų (radijo, TV ir spaudos žurnalizmas, filmų industrija ir kt.), 8. O.S.I., 9. Problemos, kurias šiuo metu sprendžia Lietuvos lietuviai.

Atsižvelgiant į besikeičiančias sąlygas ir eventualiai susidarantią naujas situacijas, politinės veiklos išvijoje programa reikalinga nuolatinės peržiūros ir galimų pakeitimų bei papildymų.

ŠIRDIM Į ŠIRDĮ

Profesorius Stasys Žymantas gyvenime ir laiškuose

VYTAUTAS A. DAMBRAVA

PAKIRPTI SPARNAI

Grįžus Žymantams į Vašingtoną, jis buvo lietuvių skyriaus viršininko ir kitų gražiai pavaišintas, bet darbo jam niekas nesiūlė. Kontaktai su Lietuvos Laisvės Komiteto pirmininku Vacį. Sidzikausku ir nieko konkretaus nedavė. Galvojo net apie kanauninką Končių, taigi dirbti Balfe. Tik Lietuvos generalinis konsulas New Yorke Jonas Budrys kėlė mintį važiuoti konsulu į Toronto. Su tuo sutiko diplomatijos šefas Stasys Lozoraitis, bet viltis užgesino ten dviprasmiška ir neoficiali konsulo Gylio padėtis. Žodžiu, nieko neišėjo. Žymantus išsikvietęs prelatas Jonas Kučingis surado jam darbą sodininku Hollywoodo kabinėse su 4,500 dolerių algos metams.

Prof. Brazaitis Žymantui iš karto pastebėjo, kad „Amerikoje daug kam pakirpti sparnai“. „Pasikirpo ir man“ — skundėsi Stasys

1960.II.24 laiške, kuriame rašė Brazaitių pakvietus jį kalbėti frontininkams ir svečiams apie Amerikos Balsą Europoje. Už tai pyktelėję šviesininkai ir santarvininkai, kurie irgi norėję jį kviesti, bet „tingėję laiku susiorganizuoti“. (Vėliau laiškuose irgi užsiminė, kad su tais vadinamais „bendraminčiais“ buvo ir išėjo nelabai gerai). Skundėsi jis, kad „kokia New Yorke idėja bekalbėtum — išgirsi: negalima, nieko neišeis, neapsimoka ir panašiai. Antra bėda — jaunimas sau paleistas, o gaila — jis norėtų galvoti“.

Tame pačiame laiške jis vėl kritiškai ir neigiamai vertino Amerikos Balso lietuviškojo skyriaus darbą Vašingtone: „Atmosfera USIA-VOA nėra sveika. Nuotaikos blogos, kritika aštri, pasimetimas. Kodėl tokia atmosfera — aš jau nežinau, bet ji nėra sveika. Kalti ir vieni, ir kiti — gal viršininkai, gal ir patys tarnautojai“. Tame pat laiške pagyrimu išskyrė rašytoją Antaną Vaičiulaitį; malonų išpūdį jam padarėsi Barbora Darlys.

Tęsinys iš praeito numerio.

KOVA IR DIDĖJANTIS PESIMIZMAS

Nors Stasys kovos dvasios niekad neprarado, tačiau jį kaskart gaubė pilkas pesimizmo šydas: skaudus nusivylimas laisvinimo kovos vedimo metodais, išgalėjęs savanaudiškumas — net draugai, kurių daugelis, nebematydami iš „Biržiškos žento“ asmeninės naudos, jį paliko. Iš tikro, netikri draugai tai kaip šešėlis; jie būna arti mūsų saulėtoje dienoje, bet mus apleidžia užgulus kentėjimų tamsai. O čia jį tebedegino vidinis noras kovoti, ar, kaip jis sakė, „grįžti naudingam gyvenimui“.

Viename ankstyvesniam laiške rašė: „Yra labai liūdna, kad kelių šimtų metų maskoliška įtaka nepaliko mūsų tautą be pėdsakų. Nors ir Vakaruose gyvename, o kiti jau gana ilgą laiką, visvien vakarietišškai galvoti ir elgtis mes nesugebame. O vakarietiškas galvojimas verčia gerbti kito įsitikinimus, bent su kitu diskutuoti, tartis, kritiškai apie kito darbus žiūrėti, bet asmens nepulti, pagaliau nepatikrintų dalykų neskelbti. Pas mus jau taip: arba garbiname be saiko, be jokio kritiškumo, arba su purvu maišome. O kiek deklamuojame apie Vakarų kultūrą (1953.VII. 18)“.

Pesimizmas ryškus Stasio 1960.II.14 laiške: „Nors mano charakteris yra nepasiduoti ir visad vėl pralinksmėti po juodžiausios melancholijos, bet čia jaučiuosi dvasiškai miręs; nebėra manęs, dvasioje tuštuma, gyvenimas beprasmis, vienu žodžiu... kaput, Staseli!..

Jaučiuosi toli nuo bet kokios naudingos veiklos ar darbo Amerikai ir Lietuvai; pradedu jaustis miręs savy. Tas blogiausia“.

1960.XII.12 jis vėl skundėsi, rašydamas apie laisvinimo darbą:

„Visa nelaimė, kad mes neturime apsvaistytos laisvės doktrinos ir koncepcijos, o bolševikai ją turi. Matai, tu man Vokietijoje kalei, kad aš čia turiu judinti, kelti, organizuoti... Ši tą mėginau padaryti: straipsniai apie partizanus „Dirvoj“, straipsnis „Lituanus“ žurnale apie 20 metų truncančias lietuvių laisvės kovas, vieton minėjimo Lietuvos vergijos dvidešimtmečio (ir Kajetonas Čeginskas ta tema parašė „Į Laisvę“ — tai vieninteliai du straipsniai išeiviškojo spaudoje, dviejų iš Amerikos Balso atleistų bedarbių. Jokio kito, yes, sir). Be to, demaskavimas Ancevičiaus, pasisakymas dėl kultūrinio bendradarbiavimo, politinių klausimų, kėlimas Laisvosios Europos radijo reikalo (RFE lietuvių tarnybos reikalą laikau labai svarbiu, stačiai gyvybinės reikšmės dalyku Tėvynei). Buvo dar daugiau, kas liko slapta, ne viešai jau. Ir tuo tarpu pakaks man“.

Kitame laiške: „Rašau spaudoje, o už tai gaunu guzus. Bet negi sėdėsiu ausis suglaudęs, kaip daugelis kitų veikėjų ir kovotojų, kai bolševikai lizdus suka pačiame New Yorke (1960.V.7)“.

Arba vėl: „Norėtusi dar surašyti man žinomą rezistencijos istoriją, pora faktų užregistruoti — nepražus ateičiai... Žinoma, tai didelis darbas, keliems metams, bet jam reikia ir nervų ramesnių, o jų neturiu, nes

tokios mano gyvenimo sąlygos"...

Vėliau laiškuose Žymantas mini prieš jo asmenį vedamą kampaniją. Jonas Leonas ir visokiom slappyvardėm *Vienybėje* jį puola už „bendradarbiavimą“ ne vien su vokiečiais, bet su sovietais(1). „Juokas vienas, — rašo Stasys 1961 Vasario 16-os laiške. — Žinoma, kad apsaugojau fakultetą, saugojau studentus, net kunigas slapstėsi, profesoriai, šeima išgelbėjome žydo siuvėjo Vilenčiuko dukterį; pritraukiau profesorius Konstantiną Jablonskį, dr. Ladą Natkų, S. Baltušį, tą patį J. Liudžių — tai visi tyli“. Sakosi replikavęs ir Vincui Trumpai. Jo atveju negalėjęs tylėti. „Jau tokio katalikiškumo iš manęs nelauk, ir tai būtų klaida“. 1961.III. 14 laiške jis vėl kritiškai pasisako: „Trumpos užimtą liniją laikau kenksminga ir klaidinga visais požiūriais. Sniečkų jis „Metmenyse“ rehabilituoja. Nei karto okupacijos nepamini. Na, tegul jis sau būna „geras vyras“. Pamatysi tokios laikysenos rezultatus už kelerių metų... Nepaprastai gaila, kad jis mulkina jaunimą — santariečius, skleidžia iliuzijas, klaidina savus ir svetimus, jei tokius rašinius Kongreso bibliotekai ruošia. Visa nelaimė, kad mes neturime apsvarstytos mūsų laisvės kovos doktrinos, o bolševikai ją turi“.

„Dabartinė Amerikos Balso lietuvių tarnybos programa iš Vašingtono piktina (jo pabraukta) ir pažeidžia iš seno lietuvių turimas Amerikai simpatijas ir pagarbą... Neprisimenu, bene Vašingtone virš „Union Station“ yra įrašas: „He that would bring home the wealth of the

Indies, must carry the wealth of the Indies within himself“. Patariu visiems (lietuvių skyriaus rašytojams dideliame plakate tai ant sienos pas save įrašyti. Jei nori ką duoti ar nešti kitam, turėk tai pats savyje. Jei tu ką davei savo programose, tai todėl, kad tuos Indijos turtus savyje nešiojai. Čia yra tos rezistencinės dvasios klausimas. O prisitaikymas veda į kapituliaciją. Štai čia glūdi visa tragedija Amerikos Balso, arba Balso be Amerikos, į kurią visi dėjo tiek vilčių“.

Grįžęs iš Muencheno 1960 spalio mėnesio pabaigoje, už kelių dienų buvau perkeltas į Lotynų Amerikos diviziją, kur netrukus užėjusios krizės (Bay of Pigs, atominės raketos Kuboje, Dominikonų valstybėje, Kenedžio mirtis ir kt.) atvėrė duris karjerai, kur mano idėjos, iniciatyva ir sprendimai buvo priimami ir vertinami. Teko vadovauti dieną ir naktį ilgą laiką be pertraukos vykusioms transliacijoms ispanų kalba, o taip pat portugaliskai į Braziliją. Darbas buvo milžiniškas. Visa tai džiugino profesorių Stasį Žymantą, ypačiai programos ispanų ir portugalų kalba apie Lietuvą.

VILTIES BANGA

Skaudu buvo skaityti pesimistinius Žymanto laiškus. Skaudi buvo tiesa, kad ir jo uošvis prof. Mykolas Biržiška dirbo Lietuvai skurdžiose sąlygose — lygiai kaip ir prof. J. Brazaitis, nustumtas į užkampį laikraštininko duona prasimaitinti, be sąlygų darbui, kuriam jis buvo pašauktas. Ir tačiau, kiekvienas

Žymanto laiškas bylojo apie tikro kovos lauko išsiilgusią širdį, desperatiškai laukdamas jo „gražinimo gyveniman“.

Ėmiausi asmeninę iniciatyvos grąžinti jį į Amerikos Balsą. Kelias nebuvo lengvas, nes tarnautojų atrinkimas buvo vykdomas pagal civilinės tarnybos komisijos nustatytas taisykles, o Stasys nebuvo pilietis.

Pradėjau Lotynų Amerikos divizijoje, kur man buvo lengviausia. 1961 metais divizija formaliai prašė jį paskirti į mano vadovaujamą produkcijos departamentą. Asmeninis skyrius, iš esmės palankiai žiūrėdamas į jo kandidatūrą, atsakė neigiamai dėl neturėjimo pilietybės ir nežinojimo ispanų ar portugalų kalbų. Kvalifikacijų klausimo niekas niekad nekėlė. Ėmiausi kitos taktikos: priimti savo tarnybon vieną iš lietuviškojo skyriaus — su sąlyga, kad lietuvių skyrius laikinai priimtų Žymantą, kartu įsipareigodamas, gavus pilietybę, perkelti jį į Lotynų diviziją. Konkrečiai siūliau darbą J. Blekaičiui. Jis man atvirai sakėsi „bijąs“ palikti lietuvių skyrių, kur darbas ir aplinka esą pažįstami. Padėtį komplikavo ir tai, kad štabas buvęs perpildytas (vienas asmuo buvo „virš normos“).

Netikėtai atsiradė dar vienos galiomybių durys. Smarkiai išsiplėtusi rusų tarnyba Amerikos Balso vadovybės raginimu siuntė produktorius tobulinimuisi į mano departamentą. Pasiūlius Žymantą rusų tarnybai, viršininkas dėkingai sutiko. Čia atkrita ir kalbos mokėjimo klausimas. Liko išrasti legalų pateisi-

nimą, kodėl jis, nepilietis, turėtų būti priimtas į rusų tarnybą.

Dalykai vystėsi palankiai. Turėti rusų tarnyboje lietuvių kovotoją, pasėti ką nors lietuviško, kelti Baltijos valstybėms padarytas skriaudas — svarbus informacinis ir propagandinis uždavinys. Geri smegenys, gabi ranka ir kūrybinė dvasia galėjo esamos politikos apimty daug ką nuveikti. Kaip taisyklė, gabiam žmogui su dideliu noru ir tvirta valia — anksčiau ar vėliau atsiranda ir kelias.

Stasys laiškuose atrodė naujai atgimęs. Pranešė gavęs formularius, patvirtino, kad rusų tarnybai reikia radijo specialistų, o jo kandidatūra domisi ne vien produkcijai, o dar labiau rašytojo ir redaktoriaus pareigoms. Taip pat pranešė norį duoti ribotą skaičių užsiangažavimų kontrakto keliu. Pasiūlytoji pradinė alga — \$7,220, tai berods vienuolikta kategorija.

Stasys tebedirbo sodininko darbą Hollywoodo kapinėse. „Keltis nebūtų lengva. Čia visa šeima, prie kurios esu prisirišęs... bet tūnoti kapinėse, — rašė jis 1965. VII. 15 laiške, — baigia mane suėsti, nors filosofškai labai naudinga kiekvienam — toji realybė... Esmi toks pat, tik senesnis, žilesnis, išmintingesnis. Idealistas be iliuzijų, kaip Stevensonas buvo save pavadinęs. Ėmė ir numirė. Ir visi numirs, kaip aiški na mano kolega sodininkas indėnas — retos išminties žmogus“.

1965.VII.29 parašė kitą jautrų laišką: „Neatsižvelgiant į tai, ar man pavyks Tavo pastangų dėka gauti tarnybą, ar ne, Tu elgeisi kaip tikras

draugas ir krikščionis turi elgtis, tad neturėk sąžinės graužimo, jog padedi man, o ne knisi, kaip tai kiti padaro... Žinai, aš gyvenime nieko neknisau; man taip daryti neleido mano gilus bedievio krikščioniškas pareigos jausmas... Buvo žmonių, kuriems nemaža padėjau, kuriuos tuoj pat užstojau, nesvyruodamas. Dabar jie, viską pamiršę, į laišką neatsako, o kitiems dergia. Už tai, kad aš neva frontininkams parsidaviau... Ribų durnystei nėra. Visad gyvenime reikia vadovautis objektyvumo jausmu. Bet už tai mylimu nebūsi, nes to žmonės suprasti nenori'

ŠIRDIM Į ŠIRDĮ

1965 metų rugsėjį buvau išsiųstas į užjūrį. Po užtrukusių „derybų“, kur mane siųsti: į Vokietiją, Braziliją, Kongo ar Vietnamą — nulėmė prezidento Johnsono direktyva: tuč tuojau užpildyti visus etatus Vietname. Atsidūriau Saigone.

1965.X.24 laiške Stasys linkėjo, kad man nepasikartotų istorija to maršo iš filmo „Bridge on the River Kwai“. Dar kartą priminė: „Išėis kas, ar neišėis — Tavo pastangos mane jaudina, ir to aš Tau negalėsiu pamiršti. Gal tiktai tas ir verstų mane tikėti tikru žmoniškumu. Aš stengiausi vadovautis gyvenime pareigos jausmu, o santykiuose su žmonėmis, ypač su studentais, laikytis to, ko Mykolas Biržiška laikėsi — Adomo Mickevičiaus posakio: „Turėk širdį ir žiūrėk į širdį“. Bet bijau, kad Tu būsi vienas labai tarp nedaugelio, kuris man tuo atlygina

— savo širdim į manąją mėgindamas pasižiūrėti. Taip daug dar reikėtų, taip daug dar būtų galima gero ir naudingo nuveikti“.

Išvykus man į Saigoną, be reikalo ir šį kartą galutinai susikomplicavo Stasio kandidatūra. Administracija rekomendavusi darbą pradėti bet kokioje formoje su lietuvių tarnyba, o iš ten jį perkelti į rusų skyrių, bet lietuvių skyrius nesiryžo padaryti gesto, kuris tiesioginiai nė neįpareigojo.

Tada iš pasąmonės iškilo kitas epizodas, priminę pirmuosius darbo metus Amerikos Balse, New Yorke. Tada iš lietuvių skyriaus buvo atleistas JAV gimęs ir augęs, gražiai lietuviškai kalbąs ir rašąs talentingas aktorius-produktorius Juozas Boley-Bulevičius, dirbęs tuo pačiu metu su Yul Brunner, Telly Savalas ir kitais. Boley nebuvo biurokratas, o kūrybos žmogus, kuris translacijose norėjo užtikrinti geriausią programą Lietuvai. Ne paslaptis, kad studijoje jis neleido skyriaus viršininkui skaityti prie mikrofono, nes tasai neturėjo nei reikiamo balso, nei supratimo apie radijo dikciją. Šia prasme tasai geras, tarnybai pasišventęs žmogus buvo nesąmoningas radijo kenkėjas. Visa, aišku, atsiliepė į tarpusavio santykius. Užkliuvo Boley biurokatiškas nedrausmingumas (jis įsirašydavo į tarnybinį dienos lapą dirbęs nuo devintos iki šeštos nenurodydamas minučių, nors kartais dirbdavo daug ilgiau). Biudžetą mažinant, buvo pasinaudota proga išjoti iš tarnybos gabų, naudingą, darbingą ir garbingą profesionalą.

Tai kitas Amerikos Balso lietuvių skyriui garbės nedaras epizodas.

Kai aš bandžiau Boley gauti produktorium „lotynams“ — visi iš karto sutarėme jį iššaukti ir susitarėti. Bet ir čia asmeninis skyrius vėliau pranešė, jog jo byloje yra daug neigiamų „įrašų“. Pagal biurokratinės taisyklės, jo negalima priimti. Negelbėjo nė aštri divizijos viršininko intervencija.

PALMIŲ PAVĖSYJE

Galima įsivaizduoti, kaip skaudžiai Stasys išgyveno šį smūgį, negalėdamas „grįžti gyveniman“. Laiškai kiek sulėtėjo. Jį kankino fizinio darbo monotonija. Mano pasiskirimai keitėsi kraštas po krašto: Vietnamas, Bolivija, Meksika, Argentina...

Iš Žymanto laiškų buvo jaučiamas jo suartėjimas su Lietuvių Fronto bičiuliais. Dažnai ir gražiai minimas Juozas Kojelis, Los Angeles LF bičiuliai ir jų veikla. Rašė, jog „veteranai-rezistentai jį prisimena ir kai kada „pagarbina“, ir tai kas — frontininkai“. Rašė bičiuliams paskaitą apie partizanus virš valandos „atvaręs“, ir klausytojai buvę jo mintimis sužavėti.

Rašė, jog VI. Alseika su juo tarėsi dėl „Lietuvių Enciklopedijai“ ruošiamo straipsnio apie Amerikos Balso Vašingtone ir Muenchene. Žymantas davęs medžiagos, istorinės vertės nuotraukų. Vėliau Alseika painformavęs, jog tą medžiagą norįs patikrinti Amerikos Balso lietuvių skyriaus viršininkas Vašingtone. „Ką iš to paliks, gali pats

spręsti“, — rašė Stasys. Nors Alseika nurodo net aštuonius šaltinius, kuriuos jis naudojo (jų tarpe Žymanto ir mano), tačiau Muencheniui paliktos vos 24 eilutės, „praejusios cenzūrą“. Iš jų tikro vaizdo jokių būdu susidaryti negalima. Aprašymas Amerikos Balso Vašingtone vietomis irgi yra tendencingas, taigi „pataisytas“. Kur kas geresnis Alseikos aprašymas apie „Radio Free Europe“, kur „cenzūra“ jo darbo nepasiekė.

Vėliau labai nudžiugino mane žinia, jog 1967 lapkričio 10, Kristaus Karaliaus šventėje, Marilės ir Stasio vedybinis ryšys buvo palaimintas Šv. Kazimiero bažnyčioje.

1969.IX. 16 laiške jis atmetė mano mintį važiuoti į Lietuvą savųjų aplankyti (pirmąją kelionę atliko mano vyriausias sūnus Gintaras). „Jei tave įsileis, tai kad visų pirma įdomiai su Tavimi pasikalbėtų. Tu esi tokia pagunda bolševikų saugumui, kuriai jie, esu tikras, negalės atsisipirti... Jei jau aš būčiau sovietų saugume, rankas iš džiaugsmo trintčiau, sužinojęs apie Tavo atvažiavimą. Tokia reta auksinė žuvytė ir tokia kvailutė, pati lenda. Pažymėsiu, jog su tais, kurie ten nuvažiuoja, visai būva. Taigi neprasimanau“. (Tą aš, aišku, žinojau.) „Vienintelė išeitis — išsikviesk mamą pas save pasisvečiuoti. Užstatą jie turės, kitus jos vaikus, tad gali ją išleisti pas sūnų, kuris, va, konsulu dirba. Jiems ją išleisti gali pasirodyti „kulturno“, mandagu. Juk jie ne žvėrys, jie tik bolševikai...“

1969 lapkričio 1 buvęs kviestas į Vliko simpoziumą padaryti svarbiausią pranešimą — maždaug apie tai, ką Vlikas turėtų daryti. Atsisakė, nes šiam „kapų sodininkui“ Vlikas neturėjęs fondų kelionės išlaidoms pilnai apmokėti — tik lėktuvo bilietą. „Reikia ruoštis, kentėti, nervus gadinti, naktimis nemiegoti, po krūmu kapinyne ruošti pranešimą ir už dyką kapitalistiniame krašte brandžias idėjas į galvą kalti, ir iš kišenės (kuri tuščia) ištraukti išlaidoms šimtą ar kitą dolerių“.

Vėliau turėjome laimę aplankyti Žymantus ir apie savaitę vieni kitais pasidžiaugti. Kalboms, įspūdžiams, atsiminimams nebuvo galo. Tikrai, „sena meilė nerūdija“. Labai daug kalbėjome apie lietuvišką laisvinimo politiką, apie sunkią Lietuvos diplomatinės tarnybos padėtį. Prasitarė, kad dar studentavimo metais Vilniuje, prof. Tadas Petkevičius, dr. L. Natkus ir jis sudarę kelių kandidatų sąrašą Lietuvos diplomatinei tarnybai; jame figūravusi ir mano pavardė, nors niekas tada apie tai neprasitarė. Po apsilankymo, jis rašė, jog tai buvęs „vienas maloniausių išgyvenimų per paskutinį dešimtmetį, tarsi koks saulės spindulys naktimetį, kuris jus padarė mums labai brangiais, už gimines brangesniais asmenimis“. Prisipažinsiu: mano jausmai buvo lygiai tie patys, žodis į žodį.

LIGOS SMŪGIAI

1972.IX.13 laiške netikėtai
pranešė turėjęs dvi operacijas: vie-

ną operaciją rimtą ir techniškai sudėtingą, bet neskausmingą; kitą paprastą, bet skausmingą. Viskas gerai praėjė, Švento Juozapo katalikų ligoninė Burbanke buvusi labai gera, o jo gydytojas Brinkis — aukso žmogus. Humoro niekad nebuvo praradęs, kas jam buvę natūralu, o kitus stebinę. „Moraliskai jaučiuosi ramus, — rašė jis, — o padėjo man toks tai įstabiai šviesaus veido jaunas kunigas airis, kuris tą pačią pirmą dieną mane aplankė. Taip ir išliejau savo širdį po kelių metų nutolimo. Tai mane labai sustiprino dvasiškai (Stasys kas vakarą priimdavęs šventą komunią). Nebuvo lengva pakelti, kas po to sekė... Prostatas blogam stovy... auglys piktybinis (prostato vėžys?, visai išimti esą neįmanoma... Jis nepradėjo plėstis, buvo izoliuotas. Dalykas esąs kontroliuojamas vaistais, moteriškais hormonais, kurie tą piktužį džiovina ir sutraukia. Bet tas mažutes piliules jau turėsiu imti visą gyvenimą... Turiu gyventi su mintim, kad ten kažkas negero yra. Po kelių dienų Brinkis „sulopė“ kiaurą pilvą, ir dabar sveikstu. O apie tą bėdą, kuri liko many, Brinkis sakė: niekam ir nesakyk“.

KŪRYBINIS OPTIMIZMAS LIGOS METU

1972 spalio 11 ir 24 laiškuose daug optimizmo. Džiaugiasi, jog viskas gerai užgiję, jaučiasi „kūrybinės galios kupinas“. Bent keliems metams jam tiesioginio pavojaus nesą, būsią galima „laisvinimo reikalams“ daugiau pasišvęsti. Gyd. Brinkiui

esąs giliai dėkingas, buvęs malonus, o teisinga diagnozė bent laikinai išgelbėjusi jo gyvybę. Truputį mėginąs apsitvarkyti, bet tam metų reikėtų. O kiek jam jų likę gyventi?

— kas žino. Penki, tai norma vėžį konstatavus. Tikisi (60%), jog mudviem dar teksią pasimatyti. „Okupaciniai metai Lietuvoje, okupaciniai Berlyne, Londone, Stockholme, vis pirmose linijose, man daug kaštavo. Brinkis dabar spaudžia — rašyk ir rašyk... Jam aš kažin koks veteranas veikėjas, Mindaugo laikų herojus... Marilė slaugė, kaip aniošlas tikras, kaip jos mama kad buvo. Jai tik duok ligonį — rūpinasi begaliniai“. Žadąs dar porą savaitių nedirbti, o paskui į gryną orą.

Parašęs „Dirvai“ tris straipsnius apie J. Jablonskį — „Semper Fidelis“. Baigias ruošti paskaitą apie Mykolą Biržišką skautų akademikų rengiamame jo mirties dešimtmečio minėjime (liečias jo asmenį ir rektoriavimą 1940-1944 metais). Ramovėnai paprašę paskaitos kariuomenės šventės minėjimui. Linkęs sutikti, nes norįs ir reikią kiek kitaip kalbėti — ne tiek apie kariuomenę, kiek apie partizanus. Turįs parašyti ir apie Praną Padalį — jaučiasi „skolingas“. Esąs sumetęs, kas reikalinga, reikia tik „laiko, dvasinės ramybės surašyti, perrašyti, iššlifuoti ir vėl perrašyti, o tai darbas“.

Rašo V. Alseiką defektavusį Lietuvon — „taip yra su mūsų laisvimu...“

Džiaugiasi „gerai stovinčiais Los Angeles frontininkais, gražiai prisimena Juozą Kojelį. Vis

neužmiršta ligoninės kapeliono airio, padariusio jam nepaprastą įspūdį. „Nesirengiau visai tam, bet kažkas many prasiveržė. Paskui morališkai visą laiką tvirtai jaučiausi ir visa daug lengviau pakėliau. Dovanojau tam kunigui Sibiro mergaičių maldaknygę. Reikės kada nuvažiuoti į jo koplyčią — labai graži, prie ligoninės“.

Antrame laiške sakosi jau vėl dirbąs kapuose ir pavargstąs.

PRIEŠKALĖDINIS LAIŠKAS

1972.XII.21: „Sėdžiu namie, kaip ant adatų. Darbe prieš savaitę pradėjo skaudėti kairę krūtinės pusę ir ranką, nors pasiusk. Praeina ir vėl užaina... O po to prasidėjo užiantis skausmas po kaklu, tai kairėj pusėj, tai nugaroj — nors kauk vilko balsu... Po poros tokių naktų, Marilės baramas, nuvažiauvau pas Brinkį. Tas irgi ėmė bartis: girdi, dirbi, reikia ilsėtis, etc., etc. Aš pasakoju, o jis — nemažink, visa sakyk, prileiskim blogiausia. Aš — kad raumenis pertempiau, o jis — greičiau nuo širdies, pulsas per greitas (104). Reikia ištirti, paguldys į ligoninę, galėsiu skaityti, ten bus širdies specialistas, etc. Oi, dudki, nenoriu tos ligoninės... Padarė kardiogramą (nieko ypatingo nerado), paėmė galoną kraujo, sakė — aš tau paskambinsiu. Tai buvo pirmadienis, o šiandien — ketvirtadienis, mano ambicija neleidžia jo ieškoti (ir baimė, ką pasakys)... Šiandien pusei dienos turėjau nuvažiuoti į darbą gėles pasodinti, nes nieko kitto nėra, kas galėtų tai padaryti. Tai

ir Brinkiui sakiau, o jis barėsi: jei taip darysiu, tai ant manęs reikės gėles sodinti. Nors verk. Kartais ir paverkiu, kad Marilė paglostytų... Kun. Stasys Yla kartą čia telefonu su manim valandą kalbėjo — puikiai sutarėme. O su Marile jis ypač gražiai sugyvena ir susirašo... Pradėjau rinkti ir klijuoti straipsnių iškarpas. Daug kas mano nustatyta (pvz., žuvusių partizanų skaičius 25,000-30,000, aštuonerių metų karas iki 1952 (nors paskutinis žuvo 1965 m.), ir panašiai... Reiks turbūt ieškoti Brinkio telefonu. O gal dar laukti ir ryt rytą važiuoti į darbą. Po-no Dievo valia".

NAUJŲ METŲ IŠVAKARĖSE

1972.XII.29: „Viena bėda — ne bėda. Su darbu, paskaitom persitempia ir gavau širdies smūgį. Kaip nusikapucinau — pats nežinau. Viskas Dievo valioj. Bet skausmas krūtinėj dienos metu ir po tris kartus per tris naktis buvo baisus. Sienom lipau. Antra kardiograma nustatė infarktą. Brinkio įsakymas — keturios ar šešios savaitės lovoje be jokių fizinių ar dvasinių rūpesčių. Lengva jam sakyti... Šiandien darė trečią kardiogramą ir antrą kartą ėmė kraują analizei. Dar nėra taip blogai, nes jei būtų blogai — žinai kas būtų... Galvoje milijonas minčių, sumanymų straipsniams. Pasiunčiau Juozui Kojeliui aptvarkęs paskaitą („Didžioji pasipriešinimo drama“) „Į Laisvę“ žurnalui. Brinkis barėsi, kad vargau... Ant sienos pasikabinsiu kalendorių ir brauksiu išgulėtas dienas. Gali įsi-

vaizduoti mano nuotaikas. Planuok, kombinuok, o išsina... nei žinai kada, nei kaip... Noriu verkti, kaip ‚beibis‘ ir mušti prakeiktus bolševikus".

SUDIE, KVIETKELI TU BRANGIAUSIAS...

1973.1.29: „Esu lovoje jau penkios savaitės. Jau leidžia šliaužioti po kambarį (ką ir taip dariau). Paskutinė kardiograma buvusi labai gera, viskas absorbuojasi normaliai. Persivariau po operacijų, tai aišku... Perdaug arti mirties — staigos, nereikalingos. Visi mano planai apsivertė aukštyn kojom, mano nervai nevertais tapo. Marilė — aniolas man... Tesie Tavo valia".

Dar pasiekė vienas Stasio atvirukas artėjančių Velykų proga. Jame buvo trumpas amžino atsisveikinimo įrašas: „Sudie, kvietkeli, tu brangiausias..."

Nustačius labai pavojingą užsikimšimą plaučiuose, nutarta daryti operaciją gelbėti jo gyvybei. Stasys labai išgyveno prieš operaciją pametęs šventos Teresėlės medalikėlį, kurį jis nešiojo visą gyvenimą. Prelatas Jonas Kučingis suteikė paskutinio patepimo sakramentą. Operacijai jisai pats pasirinkęs Didįjį Penktadienį, bet mirė išvakarėse — Didįjį Ketvirtadienį. Paskutinieji žodžiai jo kantriai, mylinčiai gyvenimo draugei Marilei — „iki pasimatymo amžinybėje". Antrą Velykų dieną, savo 65-se gimimo metinėse, Stasys Žymantas buvo palaidotas Los Angeles Kalvarijos kapinėse. Kun. Vytautas Palubinskas,

pats to pasiprašęs, atliko laidojimo apeigas.

Art staliuko savo žmonai Marilei testamentu vietoje paliko sekantį įrašą: „Mano gyvybė išliejama, kaip gėrimas, ir mano atsiskyrimo metas yra čia pat. Aš kovojau gerai, pabaigiau lenktynes, išlaikiau tikėjimą. Dabar belieka laukti skirtojo ištikimybės vainiko, kurį Viešpats, teisingasis teisėjas, man duos aną dieną (1 Tim 4,6-8, 18-18).

UŽSKLANDA

Toksai atrodo Stasys Žakevičius-Žymantas jo laiškuose, savo gyvenime ir mano prisiminimuose. Stasys Žymantas — didi asmenybė, savaranki mąstyme bei darbuose, nepriklausoma nuo gyvenamo laiko opinijos bei aplinkumos. Stasys buvo narsus kovotojas, taurios dvasios humanistas, kieto darbo žmogus. Dažnai jis būdavo linksmas, pilnas humoro, tačiau dvasios gelmėse neretai melancholikas, gal net pesimistas. Tik jo pesimizmas, kaip jis pats pastebėjo, buvo daugiau „akstinas išeiti iš neveiklumo, kuriam vieni aplinkybių, kiti savo valia esame pasmerkti“. Jis buvo giliai įsitikinęs, kad „laisvę ir gyvenimą nusipelno tikrai tas, kuris kasdien dėl jų kovoja“.

Žymantas apgailestaudamas pritarė Juozui Kojeliui, kad „laisvės kovos metų įsipareigojimai daugumoje liko neištesėti“. Todėl jis ir kartojo raginimą nuodugnai ištirti padėtį tėvynėje ir nustatyti tos padėties lietuviams diktuojamus uždavinius, tą uždavinių pirmumą

ir svarbą, atitinkamai pakeisti ir papildyti ligi šiol vykdomus darbus, rasti tam tikslui tinkamesnes ir racionalesnes organizacines formas ir parinkti veiksmingesnius darbo ir kovos metodus.

Žymanto gyvenimas patvirtina, jog visur ir visais laikais pažangesnioji iniciatyva susilaukė pasipriešinimo. Lietuviškoje dirvoje, sakė Juozas Brazaitis, ji galėtų atrodyti nenatūrali tik tuo, kad pasipriešinimas reiškesi iš tų, iš kurių lauktum kaip tik paramos. Bet ir tą reiškinį Brazaitis priėmė ramiai kaip ženkla, kad „nepriklausoma Lietuva ėjo dvejopa kryptim: augino žmones su sparnais, augino žmones ir su pančiais“.

Tumas Vaižgantas palygino veikėjus su telegrafo stulpais, kurių vielomis eina idėjos, šioje apybraižoje eskizais bandžiau parodyti, kokiom idėjom gyveno ir kokiais darbais įsijungė Stasys Žymantas į visuomenės gyvenimo srovę. Jam nereikėjo aiškinti, jog laisvės atsisako tie, kurie patys laisvę išblėsina, nekritiškai suklupdami prieš autoritetus, atsakomybę pakeisdami paklusnybe, iš dvasinio tingumo savo pažiūromis laikydami tai, kas tėra kitų propaguojami dalykai. Nėra laisvės be mąstymo, ir todėl negali būti laisvu vadinamas tas, kuris paveda kam nors kitam už save mąstyti, kas aklai pasiduoda aplinkai. Žymantas suprato, jog tekėjimas pasroviui yra atsisakymas laisvės.

Stasys vaižgantiškai mylėjo Lietuvą, nes ji buvo tikroji jo gyvybė,

džiaugsmas, pasididžiavimas — taip, ir skausmas. Ragindamas mąstyti ir veikti iš naujo, jis tai darė, giliai tikėdamas tautos ateitimi. „Lietuvių tauta yra istorinė tauta, — sakė jis, — ji žino paskirtį ir ji ras kelią, kuris ją į tą tikslą nuves. Laisvųjų išeivių pareiga ir tautinė misija buvo, yra ir bus, nepaisant visų nesėkmių, sunkumų ir klaidų, padėti lietuviams tą tikslą pasiekti.

Sovietų Sąjungoje vyksta radikalus persitvarkymas. Jis giliai paliečia ir gyvenimą Lietuvoje. Vyksta pasikeitimai. Į juos rikiuojasi ne tik taurieji heroiškos dvasios sūnūs ir dukterys, bet ir oportunistai, ir net aršūs komunistų partijos žmonės, kurie nori išlaikyti tautos kontrolę savo rankose. Išeivija kartais nori jais tikėti, nors ne visi.

Ar būtų Stasys Žymantas jiems tikėjęs? Vargiai. Bet jis būtų tikriausiai bandęs šią padėti, kaip ir kitas situacijas savo gyvenime, išnaudoti pilnutinės laisvės ir nepriklausomybės dienos priartinimui.

Žymanto praeity tartieji žodžiai yra įspėjimas visiems lietuviams:

„Jei laisvieji lietuviai bet kokių būdu atvirai ar tyliai pripažintų sovietų aneksiją, jie patys prisidėtų prie dabartinio Lietuvos nelaisvės užantspaudavimo ilgiems metams. Nes politinė lietuvių išeivija šandien praktiškai yra vienintelis veiksnys, kuris tautos vardu gali ir turi viešai nepaliamajam reikalauti Lietuvos valstybinės nepriklausomybės grąžinimo“.

Ateis diena, kada lietuvių tautos

kovotojams ir kankiniams bus statomas paminklas. Turės taip pat ateiti diena, kurią tauta nulenks galvą, pagerbdama garbingąjį Nepriklausomybės atsteigimo akto signatarą ir Vilniaus Universiteto rektorius profesorius Mykolą Biržišką ir po tuo pačiu stogu bendrą vargą vargusi garbingą rezistencijos kovotoją profesorius Stasį Žakevičių-Žymantą. Abu jie nemokėjo gyventi sau; jie gyveno savo tikrajai meilei — Lietuvai. Ateina laikas surinkti abiejų tauriųjų tautos sūnų raštus ir juos paskelbti, kad šviesa ir tiesa lydėtų ateinančių kartų žingsnius.

Šandien Stasys Žymantas jau peržengė amžinybės slenkstį. Jis baigė savo darbą — jį dabar privalo tęsti kiti. Svarbiausia betgi, jis laimėjo savo gyvenimo kovą. Gailestingasis Dievas net ir ligų, nelaimių ir nusivylimų keliu norėjo jį padaryti ne tik gerą, bet ir laimingą. Jo pavyzdžio paskatinti, melskime teisybės Lietuvai, kurios dalia — priespaulda ir nelaisvė ir kurios gyvenimas — vienas ištisas kryžiaus kelias.

Teramina ir teguodžia, skatindamas mus ryžtingam darbui, Stasio turėtoji tautos ateities vizija, jautriai išreiškta J. Aisčio posme:

*„Ir aš matau, o Lietuva brangi,
Numintą kojų svetimų, ir tavo kančių;
Matau, kaip tu ateinančiais laikais žengi
Laisva, didinga, ir be sielvarto, be
pančių...“*

K. K. GIRNIUS: Partizanų kovos- opus klausimas

Vidmantas Valiušaitis, „Kauno aido“ redaktorius,
kalbasi su dr. Kęstučiu Girniumi.

Ginkluoto pasipriešinimo kovų laikotarpis pokarinės Lietuvos istorijoje tebėra labai jautri tema ir Lietuvoje, ir išeivijoje. Vis dar gajūs įsisenėję stereotipai, kai iš vienos pusės ginkluoto pasipriešinimo dalyviai vaizduojami kaip žiaurūs smurtininkai ar akli kerštauotojai, o iš kitos — perdėm sukilninti idėjos vėliavnešiai. Savo studijoje „Partizanų kovos Lietuvoje“ Jūs mėginatė vaduoti iš šių įvaizdžių magnetizmo, kovotojų veiksmų prasmę iškeldamas ne iš angažavimosi tai ar kitai idėjai, bet iš nuoseklios ano meto gyvenimo realiųjų sklaidos. Tačiau jau dvi kartos užaugo, o iki Jūsų, palyginti, neseniai pasirodžiusio veikalo, mokslinių studijų, paremtų faktinių duomenų analize, galima sakyti, nebuvo. Polemika -vyko retorikos lygmeny. Jūsų nuomone: kokios priežastys lėmė (iš dalies gal ir tebelemia), kad ir po tiek dešimtmečių šis klausimas tebėra nenormaliai jautrus, neleidžiantis ramiai ir bešališkai, vien faktų šviesoje,

žvelgti į šiuos, kad ir tragiškus, bet vis dėlto jau praėjusius įvykius?

Partizanų kovos lieka labai opus klausimas Lietuvoje ir išeivijoje, nes jis siejamas, iš vienos pusės, su tarybinės santvarkos teisėtumu, iš kitos — su nepriklausomybės idealu. Komunistų polinkį partizanus vaizduoti eiliniaisi banditais bei nutylėti pasipriešinimo apimtį skatina reikalas pateisinti tarybinės santvarkos įvedimą. Kone neįmanoma aiškinti, kad žmonės pritarė partijos politikai, jei tokiomis nedėkingomis gamtos ir politikos sąlygomis atkaklus pasipriešinimas okupantui tęsėsi aštuonerius metus. Akivaizdu, kad be didelės gyventojų paramos partizanai nebūtų taip ilgai išlikę, ir žmonės nebūtų jų rėmę, jei jie nebūtų atstovavę tam, kas lietuviams buvo labai brangu. Tad tvirtinama, kad partizanai buvo banditai, kurie teroru privertė gyventojus paklus-

Vasario 16 proga Lietuvoje lankėsi Sąjūdžio pakviestas dr. Kęstutis K. Girnius iš Vokietijos. Jo lankymosi metu Kauno aidas 1989 vasario 17 dienos numeryje, Nr. 4(20), išspausdino viso puslapio pasikalbėjimą su dr. Girniumi apie jo knygą, „Partizanų kovos Lietuvoje“. Su autoriumi Vokietijoje kalbėjosi Vidmantas Valiušaitis. Prie pasikalbėjimo duota trumpa autoriaus biografija su nuotrauka ir „Partizanų kovos Lietuvoje“ knygos viršelio nuotrauka. Niekur nepažymėta, kas yra šios knygos leidėjai. Kauno aidas taip pat pažadėjo artimiausiuose savo numeriuose pateikti ištraukų iš knygos. Kauno aidui už dėmesį esame nuoširdžiai dėkingi. Tikimės, kad ir į Laisvę skaitytojai šį perspausdintą iš Kauno aido pasikalbėjimą skaitys su įdomumu.

(Redaktorius)

ti jų nurodymams. Be to, jei pripažįstama, kad partizanai kovojo dėl tautos trokšamos nepriklausomybės, tai gana aišku, kaip reikia vadinti jų priešius.

Išėivija linkusi idealizuoti partizanų dėl įvairių priežasčių. Jei žmogus rizikuoja savo gyvybe dėl kilnaus nepriklausomybės tikslo, tai, esą, jis turi būti riteris be dėmės. Išėivijoje greit paplito nepaprastai gražios, nors skaudžios ir liūdnos partizanų dainos, iš kurių matyti, kad partizanai be iliuzijų matė savo likimą, tačiau jautė neturį kitos išėitės, išskyrus mirtį už tėvynę su viltimi, kad motinos, broliai ir seserys neužmirš jų aukos.

Daugelis išėivių neįsisąmonino partizanų kovų specifikos, įsivaizdavo, kad partizanų gyvenimas — tai atviros kovos su sovietinės kariuomenės daliniais, nesuprato, ką reiškia metų metus gyventi išdavystės ir mirties akivaizdoje, matyti,

kaip kovos draugai žūsta kovose, jų šeimos išstremiamos į Sibirą. Išėiviai netikėjo komunistų tvirtinimais apie partizanų taikomas bausmes valdžios rėmėjams, nes, patys patyrę komunistų melą, puikiai žinojo, kaip juodas vadinamas baltu ir atvirkščiai. Pagaliau ne vienas išėivis manė, kad jis turėjo pasilikti Lietuvoje ir kovoti už jos laisvę. Tad ne jam kritikuoti tuos, kurie darė tai, ką jie privalėjo daryti.

Kol kas baltųjų dėmių šalinimo banga Lietuvoje nepalietė tik dviejų klausimų: partizanų kovų ir partijos vaidmens, įgyvendinant stalininę terorą. Bet jau atsargiai žengiamo ta linkme. Kintant partizanų kovų vaizdavimui Lietuvoje, jis keisis ir išėivijoje. Partizanų siekiai buvo pakankamai kilnūs, kad nereikia nemalonesnių aspektų nutylėti arba juos vaizduoti rožinėmis spalvomis. Pripažinimas, kad būta klaidų, net ir nusikaltimų, nereikia viso pasi-

priešinimo nuvertinimo.

Jūs — filosofas, tačiau šioje savo vėliausioje knygoje nagrinėjate tik netiesiogiai su filosofija susijusių istorinė-sociologinę problematiką. Analizuoti ar sintetinti paprastai imamas, kai jau yra sukaupta pakankamai faktografinės, istoriografinės medžiagos. Jums teko labai nelengvas uždavinys: turėjote remtis tik skurdžiais duomenimis, dažnai vienpusiškai pateiktais faktais, neturtinga memuaristika. Kokie motyvai paskatino Jus ryžtis tokiam nelengvam ir kartu labai atsakingam užmojui? Ar nėra pavojaus, kad, iškėlus daugiau faktų, gali prisieiti koreguoti kai kurias principines išvadas?

Pesimizmas skatino mane rašyti knygą. Kai prie jos rimčiau prisėdau 1984 m., tai Lietuvoje viešpatavo stagnacija, saugumas baigė smaugti kitaminių judėjimą, inteligentija atrodė visiškai įbauginta ir partijai paklusni, propagandistų išpuoliai prieš partizanus dažnėjo. Išeivijos jėgos smarkiai silpo, galvojau, kad po dešimties metų knyga neturėtų nei leidėjo, nei skaitytojų. Neturėjau jokių vilčių, kad artimiausiu metu valdžia paskelbtų naujos medžiagos, kuri smarkiai pakeistų partizanų kovų vaizdavimą. Nepaisant kai kurių partizanų klaidų bei kartais nepateisinamo smurto vartojimo, jų kova dėl nepriklausomybės yra vienas didvyriškiausių momentų mūsų tautos istorijoje. Nemačiau, kad tokiems „istorikams“, kaip Jermalavičiui ir Laurinaičiui tufėtų būti suteiktas paskutinis ir kone vienintelis žodis.

Rašiau knygą be priėjimo prie archyvų, tad yra reali galimybė, kad reikės pakeisti kai kurias išvadas. Antra vertus, daugelis viduramžių specialistų tiesiog džiūgautų, turėdami net ketvirtadalį tos medžiagos, kurią aš turėjau. Rašiau ne apie svetimą, egzotišką šalį ar vos beatmenamus laikus. Mano tema nebuvo koks nors vienkartinis, psichologiškai sunkiai suprantamų norų prasiveržimas.

Pasipriešinimas okupacijai yra gana dažnas reiškinys, tautos savanoriškai neatsisako savo nepriklausomybės, Stalino teroras seniai žinomas. Tad man nereikėjo atidengti kokios nors tera incognita, ir tai mažina didelių nesupratimų galimybę. Viliuosi, kad tolesni tyrimai patvirtins nemažą dalį mano pagrindinių tezių apie pasipriešinimo pobūdį, priežastis, skatinusias jaunimą stoti į partizanų gretas, kasdienį jų gyvenimą. Rašiau atsargiai, per daug nespėlioju apie aktyvių partizanų skaičių ir kiek jų žuvo. Knygoje minėjau, kad 1948 m. buvo ištremta apie 80.000 žmonių. Tačiau straipsnyje žurnale Soviet Studies minėjau, kad kitu apskaičiavimo būdu, kurį pavartojo ir kompetentingiausias šio laikotarpio istorikas Liudas Truska, gaunamas gerokai mažesnis skaičius, būtent 40.000. Be abejo, bus daug patikslinimų, ypač dėl partizanų dalinių vidaus struktūros, veiklos rajonų ir taip toliau. Kartais jausdavau savo užduoties absurdiškumą. Pavyzdžiui, mėginau nustatyti, kur veikė Tauro apygardos Šarūno rinktinė, pana-

šiai aidu viduramžio istorikai stengiasi spręsti, kur vyko Saulės mūšis, kur buvo Vytenio sostinė. Atsakymas į mano klausimą guli saugumo archyvuose.

Didžiausias klausimas lieka partizanų nukautų ar nužudytų žmonių skaičius. Detalai, gal per daug detalai nagrinėjau paskelbtus nužudytų žmonių sąrašus. Dabar staiga paskelbiama, kad nuo partizanų rankos žuvo ne 13.000, bet 25.000 žmonių. Jei tai atitiktų tikrovę, tai reikėtų permąstyti kai kurias išvadas. Tačiau esu skeptiškas dėl naujų duomenų tikslumo. Neabejoju, kad pokario metais žuvo 25.000 žmonių, bet be detalesnės kiekvieno atvejo analizės negalima partizanams primesti kaltę. Klepočių kaimo likimas primena, kaip siautėjo saugumo daliniai, gal tūkstančiai žuvo, bėgdami nuo mobilizacijos dalinių, Raudonosios armijos daliniai nepasizymėjo drausmingumu, ypač kai buvo nuolat alkani. Po Lietuvą klaidžiojo raudonarmiečiai dezertyrai, provokaciniai saugumo daliniai žudė žmones, miškuose buvo tikrų plėšikų ir žmogžudžių, kai kurių sribų nuožmumas legendinis, net kaimynai kartais suvedė sąskaitas. Valdžia mielai visus šitokius nusikaltimus priskirdavo „banditams“. Tad reikia labai atsargiai vertinti šitokius tvirtinimus.

Savo studijoje Jūs gana įtakingamai parodote, kodėl ginkluoto pasipriešinimo dalyviai nevadantini teroristais arba banditais, ir kodėl aštuonerių metų pasipriešinimo kovų negalima vadinti pilietiniu karu. Laikantis tokio požiūrio,

ar galima būtų rasti paralelių tarp ano meto kovų Lietuvoje ir partizaninių judėjimų, sakysim Vietname ar Afganistane? Kuo pasireiškė įvykių raidos Lietuvoje išskirtinumas.

Partizanų pasipriešinimas Lietuvoje ir Afganistane buvo gana panašus, ypač išorinėse aplinkybėse. Svetima valstybė okupavo Lietuvą, kaip ir Afganistane, sukūrė ir palaikė statytinių valdžią, mėgino praversti gyventojams nepriimtinus pakeitimus, visiškai negerbė jos žmonių siekių bei tradicijų. Padėtis Pietų Vietname skyrėsi. Buvo nemažai vietnamiečių, kurie nenorėjo patekti Šiaurės Vietnamo valdžiai, ir būtų mieliau gyvenę atskiroje valstybėje. Be to, antrame karo tarpsnyje Pietų Vietnamas tapo dviejų šalių — Amerikos ir Šiaurės Vietnamo — karo laukas. Vis dėlto panašumų yra.

Jei išorinės sąlygos, įėjusios ginkluotą pasipriešinimą, Afganistane ir Lietuvoje gana panašios, tai kovų pobūdis smarkiai skyrėsi. Pirmia, Lietuva turėjo mažiau gyventojų negu Afganistanas, tai buvo mažiau potencialių partizanų. Antra, Lietuvos gamtos sąlygos yra itin nevykusios partizanų pasipriešinimui — nėra nei didelių miškų, nei džiunglių, nei kalnų, nei pelkių. Vietname partizanai slapstėsi džiunglėse, Afganistane — kalnuose, o Lietuvoje valdžios daliniams lengvai prieinamuose miškeliuose. Trečia, Lietuvos geopolitinė padėtis buvo nepalanki. Ji buvo apsupta priešų teritorijos iš visų pusių, išskyrus jūrą. Svarbu turėti sieną su

draugiška arba bent neutralia šalimi, į kurią galima pasitraukti prieš puolimo metu arba duoti kovotojams progą pailsėti. Reikia ir kurios nors galingesnės šalies paramos. Jokia užsienio šalis nerėmė Lietuvos partizanų. Tuo tarpu Tarybų Sąjunga ir Kinija puikiai ginklavo vietnamiečius, po kelerių metų delsimo Amerika pradėjo tiekti afganams puikius ginklus. Sumušti afganų ir vietnamiečių daliniai turėjo kur pasitraukti, lietuviai — ne. Dėl šių priežasčių Lietuvos partizanai negalėjo organizuoti didesnio masto priešų užpuolimų. Neturėdami nei saugios užuovėjos, nei geresnių ginklų, negalėdami susitelkti į didesnius dalinius, partizanai turėjo pasitenkinti smulkiomis akcijomis, nepriklausomybės idėjos palaikymu ir laukti, kad Vakarai pagaliau susipras ir reikalaus Maskvą pasitraukti. Lietuvoje nebuvo didelių kovų, bet nuostabą kelia tai, kad tokiomis nepalankiomis sąlygomis partizanai galėjo taip ilgai išsilaikyti.

Knyga iliustruota dokumentinėmis nuotraukomis. Tačiau nuotraukose įamžinti kovotojai retai identifikuoti. Ar taip elgėtės taktikos sumetimais, ar nustatyti kovotojų tapatybės nebuvo galima? Taip pat nėra nuotraukų iš vėliausiojo 1950-1952 m. pasipriešinimo kovų tarpsnio...

Partizanų nuotraukas gavau visiškai atsitiktinai ir dar tais laikais, kai buvo realus pavojus, kad partizanas galėtų vėl būti traukiamas teisman. Tad net negalvojau apie pastangas

nustatyti partizanų tapatybę, dar ilgą laiką buvau neramus dėl nutarimo išspausdinti nuotraukas, nebuvau tikras, ar atsakingai pasielgiau. Net ir norėdamas, vargu ar būčiau galėjęs sužinoti partizanų pavardes. Neproporcingai daug kovotojų žuvo, per keturiasdešimt metų susilpnėjo žmonių atmintis, ir nebuvo jokių pastovesnių ryšių tarp Lietuvos ir išeivijos, kuriais būčiau galėjęs pasinaudoti, mėgindamas daugiau sužinoti apie nufotografuotus partizanus. Deja, man pasakyta, kad nuotraukose neteisingai identifikuotas paskutinis patizanų vadas Adolfas Ramanauskas.

Atrodo, kad partizanai gana dažnai fotografuodavosi. Nežinau, kodėl jie tai darė. Juk jie puikiai suprato, kas atsitiktų, jei nuotraukos patektų į saugumo rankas. Gal taip elgtis skatino noras savotiškai įsi-amžinti numatomos mirties akivaizdoje, užtikrinti, kad jų auka nedingtų užmirštin, kad ateities kartos žinotų, kad šie vyrai kovojo dėl savo tautos.

„Partizanų kovos Lietuvoje“ per dvejus metus susilaukė dviejų leidimų. Kiek man žinoma, antroji laida taip pat jau išparduota. Išeivijos sąlygomis toks knygos populiarumas yra gana retas reiškinys, turint galvoje, kad mokslo veikalus lietuviškai skaitančiųjų ratas kasmet siaurėja. Kuo galima būtų paaiškinti knygos pasisekimą?

Abu knygos leidimai jau išparduoti. Tai retai įvyksta išeivijoje, bet reikia pripažinti, kad tiražai buvo per maži. Leidėjai nemanė, kad bus

tiesk skaitytojų ir nenumatė, kad paklausą padidins ir pakitusios Lietuvos sąlygos. Knyga perkama, nes jos tema įdomi. Daug kam dar rūpi šis itin tragiškas Lietuvos istorijos momentas. Kol kas knygos recenzijos gana teigiamos, nors nežinau, ar eilinio skaitytojo neužrūstina mano pastangos nagrinėti tai, ką aš vadinu „užburtu smurto ratu“ bei partizanų myriop nuteistų ar nužudytų žmonių sąrašus. Pats turėjau didelių abejonių dėl šitokios analizės tikslingumo, ypač atsižvelgus į tai, kad didelę naudojamą medžia-

gos dalį sudarė stalininių saugumiečių išgauti parodymai, o „Faktai kaltina“ serijos redaktoriai sąmoningai siekė sukurti brutalių žudikų regimybę. Bet negalėjau šio liūdniausio partizanų kovų aspekto nutylėti. Tegul kiti sprendžia, kiek man pasisėkė išvengti klaidų ir kiek ne.

Dėkojame už pareikštas mintis.

Kalbėjosi

Vidmantas VALIUŠAITIS

Bremenas—Miunchenas,
1989 vasaris

LIETUVIŲ FRONTO BIČIULIŲ STUDIJŲ IR POILSIO SAVAITĖ ŠIĄ VASARĄ ĮVYKS RUGPJŪČIO 13-20 DIENOMIS DAINAVOJE

Savaitės programos paruošimu šiemet bendrai rūpinasi LFB Taryba ir Centro valdyba. Programa busianti įdomi, temos aktualios: ekonomistų simpoziumas dėl ekonominės pagalbos Lietuvai, kviesti svečiai-kalbėtojai iš Lietuvos, grįžusių Lietuvoj besilankiusių išpūdžiai, dvi dienos įdomioms jaunimo svarstyboms ir kt. Intensyvi studijų savaitės programa prasidės jau nuo pat pirmos dienos, tad laukiama, kad ir stovyklautojai atvyktų nuo pradžios.

Registruotis ir kambarius užsisakyti galima pas CV išdininką: Jonas Vasaris, 979 Proehl Drive, Barberton, Ohio 44203. Telefonas 216-644-7411. Registracijos mokestis 15 dol. šeimai. Kviečiami ir bičiulių bičiuliai.

SAJŪDIS SVEIKINA

Mieli lietuviai, brangūs tautiečiai; šiandien, pirmosios pokario istorijoje Lietuvoje legaliai švenčiamos vasario 16-osios nepriklausomybės šventės proga — tiesiame jums brolybės ranką ir iš širdies tariame: „Mes esame kartu, mūsų nepajėgia atskirti vandynai, didžiuliai nuotoliai, ir svetimų valstybių sienos! Mes visi turime vieną tėvynę, vieną savą žemę, mes visi karštai ją mylime, mes alei vieno trokštame jos laisvės ir nepriklausomybės, gerovės ir klestėjimo! Aidi mūsų tėvynės erdvėj varpas, žadina ir kviečia mus didiems žygiams ir darbams. Teišgirsta jo dūžius pasaulis, tesupranta pasaulis, kad mes norime būti laisvi, laisvų pasaulio tautų bendrijoje. Mus įkvėpia didingoji tėvynės praeitis, apšviečia tautinės kultūros šviesa, lydi didžiųjų tautos sūnų ir dukterų darbai, mus sutelkia iš protėvių paveldėta dora, darbštumas ir atkaklumas. Vardan tos Lietuvos, vienybė težydi“.

 SKAUTAS 1989 Nr.1
LSS ATKŪRIMO ŠTABO BIULETENIS

TALKA LPS LKF 2/3 88.09.21

 Katalikų pasaulis

REDAKCIJOS
DIREKTORE
LEIDINYS
1
1989 VASARIO 5

vasaris 16
MĖNESINIS LAIKRAŠTIS - LDP

SAKALAS 01.2
NR.3
VASARIS 1989

Nr. 1 (38) 1988 rugpjūtis m. Mėnuo VII

AUŠRINĖ

LEIDINYS 1988.12.09

ALYTAUS Sąjūdis
NR. 31
1988.12.09

 „Dėkiojimių per amorus vaikams Lietuvoje:
Mes išlaikėme nuostabią, kas sugrįžo Jūs!“
VARPAS

1989 1(3) lapkričio 14d. STALTYV JAVIMAS TARYBOS

 LIETUVOS LAISVĖS LYGA

1989.02.15. INFORMACINIS BIULETENIS Nr. 7

 ATGIMIMAS

LIETUVOS PERSITVARKYMO SĄJŪDŽIO INFORMACINIS BIULETENIS
Nr. 7 (20) 1989 m. vasario 17 d.

Bendrija

1988

LIETAVA

KRANKLYS Nr. 7002
VŠĮ POKYČIŲ BŪDŲ AUTOMOBILINIS
REVEN. NEPRIKLAUSOMYBĖS ORGANIZACIJOS

JAVIMAS BENDRIJOS "LITHUANICA" VILNIAUS GRUPĖS BIULETENIS

 SAJŪDŽIO BALSAS
LPS VILKAVIŠKIO TARYBOS LEIDINYS N.5 1989.1.16

Tremtinys

Nr.1
1988
SPALIO

LIETUVOS PERSITVARKYMO SĄJŪDŽIO RESPUBLIKINIO KLUBO
KABINĖ „TREMŲ TARYBOS LEIDINYS“

Laisvas žodis

SAJŪDŽIO PAKYČIŲ TARYBOS LEIDINYS

TIKĖJIMO ŽODIS 03
LIETUVOS KRAŠTOJŲ SAJŪDŽIO LEIDINYS NR. 1.1

ANTARA

Lietuvių tautinio sąjūdžio sąjūdis
Jaunųjų Lietuvos leidinys

Mažoji Lietuva
LPS Vilniaus m. tarybos leidinys

1989.12.09

IZODIS

KRIVULĖ
LPS SIAULIŲ TARYBOS LEIDINYS

Jaunoji Lietuva

VILNIAUS MOKSLEIVIŲ TARYBOS LEIDINYS

ŽALIOJI LIETUVA

LIETUVOS ŽALIŲJŲ INFORMACINIS LEIDINYS

1988
LAPKRIČIS

RITIS LPS

1989.12.12 Nr. 14. Tur 45, 46p
Lietuvių Persitvarkymo Sąjūdžio RPI grupės biuletenis

GORBAČIOVO EKONOMINĖS IR POLITINĖS REFORMOS

ANTANAS BUTKUS

Laisvajam pasauliui yra svarbu perprasti sovietų politikos kėslus ir taip pat suprasti, ar Vakarų valstybių politika santykiuose su jais yra tiksli. Ankstyvesnė sovietų linija buvo gana pastovi. Kremlius valdovams nereikėjo skaitytis su gyventojų nuomone, nes jų valdžia buvo paremta įsakymu ir jėga. Jėgos pademonstravimu jie bandė vadovautis ir užsienio politikoje. Neatsižvelgdami į savo piliečių reikalavimus ir į jų gerovę, jie didžiausią dalį krašto resursų skyrė kariniams reikalams, ir tokiu būdu jų karinė galybė labai išaugo. Kai po Antrojo pasaulinio karo Vakarų sąjungininkai pradėjo nusiginkluoti, o sovietai dar labiau ginkluotis, tai karinių pajėgų santykis tarp Rytų ir Vakarų pakrypo sovietų naudai. Visa laimė, kad vėliau Amerikos administracija atstatė karinę pusiausvyrą ir kai kur net pralenkė sovietus. Gijų ekonomija, nebeišlaikius varžybų, pradėjo byrėti.

Sovietų vadai pamatė, kad jų karinė galybė, užuot toliau nešus jiems prestižą ir galią, pradeda juos

pačius dėl ekonominio nuosmukio skaudinti. To pasėkoje Kremlius savo vadu išsirinko Gorbačiovą. Nuo pat valdžios perėmimo Gorbačioviui pavyko savo pusėn patraukti daugelį pasaulio politikų. Dabartinė sovietų politika yra daug gudresnė ir pavojingesnė, nes ji yra žymiai agresyvesnė. Gorbačiovo valdymo pradžia nereiškia Rytų-Vakarų konkurencijos pabaigą. Priešingai, tai reiškia pavojingą ir įtemptą šios kovos etapą.

Pradinės Gorbačiovo reformos pakelti sovietų ekonomiką nepasisekė. Tą ir jis pats pripažįsta. Gorbačiovas atsidūrė prieš dilemą — išjudinti ekonominį augimą, ar labai sumažinti karines išlaidas. Ekonomistai sutinka, kad atgaivinti ekonomiką jiems labai sunku, pirma nepagerinus maisto situacijos. Juk stovėjimas eilėse prie maisto gavimo yra labiausiai pažeminantis reiškiny s sovietiniame gyvenime.

Gorbačiovas sėkmingai įjungė TV, spaudą ir savo šalininkus, bandydamas sumažinti senųjų partijos vadų galią. Nors dar ir nepajėgė

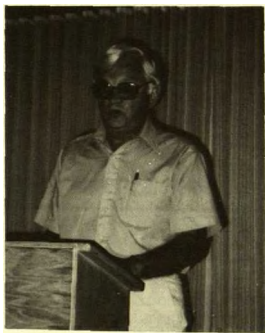
pašalinti daugelį Brežnevo valdžios laikotarpio žmonių, tačiau jis išpėjo tuos biurokratus, kad tolimesnis reformų trukdymas jiems brangiai kainuos.

Gorbačiovas dar turės parodyti ekonominių reformų rezultatus sovietų žmonėms, bet jau dabar jiems rodo labai gražų politinį vaidinimą. Jau Romos imperatoriai suprato, kad geras cirkas kompensuodavo duonos trūkumus. Sovietų žmonės negali valgyti „glasnost“, tačiau trumpam laikotarpiui mišinys politinio palinksinimo ir atnaujinto reformų siekimo įgalino Gorbačiovą šias reformas tęsti.

Iš tiesų yra stebėtina, kad Gorbačiovas valdžioje jau išbuvo beveik 4 metus. Per tą laiką padidėjusios apsiginklavimo išlaidos ir Sovietų imperijos biudžetas yra jo paties atsakomybė. Nesugebėjimas padaryti skubių reformų žemės ūkyje po 1985 metų taip pat yra jo atsakomybė.

Tačiau tiek rusų, tiek Vakarų inteligentija giria Gorbačiovą už pramatytas reformas, o už nedateklius kaltina KP senuosius vadus. Gi perestroikos priešininkai — aparachikai sako, kad per Gorbačiovo valdymo metus vis girdisi „perestroika, perestroika“, o tos perestroikos rezultatų visai nesimato. Kyla rimtas klausimas, kiek ilgai Sovietų žmonės tikės tom kalbom apie persitvarkymą, nematydami iš to persitvarkymo praktiškos naudos?

Gi mums įdomu, kiek ilgai JAV-bės remis Sovietų Sąjungą, darydamos jai nuolaidas, neišreikalaudamos iš jos suteikti daugiau savo pi-

Dr. Antanas Butkus pernai LFB savaitėje skaitė paskaitą apie Gorbačiovo ekonomines reformas. Čia spausdinaime šiek tiek sutrumpintą paskaitos tekstą.

liečiams tikros laisvės namuose ir mažiau komunistų agresijos už namų. Kadangi Gorbačiovui labai reikalinga ginklų kontrolė ir užsienio prekyba, tai pastaroji turėtų būti sąlygojama su sovietų elgesiu užsienio politikoje ir žmogaus teisių gerbimu namuose.

Buvęs JAV prezidentas Nixonas teigia, kad kooperacija turėtų būti sąlygojama su sovietų elgesiu. Prez. Nixonas išpėja, kad sovietai nėra atsisakę pasaulio dominacijos. Gorbačiovas nori pakeisti komunistinę sistemą tik tiek, kad ji būtų paveikesnė, todėl JAV, jiems padėdamos, rizikuoja savo pačių sunaikinimu. Sovietais nepasitikėjimas išaugo per 40 metų dėl jų pačių darbų; dabar ateina laikas, kada sovietai turės užsipelnyti pasitikėjimą.

Gorbačiovui nėra didelio pavojaus būti nušalintu, bet per daug atsargūs ėjimai reformų įvedime, gali jį „subrežnevinti“ ir tuos garsius planus padaryti neveiksmingais. Gi Gorbačiovas nenori sunaikinti komunistinės sistemos, tik padaryti ją veiksmingą. Jam reikia politinių reformų, kurios išjudintų kraštą ir pastūmėtų ekonomiką į priekį. Tam reikia garantijų, kurios užtikrintų, kad kelio atgal jau nėra. Tačiau šiuo metu tebėra didelis plyšys tarp žodžių ir darbų, tarp teorijos ir praktikos.

Ar Gorbačiovo idėjos paveiksmingos? Dar ne! Gorbačiovas skelbia, kad jo idėjos yra revoliucinės. Tas iš dalies tiesa, nes jis bando drąstiškai pakeisti uždara bendruomenę, ir tie pakeitimai ateina iš viršaus žemyn. Gorbačiovas nori esamą valdžios struktūrą pavartoti, kad ji pati pakeistų esamą valdžios struktūrą. Tas yra iš tiesų labai rizikinga. Pvz., Maskvos vaidinime jaunas žmogus atsiunčiamas į provinciją pakeisti senstantį provincijos partijos vadą. Pastarasis pareiškė: „Jūs Maskvoje nežinote ką darote. Mums užtruko pusė Šimtmečio tuos žmones užmigdyti, o dabar jūs norite juos prikelti...“⁷

Kiek toli Gorbačiovas nori reformas praveisti? Šiuo metu jis pats nuėjo jau taip toli, ko reformų pradžioje jis nebuvo net pažadėjęs. Jis buvo pradėjęs su mažom ekonominėm reformom, ir dėl to užsienio stebėtojai tvirtino, kad to nepakaks. Vėliau pats Gorbačiovas jau tvirtino, kad reikia ir politinių reformų, kurios padėtų išjudinti žmones iš

stagnacijos. Gorbačiovo reformų šalininkams yra aiškus tų reformų tolimas tikslas, bet kelias, kaip to tikslo pasiekti, nėra aiškus. Nėra plano. Mažuose ir dideliuose dalykuose per mažai suplanuota. Nežinoma net, kaip be didelio skausmo atsikratyti ligšiolinio Partijos plano, kuris pasirodė visai nepaveiksmingas. Yra įstatymas skatinti privatų kooperatyvą, bet nėra aišku ką daryti, kad tai būtų įvykdyta. Kokia yra rizika, kaip ir ką paremti. Tad kooperatyvai kuriasi labai pamažu, ir todėl jų įtaka į dabartinę krašto ekonomiką daug lėtesnė, negu kad buvo tikėtasi, įstatymai ir potvarkiai skatina užsienio prekybą, bet investicijos sukėlė chaosą keliose ministerijose. Užsienio biznieriai pramato gerų galimybių privačiam bizniui, tik nežino, kaip ir ką daryti, kad nepakliūtų į bėdą.

Ar Gorbačiovas atsisako komunizmo? Tikrai ne! Jis tvirtina, kad komunizmas yra pati geriausia sistema, tik reikia jį tiksliai įgyvendinti. Iki šiol buvo tekalbama apie kitų komunistų vadų daromas klaidas. Dabar gi jis pats *prisipažįsta* padaręs klaidų.

Ką Gorbačiovas galvoja apie „demokratizaciją“? Jo pasiūlyti rinkimai labai padidintų jo paties galią politbiuro ir partijos sąskaita, nes tada jis galės tvirtinti, kad jis veikia visų piliečių, o ne tik partijos vardu. Tuomet jis bus išlaisvintojas ar išdavikas priklausomai nuo jo paties giliausių instinktų.

Geriausia, o gal ir vienintelė, vil-tis reformoms pasisekti slypi sovietų elite, kuris yra desperatiškai nu-

sivylęs komunizmu. Tačiau reformos yra susilaukusios ir nemažo skaičiaus priešininkų. Prof. V. Schlapentokh skirsto tuos ekonominės reformos priešininkus į 3 grupes: 1) biurokratai, kurie prarastų savo pozicijas ir privilegijas; 2) karo veteranai, kurie tebegebia Staliną, ir 3) valkatos bei girtuokliai, kurie tebesvajoja apie tuos laikus, kuomet galėjo sauvaliauti ir daryti ką tik nori.

Konservatoriai teigia, kad per paskutinius 3 metus politinė vadovybė bei viešoji komunikacija (TV, radijas ir spauda) sugriovė valstybinę kontrolę ekonomijoje, o laisvoji rinka dar nėra pakankamai efektyvi. Konservatoriai pyksta, kad spauda giria privačią iniciatyvą, kuri, pasinaudodama Gorbačiovo suteikta jai autonomija, nebeklauso centrinės valdžios ministerijų ir nebepildo jai uždėtų gamybos kvotų. Jie tvirtina, kad „glasnost“ sistematingai griauja komunistų partijos autoritetą, kuris yra vienintelė pajėga išlaikyti ir palaikyti tvarką visų organizacijų ir įvairių lygų veikloje. Autoriteto griovimas, žinoma, suduoda skaudų smūgį sovietiniam valstybingumui, ir iš dalies dėl to kyla smarkus etninis nepasitenkinimas, kuris taip pat yra vienas iš faktorių griūvančios politinės tvarkos Sovietų Sąjungoje.

Nežiūrint jo galantiškų manierų, humoro, gilaus intelekto ir modernių idėjų, Gorbačiovas nėra vakarietis. Paimkim žmogaus teises. Pagal savo pirmtakus, Gorbačiovas yra reformatorius. Jis paleido daug disidentų ir refusnikų, leisdamas

daugeliui jų išemigruoti. Jis toleruoja iki šiol negirdėtas kritikas. Spauda nebėra vienalytė. Vienas žurnalas gina senas tradicijas, kitas reikalauja dar didesnių laisvių ir reformų, ir tie du žurnalai kovoja tarp savęs per skaitytojų pasisakymus laiškuose. Tačiau Gorbačiovo tolerancija, ar net reformų skatinimas išplaukia iš to, kad jis siekia sau naudos. Tolerantiškumas yra absoliučiai būtinas, kad Sovietų Sąjunga galėtų reformuoti savo ekonomiką ir politinę biurokratiją, kuri šiai ekonomijai vadovauja. Laisvas pasikeitimas idėjomis yra būtinas, kad tos naujos idėjos turėtų platformą, kad kūrybingieji mąstytojai turėtų klausytojų, jei sena komunistinė ir paprastai neveiksminga ekonominė administracija būtų pakeista. Informacija yra tokia pat vertybė, kaip ir plienas ar elektros jėga. Viso pasaulio biznieriai tą pripažįsta.

Glasnost leidžia kritikuoti kasdieninius reikalus, tačiau tas pats glasnost leido pasodinti kalėjiman E. I. Grigoyants, kurio leidžiamas „Glasnost“ žurnalas kažkaip peržengė glasnost toleruojamas ribas. Kitaip tariant, glasnost leidžia reikšti nepasitenkinimą reformų stoka, tačiau neleidžia reformų, kurios kvestionuotų pačią sovietų sistemą. Šiuo metu reformos veikia Gorbačioviui naudinga prasme. Jam reikia intelektualų, net ir Bažnyčios paramos. Tačiau mes dar nežinome, ką jis galvos apie civilines laisves, kada jos nebus jam naudingos. Mes niekad nesužinosim, ar Gorbačiovas tiki į Dievą, tačiau gal greit sužinosim, ar jis tiki į žmogų.

Didžiausia problema slypi paradokse: Gorbačiovas tvirtina, kad jo ekonominės reformos nenugalės *status quo*, jeigu jam tai nepadės pastūmimas iš apačios. Senosios reformos nebuvo paveiksmingos, nes jos neįvėlė žmonių masės. Didžiulė dauguma sovietinių respublikų žmonių, atrodo, tebelaukia jo reformų vaisiaus ir geresnio gyvenimo, pirm negu jie pilnai įsijungs į politines reformas.

Politinių reformų pagalba Gorbačiovas norėtų pastūmėti į priekį visą sovietų visuomenę, tada biurokratas nebus kito kelio. Be didesnio atsargumo kartais jis veržiasi į priekį, norėdamas išjudinti daugelio metų stagnaciją, paveikti sovietų mases, kad jos forsuočiau perestroiką iš apačios ir ją įkaitintų taip, kad biurokratų padai degtų. Bet iš kitos pusės visas sovietų režimas yra pagrįstas jėga. Jos atsisakyti ir savo valdomose teritorijose suteikti pilną ekonominę ir politinę laisvę sovietai negali. Tą sunkiai užginčijamą faktą gerai žino Kremliaus valdovai, o vis dėlto jie vienbalsiai priėmė Gorbačiovo reformų tezes. Jos veik be išimties partijos buvo patvirtintos. Kodėl tai buvo padaryta? Sunku atspėti visus Kremliaus užkulisinius motyvus, tačiau viena yra aišku — ne tik jiems, bet ir tiems, kurie seka „komunistinį rojų“, — kad sovietinė ekonomija yra visai subankrutavusi.

Tad ne iš meilės pavergtiems, bet ekonominių nesėkmių prispaustas prie sienos, Gorbačiovas išgavo iš Politbiuro pritarimą reformuoti po-

litinę struktūrą, kad žmonėms būtų suteikta daugiau laisvės, kad jie visi su didesniu entuziazmu persimtumt perestroikos dvasia.

Kaip minėjome, prašydamas reformuoti politinę sistemą ir pakeisti jos struktūrą, Gorbačiovas pripažino, kad iki tol jo ekonominė programa nesugebėjo palaužti kompartijos uždėtų varžtų centrinės valdžios ministerijose ir dėl to negalėjo pakelti žmonių gyvenimo standarto. Gi be to standarto pagerinimo ir be kontrolės pašalinimo iš žemės ūkio, iš pramonės ir privataus biznio, nebus įmanoma įvesti laisvą rinką, kurios kainas nustatytų produktų kokybė, jų pasiūla ir poreikavimas. Žodžiu, Kremliaus vadams pagaliau paaiškėjo, kad žmogaus laisvė apsprendžia jo norą ir troškimą laisvėje gyvenant geriau dirbti dėl savo ir savo šeimos bei tautos gerovės. Tokios plačios laisvės Gorbačiovas dar neįgyvendino, tačiau padarė didelį plyšį komunistinės sistemos struktūroje. Neabejotina, kad pro tą plyšį kasdien veršis vis daugiau ir daugiau laisvėjimo spindulių, kol pagaliau laisvės aušra prašvis pilnumoje ir tuo sunaikins likusius komunistinės sistemos varžtus. Kad tai įvyks, nebėra abejonės. O kada tai įvyks — sunku dar dabar pasakyti. Viena tik aišku, kai sykį plyšys atsivėrė, tai jo nebus galima lengvai užtaisyti. Juk dalinės laisvės kultūringam žmogui nepakanka, jis negali nurimti, kol šio idealo šimtaprocentiniai neįvykdo.

„DĖDĖ JOE” IR BALTIJOS VALSTYBES 1941 METAIS

A. LEMBERGAS

Sir Frank Roberts buvo Britanijos ministras ir reikalų vedėjas Maskvoje 1945-47 metais. Vėliau, 1960-62 metais, jis čia buvo ambasadorius, šio patyrusio anglo diplomato prisiminimus apie Staliną užrašė su juo kalbėjęs publicistas George R. Urban, buvęs Laisvosios Europos radijo direktorius.

Pokalbis prasideda skyreliu — „Dėdė Joe” ir Baltijos valstybės. Artėjant penkiasdešimtosioms nedoro dviejų galvažudžių tarptautinio sąmokslų metinėms, šie atsiminimai prisideda prie Baltijos tragedijos nušvietimo, liudija, kokie svarbūs šie kraštai buvo Stalinui. Iš dalies paaiškina, kodėl ir šiandien Maskva dar nenori pripažinti savo piktadarybės ir ją pasmerkti, nors jau kalbama apie Stalino nusikaltimus plačia burna.

Sir Frank Roberts dalyvavo 1939 metais anglų-prancūzų derybose su Tarybų Sąjunga dėl bendradarbiavimo, kurio tikslas buvo apsaugoti Lenkiją nuo gresiančio Hitlerio užpuolimo. Tada jis lankėsi vieną savaitę Maskvoje, padėjo ambasadoriui William Strangui vesti derybas, bet Stalino nematė. Su juo susitiko 1941 metais gruodžio mėnesį, atvykęs su Edeno misija. Vokiečiai tuo metu jau stovėjo prie Maskvos

vartų, Tarybų Sąjungos pralaimėjimas atrodė didelė galimybė. Padėtis buvo tokia rimta, kad atvykusi anglų delegacija per Murmanską nebuvo tikra, ar galės namo grįžti tuo pačiu keliu.

Prieš mėnesį ar du Britanijos vyriausybė jau buvo užmezgusi pirmuosius ryšius su Stalinu, norėdama patirti, ko Maskvai labiausiai reikia, kad galėtų vesti karą. Edenas tiesiog nustebo, kad jau pirmame posėdyje Stalinas paklausė, kokios bus sienos po karo. Jis anglams pasakė: „Aš noriu užtikrinimo, kad tada, kai imsime spręsti taikos reikalus, jūs remsite mūsų pretenzijas į Baltijos valstybes, rytų Lenkiją, Besarabiją ir dalį Suomijos”. Kitaip tariant, net stovėdamas arti pralaimėjimo, Stalinas norėjo, kad sąjungininkai jam pripažintų tai, ką jis buvo 1939 metais gavęs iš Hitlerio slaptais sandėriais.

Robertsui tai buvo labai įdomu, nes jis, kaip minėta, 1939 metais dalyvavo derybose su Maskva ir gerai žinojo, kodėl tos derybos nutrūko ir Stalinas susitarė su Hitleriu. Kad tos derybos sužlugdo, pasak anglo diplomato, galėjo būti daug priežasčių, bet viena neabejotina priežastis buvo ta, kad Anglija negalėjo Stalinui atiduoti Baltijos valstybių ir savo sąjungininkės Lenkijos ry-

tinų sričių. 1939 metų derybose tai buvo vienas didžiųjų klausimų. Stalinas sakė: „Mes esame susirūpinę dėl vokiečių įtakos mūsų pasienio kraštuose — Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje, lygiai kaip Anglija susirūpinusi tuo, kas dedasi Belgijoje ir Olandijoje. Todėl norime jūsų paramos. Norime, kad paisytumėt mūsų interesų šiose carinei Rusijai priklaususiose teritorijose“.

Roberts teigia, kad Stalinas tada nereikalavo šių teritorijų prijungti prie Tarybų Sąjungos, bet jo mintis buvo aiški, jog šiuos kraštus turi kontroliuoti Maskva. Iš sužlugusių 1939 metų derybų anglas diplomatas prisimena tokią detalę. Kai anglų delegacija Maskvoje painformavo apie savo vyriausybės sąlygas Prancūzijos ambasadoriui, kuris taip pat dalyvavo derybose, šis pasakė: „Čia ko tai trūksta. Ką jūs darysite su Baltijos valstybėmis? Ar mes nepadovanosim rusams Pabaltijo respublikų?“ Jautėms sukrėsti, pasakoja Roberts. Kaip galėtume padovanoti Stalinui nepriklausomas valstybes? Į tai Prancūzijos ambasadorius atsakė: „Toku atveju eikvojame laiką“. Jis buvo teisus; jis žinojo, ką galvoja Stalinas, pažymi anglas diplomatas. Ir pabrėžia: 1939 metais Stalinas iš anglų reikalavo Baltijos valstybių, kurių jie negalėjo paaukoti. Hitleris galėjo, todėl Stalinas su juo ir susitarė. Tada Hitleris užpuolė Lenkiją, o Stalinas pasiėmė tai, ką gavo iš Hitlerio. 1941 metais užpuolęs Rusiją, Hitleris vėl viską atsiėmė. Diplomatas sako, kad visiškai neįtikimi Maskvos teigimai, kad ji 1939 metais neturėjusi jokių kėslų į Baltijos valstybes ir jos archyvuose nesą jokių slapčių protokolų. Jis pabrėžia, kad Stalinas 1939 metais reikalavo Baltijos valstybių iš anglų. Du slapti protokolai (rugpjūčio 23 ir rugsėjo 28) yra išlikę vokiečių kalba ir plačiai žinomi.

Čia reikia priminti, kad anglas diplomatas nepaminėjo trečiojo slaptojo protokolo, kuris buvo pasirašytas 1941 sausio 10, kai Maskva Berlynui sumokėjo pusaštunto milijono dolerių už Suvalkijos pasienio ruožą. Ši data šiemet Vilniuje buvo viešai minima Lietuvos laisvės lygos surengtame mitingė, kurį vietos komunistų valdžia po to pasmerkė.

Bet grįžkime prie Robertso. Jis sako: „Jeigu viešumas toliau vyks, tai neabejoju, kad jie pradės raustis tarybinuose archyvuose“. Kiekvienu atveju Jurijus Afanasjevas, žinomas tarybinis istorikas, kalbėdamas pernai rugpjūčio 23 Talline, pripažino, jog Molotovo-Ribbentropo paktas buvo papildytas slaptais protokolais ir Estijos inkorporavimas buvo šių protokolų padarinys.

Kai 1941 metų gruodžio mėnesį vokiečiai stovėjo tik dvidešimt kilometrų nuo Maskvos, Stalinas, kalbėdamas su anglais, reikalavo, kad po karo jam priklausytų Baltijos valstybės ir rytų Lenkija. Toks brutalus jo galvojimas giliai paveikė anglų diplomatą. Karo metais tvarkydamas Lenkijos reikalus Londone, jis mėgino visokiais būdais padėti lenkams susitarti su Maskva pirma negu jos kariuomenė užims šias teritorijas. Šis tas buvo laimėta. Stalinas leido Sikorskiui išvesti iš Rusijos lenkų kariuomenės likučius. Tačiau netrukus paaiškėjo lenkų karininkų žudynės Katyne, o Sikorskis tragiškai žuvo. Galop paskutinė nelaimė: Stalinas atsisakė padėti Varšuvos sukilėliams 1944 metais.

Šiame sąryšyje įdomi pokalbininko G. R. Urbano pastaba: Kelti tolimos ateities klausimus anglams, kai vokiečių kariai stovėjo prie Maskvos, — tai rodo, kad Stalino nervai buvo geležiniai, jis mokėjo nesutrikęs išsisukti iš keblios padėties, padaryti derybininkams gerą įspūdį. Birželio-liepos mėnesiais Stalinas vis dėlto, kaip žinoma, bu-

vo sutrikęs ir nežinojo, ką daryti. Atrodo, kad gruodžio mėnesį, kai vyko pasitarimai su anglais, jis jau buvo atgavęs savo pasitikėjimą, nors karinė padėtis dar atrodė beviltiška.

Robertso nuomone, vokiečių ofenzyva tuo metu jau buvo sustabdyta, Stalinas telkė šviežiai iš Sibiro atgabentus dalinius priešpuoliui. Kelis mėnesius anksčiau jo nuotaika buvo kitokia. Vis dėlto jo kalbos apie tai, kam turėtų po karo priklausyti Baltijos valstybės ir Rytų Lenkija, anglus nustebino. Edenas jam pasakė: „Généralissime, ar negeriau būtų kalbėti apie tai, kaip laimėti karą, užuot sprendus, ką darysime po karo. Aš noriu pristatyti prie galo tai, apie ką su jumis kalbėjo lordas Beaverbrook: kuo galėtume jums padėti“. Todėl Edenas neatsakė nei taip, nei ne į Stalino pageidavimą, bet paprastai pažymėjo, kad apie šiuos reikalus dabar ne laikas kalbėti. Pastebėtina, kad Stalinas tada visiškai neminėjo kitų Rytų ir Vidurio Europos kraštų, kuriuos jis galvojo po karo įtraukti į savo sferą. Jis tik apsiribojo tuo, ką kitomis aplinkybėmis būtų apibūdinęs tradicinėmis Rusijos imperijos valdomis. Ir galima manyti, jog norėjo pasirodyti labai nuosaikus, nes nepaprašė, pavyzdžiui, visos Suomijos. Vėliau jam, kaip prisimena Džilas iš savo pokalbių su Stalinu, nebepakako Tarybų Sąjungos teritorijos išplėtimo, jis jau kalbėjo apie tarybinės sistemos įvedimą ten, kur įžengs tarybinė kariuomenė. Apie tai kalbėti 1941 metų gruodžio mėnesį dar buvo per anksti.

1942-43 metais Stalinas vis labiau reikalavo antrojo fronto. Vokiečiai smarkiai spaudė. Atsilaikyti prieš juos jam reikėjo pagalbos. Bet jeigu toji pagalba būtų tada atėjusi, tai veikiausiai karas būtų pasibaigęs pirma negu Stalino kariai būtų įžygiavę į Berlyną, Prahą, Bu-

dapeštą, Bukareštą ir Sofiją. Tačiau ir sąjungininkai dar nebuvo pasirengę invazijai. Anuomet ir vėliau Maskva daug priekaištavo anglosaksams, kad jie tyčia neskubėjo atidaryti antrojo fronto dėl to, kad bekariaudami Hitleris su Stalinu vienas kitą parklupdytų.

Robertso nuomone, tai visiškai netiesa. Sąjungininkai tokio noro tikrai neturėjo. Tai buvo Stalino mintis. Leisdamas pasirašyti Molotovo-Ribbentropo paktą 1939 metais, jis galvojo, kad abiejų pusių jėgos lygios, jų alinantis karas truks ilgai ir sugriautoje Europoje pasiliks tik jo neišsemtos jėgos. Todėl Stalinas niekada nenorėjo atleisti Prancūzijai jos pralaimėjimo, kuris sužlugdė jo svajonę.

Kai Čiorčiliui įgrisdavo Stalino priekaištai dėl atidėliojamos invazijos, ar reikėdavo laikinai sustabdyti savo konvojus į Murmanską dėl didelių nuostolių jūroje, jis primindavo jam Molotovo-Ribbentropo aferą. „Neturite užmiršti, kad tik prieš dvejus metus mums grasinote ir mes galvojome, kad susidėsit su Hitleriu prieš mus. Todėl jums nedera mūsų kritikuoti“, — kartais pasakydavo Čiorčilis. Neformaliuose pokalbiuose, prie stikliuko, tą patį pakartodavo vakariečiai tarybiniais diplomatais. Tačiau tai nebuvo oficialūs pareiškimai. Karui vykstant, sąjungininkai susitaikė su Maskva ir jai nepriekaištavo nei dėl Molotovo-Ribbentropo paktų, nei dėl komintern propagandos 1939-41 metais. Ir šiandien sir Roberts mano, kad Vakarai neturėjo kitokio pasirinkimo. Kai jie derėjosi su Stalinu 1939 metais, jie negalvojo susitarti su šėtonu ar pradėti karą. Jie derėjosi dėl tokio susitarimo, kuris atgrasintų Hitlerį nuo Lenkijos užpuolimo. Kai Prancūzija pralaimėjo, Britanija pasiliko viena. Bendras priešas ir bendra būtinybė suvedė ją su Rusija, puolamą nacių

KUR EINA MŪSŲ CIVILIZACIJA?

ALEKSANDRAS MAURAGIS

Žmonės miršta greičiau negu kultūros, todėl nepastebime kaitos, nepažįstame kada kylame, kada smunkame žemyn. Kaip tik šią dieną gyvename tokį laikotarpį, kada vieniems atrodo, kad mokslai ir technika kelia civilizaciją ir augina kultūrą, kitiems — priešingai, kad technika, žemės, vandens ir oro tarša, nustumusi moralę, veda prie šios civilizacijos žlugimo. Prie to viso prisideda antihumaniškos pasaulėžiūros, nepaliaujami karai, filosofinės ir religinės nuotaikos, vedančios egzistenciją prie beprasmiško gyvenimo. Kai du trečdaliai žmonijos gyvena skurde, žemiau gyvulio standarto, o tik maža dalis

Vokietijos. Tai buvo naudinga ir reikalinga, bet nereiškė jokio moralinio tarybinės santvarkos pripažinimo. Svarbiausias tikslas buvo nugalėti Hitlerį. Ir jei asmeniškame gyvenime būtų prabanga savo trokštamų tikslų siekti vien tik su žmonėmis, kurie mums patinka, tai beveik neįmanoma santykiuose su kitomis valstybėmis, — teigia sir Frank Roberts.

naudojasi prabanga, galia ir garbe, kai žmoniškumo ir teisingumo sąvokos baigia išnykti iš moralinių ir juridinių kodeksų, tai išnyko ir ateities rūpesčiai dėl egzistencijos, kad kada nors galima būtų įgyvendinti sovietišką rojų ar krikščioniškąją Dievo karalystę.

Pasaulis, kadaisė buvęs didelis, sumažėjo: dar neseniai, šio šimtmečio pradžioje, anglas galėjo didžiuliu, apkeliavęs pasaulį per 80 dienų; šiandien užtenka 24 valandų. Praeitame šimtmetyje anglų ekonomistas Malthus apskaičiavo, kad gyventojų daugėjimas prives pasaulį prie katastrofos, žemė neišmaitins žmonių. Šiandien mokslai ir technika ne tik kad pašalina tokį pavojų, bet gali pagaminti perteklių, kurį reikia sunaikinti. Tačiau badas nesumažėjo, o didėja dėl ekonominio išskaičiavimo, dėl moralinio sumenkėjimo, nes badas ir karai tapo priemone ekonomijai kilti, turtin-giesiems dar labiau praturtėti.

Nežiūrint mokslinės ir technologinės pažangos, žemė pasiliks žmonijos pagrindine maisto tiekėja ir

maitintoja, o taip pat ir vienintele priemone augti ir gyventi. Pagal įvairius apskaičiavimus apie 12% visos žemės paviršiaus naudojama pasėliams, apie 10% ganykloms, 20% prižiūrimiems miškams, likusi žemės dalis negyvenama dėl šalto klimato, amžino sniego ašigaliuose ir kalnuose, nenaudojama dėl blogų sąlygų (miškai, dykumos). Tiesa, jos galės būti ateityje panaudotos, bet ir jų greitai pritruksime. Sąlygos vers žmones dar labiau susiglausti, žemė ilgai nebegalės būti suvereninių valstybių nuosavybė. Norime ar nenorime, būsime verčiami politiniame ir socialiniame gyvenime dalintis žemės turtais, erdve, vandenimis ir oru. Jau dabar Černobylio įvykis parodė, kaip esame paliečiami bendrų nelaimių atvejuje. Mūsų laikų technologija ir visi kiti taršos reikalai gali pakenkti jei ne visai planetai, tai jos dalims, tam tikriems kraštams. Nugalėti gamtą yra vienas iš didžiausių pavojų sužlugdyti civilizaciją.

Istorija žino, kad kadaise Meopotamija, Persija, Egiptas, Vakarų Pakistanas buvo aukštos kultūros kraštai, žemės buvo derlingos, klimatas palankus, o šiandien yra viskas pasikeitę: ir žemės derlingumas, ir klimatas, ir žmonių kultūringumas. Taip pat buvo žinomos kultūros Indijoje, Kinijoje, Pietų Azijoje, Pietų Amerikoje. Šiandien tos kultūros sunykusios, kitos mirusios. Kodėl? Pasirodo, kad to sunykimo priežastis buvo žmonių papročių, idėjų pasikeitimas, žodžiu, kultūros išsigimimas. Anot Rene

Dubos, blogas ūkininkavimas keičia gamtą, nerūpestinga technologija gadina civilizaciją bet kokiam klimato ir krašte. Niekada žemė nebuvo taip prievartaujama, teršiama, naikinama, kaip šiandien aukštos technikos priemonėmis: keičiami ištisi laukai, miškai, upės, ežerai, naikinami paukščiai, gyvuliai; keičiasi ir žemės našumas ir gamtinė potencialinė jėga; žinoma, keičiasi ir kultūra.

1950 m. Kalifornijos univ. profesorius Lynn White, Jr., parašė knygą „The Historical Roots of Our Ecological Crisis“. Toje knygoje jis įrodinėja, kad senovės Rytų ir Graikų-romėnų religijos laikė gyvulius, upes, medžius, kalnus ir kitus gamtos objektus mistiniais kūriniais kaip ir žmones, ir todėl visa gamta buvo aukštai respektuojama. Visai priešingai žvelgė Judeo-krikščioniškos religijos į gamtinę realybę. Žydai priėmė monoteistinę pasaulėžiūrą su aiškia antropomorfine koncepcija apie Dievą. Žmogaus savybės priskiriamos Dievui. Krikščionybė, kaip Senojo įstatymo pavidėtoja, tęsia antropomorfinę koncepciją toliau. Anot autoriaus, šitoje koncepcijoje yra tas blogas, kad Dievas atidavė žemę žmogui valdyti ir naudotis be jokių sąlygų, o tai reiškia eksploatuoti gamtą, neatsižvelgiant į daromą žalą. Dėl to modernioji technologija, paremta Judeo-krikščioniška pasaulėžiūra, be jokio skrupulo dominuoja gamtai, atsižvelgdama tik į savo naudą, nejausdama jokios atsakomybės prieš Dievą. Dievas Jahve pats keiliais atvejais yra prakeikęs gamtą,

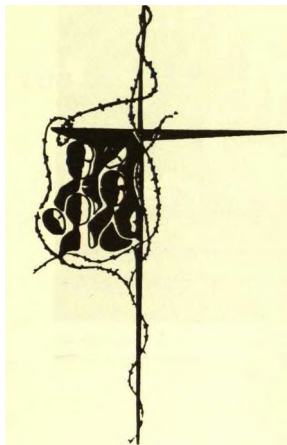
toje pasaulėžiūroje žmogus išaugo žiaurus gamtai, žinoma, yra išimčių, pvz. šv. Pranciškus Asižietis, kuris su gamta buvo augte suaugęs. Autorius siūlo Pranciškų parinkti ekologijos patronu.

Daug turime rimtų mokslininkų ir net organizacijų, kurie rūpinasi gamta, kurie tvirtina, kad esame prie labai rimto pavojaus peržengti ribą, kada gamta gali pasikeisti iš motinos į piktą pamotę: pasikeis ne tik gražūs gamtovaizdžiai, flora ir fauna, bet ir klimato sąlygos ir jėga gimdyti ir auginti augmeniją; tada žlugs ir civilizacija. Tas pavojus yra tikrai realus, tačiau žmonių masės to negali suprasti, o tie, kurie supranta, nesirūpina, nes jie užimti kitais reikalais: jiems rūpi pelno ir kapitalo augimas. Ekonomistai įrodinėja, kad tik gamindami ir naudodami naujus produktus galime egzistuoti, kitu atveju susilauktume sunkios ekonominės krizės.

Taigi, gamina naujus produktus, senus iš namų veža į šiukšlynus, teršia gamtą, nesirūpindami, kad jos galime nebeteikti. Jie žino ką jie daro; šiukšlių aukšti kalnai, teršia orą, vandenį, net vandenynus, bet katastrofa ateis ne šiandien, ne rytoj, bus laiko pagalvoti tiems, kurie gyvens, o mes turime naudotis gyvenimu, pelnais, pinigais, kuo tik galime. Kitų idealų nebeliko kaip tik

sotus pilvas ir apsvaiginta galva. Tai mūsų ekonomistai, pramonininkai, pirkliai, politikai tuo tik ir besirūpina, kad galėtų susirinkti balsus ir prisikišti pinigų maišus. Tokia yra Vakarų demokratija: tą matome Amerikoje, Australijoje, Anglijoje, Kanadoje ir kt. Neduok Dieve turėti diktatorių, despotus, kaip Sovietų Sąjungoje, bet nedaug geriau yra liberalinėse kapitalistinėse valstybėse, kur milijonieriai, sudarę slaptus sindikatus su valdžia, randa bendrą kalbą ir dalijasi pelnu, galvodami, kad po mūsų gali būti ir tvanas, tad carpe diem — naudokimės diena.

Kad ir kaip aukštai bevertintume mokslą, tačiau, idealus praradęs pasaulis, entuziazmo ateičiai neberodo ir geresnio, teisingesnio gyvenimo nebesiekia, nes pažanga naudojasi tik turtingųjų sluoksniais, neišeidami iš savo siauro rato. Visi organizuoti kriminalai, spekuliacijos, ginklų gamyba ir prekyba organizuojama turtingųjų galingųjų pelnams padidinti. Viešasis ūkis taip planuojamas, kad turtingas taptų turtingesnių, o vargšas biednesniu. Tuo būdu sugrįžta į civilizaciją naujos formos vergija, o tai ir yra pirmieji ir tikrieji simptomai mūsų kultūros dekadencijos, nuo kurios nei mokslai, nei technika pasaulio nuo sunykimo, deja, neišgelbės.

LIETUVIŲ KATALIKŲ RELIGINĖ ŠALPA

351 Highland Blvd.,
Brooklyn, NY 11207-1922

Mieli tautiečiai,

Dėkodami Dievui už Marijos metuose Lietuvai suteiktas gausias malones, žinome, kad kova dar galutinai nelaimėta. Durims truputį prasivėrus, Lietuvių Katalikų Religinė Šalpa turės daugiau prašymų negu anksčiau. Valdžia jau leido Lietuvos episkopatui leisti žurnalą „Katalikų pasaulis“. Dalį spausdinimo technologijos ir popieriaus teks parūpinti iš čia. Trūksta gydymo priemonių, vaistų, Lietuva ištroškusi spaudos, religinės ir kitos literatūros.

Tais ir panašiais reikalais jau 28-ri metai rūpinasi LKRŠ. Šiuo metu Romoje studijuoja trys lietuviai klierikai iš Suvalkų trikampio. Jų išlaikymas metams kainuoja \$25,000. Ilgametė subsidija Vatikano lietuviškom radijo laidoms pernai kainavo virš \$10,000. Jau daugelį metų LKR Šalpos teikiama konkreti parama Lietuvai siekdavo vidutiniškai \$100,000 kasmet. Ateinančiais metais ji greičiausiai padvigubės.

Lietuvių Informacijos Centras efektingai informuoja nelietuvišką spaudą ir radiją apie vėliausius įvykius Lietuvoje.

Ši svarbi institucija šiemet LKR Šalpai kainavo \$400,000. Darbo išsiplėtimas reikalavo praplėsti ir šalpos bei LIC senas ir ankštas patalpas, kas kainavo \$175,000.

Lietuvių Katalikų Religinė Šalpa yra atsidūrusi deficite. RELIGINEI ŠALPAI IR JOS LIETUVIŲ INFORMACIJOS CENTRUI SKUBIAI REIKIA STIPRIOS PARAMOS. Nors Religinė Šalpa sugėba telkti lėšų ir iš kitataučių parapijose pravedamų rinkliavų, tačiau Šalpos užnugariu lieka kiekvienas susipratęs lietuvis. Dabar, labiau negu bet kada, Religinė Šalpa prašo iš kiekvieno dirbančio asmens bent \$100 aukos, ar per specialias rinkliavas parapijose, o kur tokių nėra, — prisiunčiant tiesiog paštu Religinei Šalpai. Čekius rašyti Lithuanian Catholic Religious Aid vardu. Aukos gali būti nurašomos nuo federalinių mokesčių.

Visiems už bet kokią auką dėkoja atgimstanti Lietuva. Už geradarius kasdien aukojamos šv. mišios.

Telaimina jus Dievas!

Vyskupas Paulius Baltakis, O.F.M.

L. K. R. Šalpos pirmininkas

Politinių studijų savaitgalio metu Los Angeles dr. Zigmo Brinkio sode apelsinai vaišinasi: sambūrio pirm. Algis Raulinaitis, svečias iš Lietuvos Arūnas Degutis ir LB Tarybos pirm. Angelė Nelsienė. Nuotr. A. Kulnio.

XXIII LITERATŪROS VAKARAS

Į tradicinę literatūros vakarų grandinę Los Angeles Lietuvių Fronto bičiulių sambūris 1988 gruodžio 3 įvėrė 23-čią grandį. Ta grandimi tapo iš Kanados į Los Angeles atvykusi, prieš ketverius metus iš Lietuvos pasitraukusi, jauna poetė Edita Nazaraitė. Programą atlikti jai talkino prozaikė Alė Rūta ir poetas Bernardas Brazdžionis.

Edita Nazaraitė kaip poetė lietuvių visuomenėje nėra dar išpopuliarėjusi, nes kiekybinis literatūros kraitis gan kuklus — vienintelis „Ateities“ literatūros fondo išleistas eilėraščių rinkinys „Medaus ir kraujo lašai“. Antras rinkinys jau paruoštas spaudai.

Lietuvoje poetė eiles periodinėje spaudoje atspausdino tik vieną kartą: jos žodžiais, „poemėlės“, kurias parašė būdama 18 metų, niekur nėra skelbtos. Vieną jų — „Giesmę klajokliams“ — Nazaraitė skaitė literatūros vakare. Ta

giesmė klausytojui priminė lyg kalinio godus, žvelgiant pro grotas į „pasaulį už vartų“, kad galėtų palydėti saulę, „laisvę prie kūno priglaudus“ ir pajausiti „nesustabdomą laisvės pulsą“ ir „be-galinius gyvybės syvus“.

Vakaro dalyviai labai palankiai sutiko intymią, asmenišką Nazaraitės lyriką iš rinkinio „Medaus ir kraujo lašai“ ir iš naujai spaudai paruoštos knygos, kur jau drąsiau prasiveržia visuomeniniai motyvai.

Įvadinį žodį apie Editos Nazaraitės kūrybą tarė poetas Bernardas Brazdžionis.

Alė Rūta paskaitė ištrauką iš premijuoto romano „Daigynas“, Bernardas Brazdžionis — daugiausia tas eiles, kurios sovietų spaudoje iki laisvėjimo sąjūdžių pasirodymo Lietuvoje buvo tabu.

J- KJ.

EDITA NAZARAITĖ

ŽALIA, BALTA IR RAUDONA

*Lietuvos poetas, Lietuvos giesmininkas
Pakelės medyje už kojų pakabintas,
Nei svečias čia, nei šeimininkas,
Nei sukilėlių vadas...
Tik bilda traukiniai plieniniai
Į baltą Sibiro pragarą.*

*Lietuvos poetas, Lietuvos giesmininkas
Nei išvartytas iš namų, nei priimtas už lygų;
Mundurai svetimi ir pabūklai ne savo.
Kas puotauja nekviestas prie švento mūsų stalo?
Teisybė sušaudyta, saulės įkapėm atausta,
Kryžkelė į niekur argi amžina?*

BERNARDAS BRAZDŽIONIS

KAD ŽODIS TAPTŲ KŪNU

„Kalbėkime viena kalba...”

Kardinolas Sladkevičius

*Kalbėkime viena kalba — kalba didžiųjų kunigaikščių,
Kalba artojų ir karių, kalba jaunavedžių,
Tegu kaip karštas kraujas žodis mūsų venom vaikšto
Ir švenčių giesmėse ir poteriuose Vėlinių skaudžių.*

*Kalbėkime kalba, kuri ilgam gyvenimui nubunda,
Vadinkim laisvę — laisvę, o vergiją — vergiją,
Kalba, kuri pasauliui skelbia atgimimo gaudą,
Skambia it varpas ir, tartum saulėtekis, gaja.*

*Po nuomaro — gyvybę, po tylos atgavę amą
Besidžiaugius dangop rankas, kai kelt imi,
Atverkime širdies troškimų kimų balsą, it balzamą,
Viena kalba, viena bebaime tartimi.*

*Kalbėkim, tartum su aukštų skliautų žvaigždėm kalbėtum,
Ir mano-tavo Dievo, protėvių dievų kalba
Žydėtų aisčių-baltų poringėm žvaigždėtom,
Kad oštų girių, gojų atgarsiais, kaip gegužė raiba...*

*Kalbėkime kalba Valančiaus, Daukanto, Daukšos ir Donelaičio,
Maironio, Baranausko, Vaižganto, ir Putino, Krėvės,
Sūduvių, dzūkų, mažlietuvių, ir žemaičių, ir aukštaičių,
Kalbėkim, kinei Baltija banguos, kol saulė danguje stovės.*

*Didžių dienos darbų ir vakaro kasdienę maldą
Kalbėkim vasarųjų katekizmo ir žiemkenčių evangelijos kalba
Ir teisė, mūsų žemės žingsnių te nevaldo
Beteisė, užrištom akim, kurčia, žliba.*

*Kalbėkime kalba, kuria kits kitą vėl suprasme
Ir mintį minsime tą pačią tos pačios prasmės žodžiu,
Kuriam užgimstame ir nešame lietuviškąją esmę
Ir aš kuria tom žodžių žiežirbom žavingomis žaidžiu...*

Post scriptum

*Kalbėkime, kad mūsų tartas žodis taptų kūnu
Ir kad pabėgtų velnio naktys nuo dangaus dienos,
Ir kad ilga sunki kelionė vaidilos Valiūno
Laisvon tėvynėn grįžtų nenutrūkus svetimuos kalnuos!*

NERIMAS IR RŪPESTIS

PARTIJOS PLENUMUI PRAĖJUS

Lietuvoje politinė padėtis vėl įtempta. Po didžiųjų ir iškilmingų Vasario 16 minėjimų, gaivinusių tautos sąmonę, vėl girdėti valdžios ir partijos pareigūnų grasinimai, esą ekstremistų ir sąjūdžio per toli žengta. Tautoje viltį vėl pakeičia nerimas, svajones apie nepriklausomybės atkūrimą — rūpestis dėl elementarių teisių išsaugojimo. Šis jausmų svyravimas reiškiasi ne pirmą kartą. Jis lydėjo tautos atgimimą visą vasarą ir rudenį, jis buvo labai jaučiamas spalio-lapkričio mėnesiais, kai per sąjūdžio steigiamąjį suvažiavimą prasiveržusių euforiją, sąjūdžio ir partijos bendradarbiavimą staiga pakeitė nusivylimas ir vieni kitų kaltinimai po Aukščiausios tarybos sesijos, kuri nepriėmė Lietuvos suverenumo deklaracijos. Valdžios pareigūnų mokymai sąjūdžiui ir kitoms neoficialioms grupėms nėra naujas reiškinys, tačiau šį kartą grasinimai lyg griežtesni, asmeniniai išpuoliai piktesni. Sąjūdžio vadovybės reakcija santūri — aiškinamos priežastys, sukelusios įtemptą padėtį, tauta raginama laikytis rimties ir susitelkimo. Laisvės lygos atstovas Antanas Terleckas taip pat reagavo santūriai, aiškindamas, kad pirmasis sekretorius Brazauskas buvo Maskvos verčiamas pasakyti savo kalbą, ir kad vis dėlto jis nesakė to, ko nereikėjo. Kitaip žmonės reagavo į Aukščiausios tarybos prezidento sekretoriaus Gurecko kalbą. Sąjūdiečių žemdirbių suvažiavimas priėmė nutarimą, vieningai išreikšdamas nepasitenkinimą Gurecku, o sociologinė delegatų apklausa rodė, kad 62 nuošimčiai jų laikė plenumo darbą nepatenkinamu.

Partijos vadovai nepatenkinti dėl įvairių priežasčių, siūlomos įvairios priemonės padėčiai sunormalinti. Viena akivaizdžiausių — tai laisvosios spaudos ir viešumo suvaržymai. Brazauskas šiuo reikalu pasisakė santūriai, esą reikia nutraukti neoficialių leidinių varomą komunistų partijos juodinimo kampaniją. Neginčytina, kad juodinimo nereikia, bet kas, galime klausti, yra partijos juodinimas. Ar tai reiškia, kad nevalia rašyti apie partijos vadovų vaidmenį, įgyvendinant stalininį terorą, stagnacijos metais smaugiant lietuvių kultūrą? Ar tai reiškia, kad nebus galima skelbti dokumentų apie pokario trėmimus, apie sąlygas, dėl kurių Lietuva pergyveno siaubingus demografinius nuostolius? O kas spręs, kad kai kurių nuomonių skelbimas yra juodinimas ar ne? Istorikas, ar partijos pareigūnas, kuris aktyviai dalyvavo smerktinose akcijose?

Jei Brazauskas kalbėjo apie partijos juodinimo kampanijos nutraukimą, tai Gureckas faktiškai siūlė įvesti griežtą cenzūrą, pasukt Lietuvos laikrodį atgal, palaidoti viešumą. Gureckas ragino uždaryti visus sąjūdžio miestų-rajonų laikraščius, televizijos atgimimo bangą leisti tik įrašų, atimti iš sąjūdžio vadovų laisvą mikrofoną, perimti į savo rankas visą partinę spaudą. Kitaip tariant, cenzūruoti ne tik neoficialią, bet ir oficialią spaudą. Be to, priimtas nutarimas neleisti neformalių judėjimų grupėms veikti masinės informacijos priemonių ir teisėtvarkos organų kolektyvuose.

Dideli Gurecko planai, bet vargu ar jie bus lengvai įgyvendinami. Profe-

sionalai žurnalistai, turėję progos praplėsti savo darbo lauką, laisviau reikšti savo nuomonę, neskubės sugrįžti į senąją tvarką, kurioje jie turėjo būti valdžios pareigūnų garsiakalbiais, susaldintos tikrovės šaukliais. Juo labiau abejotina, kad stebuklingai paplitusi neoficialioji spauda (skaičiuojama, kad yra per šimtas tokių leidinių) staiga nutrauktų savo veikimą. Bet tarkime, kad tai įvyktų. Kokios būtų pasekmės tautai? Ne labai džiuginančios. Vėl būtų nutyliami opūs dienos klausimai, nebūtų galima visiškai atvirai svarstyti ne tik istorijos, bet ir ekologijos ir ekonomikos klausimus, kuriuos reikia veiksmingai ir nedelsiant spręsti. Jei tiesa gimsta priešingų idėjų sankirtyje, tai juo platesnis skelbiamų nuomonių diapozonas, tuo didesnė tikimybė, kad bus rasta tiesa. Yra ir kitų filosofų senai išdėstytų argumentų, nurodančių žodžio laisvės svarbą tiesos radime ir žmonių klestėjime.

Daugelis pastarųjų metų reiškinių kelia nuostabą, pasigėrėjimą, žavesį, bet retas reiškinyks toks reikšmingas, kaip jaunimo įsijungimas į tautos atgimimo darbą, jo susidomėjimas politika, įsitikinimas, kad savo veiksmais galima pakeisti, pagerinti padėtį. Ankstesnių dienų apatija, karjerizmas, elgesio pasekmių apskaičiavimas nyksta, pradėdama užimti tą seniai minimą aktyvią gyvenimo poziciją, ne tik rokas, bet ir politika jaudina jaunimą. Šitokio jaunimo pakilimo prieš metus nebuvo galima net įsivaizduoti, ir juo tik galima džiaugtis. Pasitaiko išsišokimų, neapgalvotų žingsnių, perdėm kategoriškų reikalavimų, jaunimui būdingo audringumo, polinkio viską suvesti į gėrio ir blogio kovą. Bet dėl to nereikia rūpintis.

Ką darytų šis jaunimas, tikra prasme Lietuvos ateitis, jei Gurecko siūlymai suvaržyti spaudą ir sąjūdį būtų įgyven-

dinami? Reakcijos būtų įvairios, bet sunku tikėti, kad jaunimas staiga sustotų dirbti jam svarbų ir reikšmingą darbą ir, nusilenkdamas partijos pareigūnų išminčiai, atsisakytų savo įsitikinimų ir klusniai grįžtų į praėjusių metų pasaulį, lyg nieko nebūtų įvykę, lyg tautos ir jo atgimimas niekad nebūtų įvykęs. Laisvė yra gundanti vertybė; ja pasigėrėję, pakvėpavę jos tyru svaiguliu, greit jos neužmiršta: įsisemelkęs į giliausius sąmonės klotus, jos atminimas rūšens, bet neišnyks. Nepriklausomybės metų rašytojai ir kultūros veikėjai nelengvai ir nenoriai persiauklėjo net stalinizmo metais, kai už šitokį nerangumą grėsė lageris. Kaip spaudos, žodžio ir kitų laisvių paragavę jaunuoliai reaguos, jei jos bus atimamos arba smarkiai ribojamos, vietos spauda toliau rašys apie pertvarką, plintantį demokratizacijos procesą, entuziastingą darbo žmonių pritarimą partijos politikai? Kaip dirbs šis jaunimas, kaip įsijungs į gamybos ir kultūros gyvenimą? Ar galės jis stotiškai vaizduoti, kad nieko svarbaus neįvyko, save apgaudinėti, kad kokia nors griežta istorijos logika lėmė įvykių raidą ir laisvės apribojimus. Manychiau, kad ne; jis jaustųsi apviltas ir apgautas. Turbūt valdžiai nebūtų taip sunku sugrąžinti cenzūrą, uždrausti neformalius judėjimus arba smarkiai apriboti jų veikimo laisvę. Gyvenimas, bent jo paviršius, pasidarytų romesnis, ir tai gal patenkintų kai kuriuos partijos ir valdžios darbuotojus. Bet kaina būtų aukšta, nes kiltų tikras pavojus, kad tauta netektų šios kartos entuziazmo, jos energijos, pasiaukojimo idealams. Lietuvių tauta per mažą šitokiai prabangai. Todėl reikia viltis; kad partijos vadovai atmes Gurecko ekstremistinius pasiūlymus.

K. G.

(Iš „Europos LF Bičiulio“, 1989, Nr. 2)

IŠEIVIJOS UŽDAVINIAI

LIEKA TIE PATYS

XXI politinių studijų temos buvo susijusios su Lietuvoje vykstančiais įvykiais, kurie reikalingi pozityvaus ir veiksmingo išeivijos dėmesio. Centrinė studijų tema „Naujieji įvykiai Lietuvoje: papildoma ar keičia išeivijos uždavinius?“ buvo svarstoma simpoziumo būdu. Svarstybose dalyvavo Angelė Nelsienė, JAV LB tarybos prezidentė ir Vakarų apygardos pirmininkė ir Amerikos Baltų laisvės lygos vicepirmininkė dr. Petras V. Kisielius, JAV LB Krašto valdybos narys, Romas Giedra — buv. sovietų politinis kalnys ir Lie-

dukumą pasirašė šių Amerikos baltų centrinių organizacijų pirmininkai: Amerikos Lietuvių Tarybos, JAV Lietuvių Bendruomenės, Amerikos Latvių sąjungos, Estų Tautinės Tarybos, Jungtinių Baltų komiteto ir Baltų laisvės lygos.

Abu projektai, kurie atviri pataisoms ir papildymams, geri ta prasme, kad siūlo programas praktiškai veiklai. Ir beveik koku darosi, kad „didieji veiksniai“ vis posėdžiauja, vis tariasi, vis skelbia deklaracijas ir planuoja naujas veiksnų konferencijas, apie kurias jau

Įvykių Lietuvoje svarstybos XXI Los Angeles politinių studijų savaitgalį 1989 sausio 28-29

tuvos Laisvės lygai išeivijoje atstovaujančio vieneto narys, ir Zigmas Viskanta — JAV LB Los Angeles apylinkės valdybos narys.

Angelė Nelsienė pateikė ir komentavo du dokumentus, kuriuose išeivijos uždaviniai kaip tik ir aptarti. Vienas — „Politinės veiklos išeivijoje programa atsakymui į įvykius Lietuvoje 1988“ — formuluoja artimuosius ir tolimuosius lietuviškos veiklos išeivijoje tikslus, antrasis — „Baltic policy“ — bendruosius baltiškuosius. Tokio pobūdžio dokumentai išeivijos istorijoje pirmą kartą paruošti. Projektų paruošimo nuopelnas priklauso privačiai iniciatyvai. Gal dėl to jų atžvilgiu lietuviškieji veiksniai skeptiški, nors „Baltic policy“

kalbama bent porą dešimtmečių. Tik JAV Lietuvių Bendruomenė vykdo bent vieną konkretų projektą laisvėjimo procesui Lietuvoje paremti.

Angelės Nelsienės svarstymų išvada logiška: Lietuva laisvės neturi, tad išeivijos uždaviniai lieka tie patys. (Red. pastaba: šiame „Į Laisvę“ numeryje ištaisai skelbiamas Politinės veiklos išeivijoje programos projektas.)

Kiti kalbėtojai, Romas Giedra, dr. Petras V. Kisielius ir Zigmas Viskanta, tik niuansuose nutolo nuo Nelsienės išvadų. Giedra ryškino skirtumus tarp Sąjūdžio ir Lietuvos Laisvės lygos, Viskanta teigė, kad tik tolimieji uždaviniai nesikeičia, o artimieji keičiasi su įvykiais Lietuvoje, gi Kisielius įspūdingai ir įti-

Išeivijos uždavinius svarstė (iš kairės): dr. Petras V. Kisielius, Angelė Nelsienė, Romas Giedra ir Zigmas Viskanta. Nuotr. A. Kulnio.

kinančiai apeliavo į savo kartę, kad jos moralinė pareiga pilnai prisiimti atsakomybę už tėvų vestą kovę dėl Lietuvos laisvės.

Kalbėkime viena kalba

Kardinolo Vincento Sladkevičiaus pareikštą pageidavimą tautai ir išeivijai kalbėti viena kalba daug kas savaip aiškina, taip pat kaip vienybės reikalą: kalbėk kaip aš — vykdysi kardinolo pageidavimą, prisijunk prie manęs — neardysi vienybės.

Simpoziumo dalyviai bandė išvelgti tikrąjį kardinolo pareiškimo prasmę. Svarstybose dalyvavo dr. Jūratė Izokaitė-Avižienienė — Kalifornijos u-to dėstytoja, Danguolė Navickienė — JAV LB Tarybos narė, Arūnas Degutis — Sąjūdžio Lietuvoje veikėjas ir „Sąjūdžio žinių“ vienas redaktorių ir Mykolas Naujokaitis — Tautos fondo įgaliotinis.

Niekas neprieštaravo Naujokaičio tezei, kad „pagrindinis lietuvių tautos tikslas atgauti Lietuvai nepriklausomybę nuo 1940 nepasikeitė nė viena raide. Tas tikslas turėtų suderinti išeivijos kalbą“. Tik gal nuomonės išsiskyrė dėl tos tezės taikymo gyvenimo tikrovėje. Naujokaičio nuomone — Vlikui remiant, nesvyruojančią ištikimybę nepriklausomybės idealui rodo Lietuvos laisvės lyga ir Helsinkio grupė, o Sąjūdis, kurį išeivijoje remia Lietuvių Bendruomenė, sutinkąs pasilikti Sovietų Sąjungos priklausomybėje.

Kiti trys pranešėjai tokio išsiskyrimo nematė. Degutis tvirtino, kad Sąjūdis iš partijos kontrolės išsivadavo. Absoliuti dauguma sąjūdiečių yra nepriklausomybininkai. Navickienė ryškesnio išsiskyrimo tarp Lygos ir Sąjūdžio nematė: tos pačios idėjos ir tie patys siekimai pasakomi kiek kitais žodžiais. Todėl ji manė, kad išeivija gali kalbėti viena

Iš viršaus ir iš kairės: simpoziumo „Kalbėkim viena kalba“ dalyviai — Mykolas Naujokaitis, dr. Jūratė Avižienienė, Arūnas Degutis ir Danguolė Navickienė. Gretimam puslapy: temą „Priešingumų derinimas“ svarstė — Teresė Giedraitytė, Tara Barauskaitė, Lidija Tampuskaitė. Antrojoje eilėje — Laima ir Vilija Žemaitaitės. Visos nuotr. A. Kulnio.

kalba kartu su Lyga ir Sąjūdžiu. Izokaitė-Avižienienė siūlė bendrą kalbą reikšti bendru darbu: artėjime su tauta, ieškime pozityvių reiškinių ir konkrečiai prisidėjime prie ten sunkiose sąlygose besivystančios žodžio laisvės.

Priešingumų derinimas

Labai šiltai klausytojų buvo sutiktos jaunos lituanistikos seminaro studentės, svarsčiusios „Priešingumų derini-

mas" temą. Svarstytose dalyvavo Tara Barauskaitė, Teresytė Giedraitytė, Laidija Tampuskaitė, Laima Žemaitaitytė ir Vilija Žemaitaitytė.

Pagrindinė problema buvo tokia: ar dėl nedidelio blogio reikia at mesti gerą įvykį ar reiškinį, o jei priimti, — tai ar to blogio nematyti. Svarstybų pagrindą buvo padėtas vienas lietuviškas įvykis — Jaunimo teatro iš Vilniaus gastrolės Amerikoje. Šią trupę pakvietė

amerikiečiai. Čikagoje ir Houstone lietuviškai vaidino Čechovo ir Korostiliovo dramas. Amerikiečių spauda pastatymus sutiko superlatyviniais įvertinimais. Lietuvos vardas teigiamai pagarsintas kultūrinėje Amerikos visuomenėje.

Lietuvių visuomenė jaunimiečius sutiko ir pagerbė Kultūros židinyje New Yorke ir Jaunimo centre Čikagoje. Ir jie to buvo užsitarnavę. Tačiau visame ta-

me šviesiame paveiksle buvo viena tamsi dėmė ar dėmelė, kurios entuziastiškai kalbėtojai ir žurnalistai, išskyrus „Varpo“ žurnalą, pasistengė nematyti.

Tarp atvykusiųjų teatralų nebuvo teatro tarnautojo inž. Vytauto Bogušio. Jis buvo patekęs į vadovybės nemalonę dėl to, kad 1987 rugpjūčio 23 kartu su Sadūnaite, Terlecku, Cidziku ir kitais organizavo prie Mickevičiaus paminklo Vilniuje demonstracijas prieš Stalino-Hitlerio paktą. Po demonstracijų jam buvo suruoštas teatro profsąjungos teismas. Nusikaltimai „sunkūs“: gimnazijoje lietuvių kalbos temą „Sekime komunistų pavyzdžiu“ pakeitė į „Sekime dorų komunistų pavyzdžiu“, nesidavė saugumiečių auklėjimui, susitikinėjo su užsienio turistais, pasirašinėjo „šmeižikiškus“ raštus, susidėjo su recidivistais — Sadūnaite, Terlecku ir kitais, ir t.t. ir t.t.

Bogušis į visus tuos kaltinimus susirinkime davė atsakymus. Pareiškė, kad jis buvęs vienas iš demonstracijų organizatorių, nežiūrint, ar tai patinka KGB, ar ne, ir kad ateityje dalyvausiąs Stalino aukų paminėjimuose.

Lietuviškose salėse Amerikoje, pagerbiant Jaunimo teatro trupę, niekas Bogušio neprisiminė, o jo kaltintojai buvo pagerbti.

Simpoziumo dalyvės, pasiskirsčiusios temomis, išnagrinėjo Bogušui metamus kaltinimus, jo atsakymus ir padarė išvadą, kad Bogušis yra tikras lietuvis patriotas, kovotojas, daug patyręs asmeniškų nuoskaudų, ir kad jo nepaminėjimas, žodžiu ir raštu pagerbiant Jaunimo teatro gastroliuojančią trupę, jam galėjo būti gan skaudus. Išeivija neįvertino jo aukos. Jaunosios svarstybų dalyvės nesiulė kaip nors kritikuoti atvykusius Bogušio smerkėjus, bet būtų užtekę apgailestavimo, kad atvykusiųjų tarpe nėra Bogušio. Ir to jau būtų pakakę.

Degutis ir Brazdžionis

Studijų centre buvo Arūno Degučio pranešimas ir poeto Bernardo Brazdžionio paskaita.

Degutis išaiškino Sąjūdžio kilmę, sąrangą, santykius su valdžia, Laisvės lyga, komunistų partija. Partija tikėjosi Sąjūdį panaudoti savo politikai vesti, bet pro atsivėrusį laisvėjimo plyšį gaivalingai į viešumą prasiveržė tikrosios lietuvių tautos aspiracijos. Partija Sąjūdžio nekontroliuoja.

Didžiausias Sąjūdžio nuopelnas, anot Degučio, kad jis su LLL ir kitais sąjūdžiais grąžino tautai pasitikėjimą savo jėgomis. Nurodęs kai kuriuos konkrečius laimėjimus, Degutis teigė, jog partija daranti viską, kad tie laimėjimai nepasitarnautų poslinkiams į valstybinę nepriklausomybę.

Vertindamas išeivijos veiklą, Degutis ypatingai vertino išeivijos politinės veiklos pasiekimus, k.t. „okupacijos nepripažinimo politikos“ išsaugojimą, kongresines rezoliucijas, prezidentų proklamacijas ir t.t. Tauta žinojo, kad išeivija jos nėra pamiršusi.

Bernardas Brazdžionis, kurio populiarumas Lietuvoje yra pasiekęs zenitą, skaitė pagrindinę studijų paskaitą „Lietuvos rašytojai persitvarkymo sankryžoje“. Jis džiaugėsi Lietuvos poetų vaidmeniu dvasinėje Lietuvos laisvinimosi revoliucijoje, bet apgailestavo dėl tų, kurie ilgą laiką šalia oficialiųjų cenzorių patys save dar griežčiau cenzūravo ir šiandien savo stalčiuose neturi nieko, ką galėtų paskelbti. (Brazdžionio paskaita bus atspausdinta rugsėjo numeryje. —Red.).

Įvadinį studijų žodį tarė buvęs LF bičiulių Los Angeles sambūrio pirmininkas Juozas Pupius, uždarė dabartinis pirmininkas Algis Raulinaitis.

J. Kj.

PASITARIMAS DĖL BENDRO DARBO

Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto ir Pasaulio Lietuvių Bendruomenės valdybų atstovai 1989 kovo 11 buvo susirinkę pirmam pasitarimui dėl bendro ir vieningo darbo. PLB atstovavo pirm. dr. Vytautas Bieliauskas, dr. Vytautas Dambrava ir Algimantas Gureckas. Vliką — pirm. dr. Kazys Bobelis, Vytautas Jokūbaitis, prof. dr. Domas Krivickas ir Pilypas Narutis. Po pasitarimo buvo pasirašytas bendras pareiškimas, kuris ištiesai buvo paskelbtas spaudoje. Čia tik sutrauktai pateikiame svarbesniašias susitarimo mintis:

Lietuvių tautos laisvės kovos Lietuvoje ir užsienyje nekintamas tikslas yra nepriklausoma, suvereni Lietuvos valstybė, lygiatėisė su kitomis pasaulio valstybėmis. Džiaugiamės ir didžiuojamės Lietuvos laisvės lygos, Sąjūdžio ir visos Lietuvių tautos kova už savo teises. Sveikiname visas pastangas, siekiant daugiau laisvės ir kultūrinio, ekonominio bei politinio savistovumo. Kviečiame lietuvių išeiviją visuose kraštuose kuo plačiau paminėti Molotovo-Ribentropo paktą ir jų slaptųjų protokolų 50 metų sukaktį, kreiptis į viso pasaulio valstybių vyriausybes, parlamentus, spaudą ir visuomenę, reikalaujant Sovietų Sąjungą panaikinti tų susitarimų padarinius. Susitariame galimai greičiau sušaukti Lietuvos laisvės konferenciją, kurioje dalyvautų Vlikas, PLB, JAV LB, Kanados LB, Altas, Diplomatinė tarnyba. Tarp PLB ir Vliko valdybų bus palaikomi artimi ryšiai Lietuvos laisvės reikalais.

Susitarimą pasirašė dr. Vytautas Bieliauskas ir dr. Kazys Bobelis. Praeitame *Į Laisvę* numeryje buvome užsiminę, kad pirmieji sutartino politinio darbo išeivijoje žingsniai jau pradedami. Džiaugiamės tuo ir linkime geros valios ir bendro sutarimo.

„Varpo“ metais yra paskelbti šie 1989 metai. Šiemet minime *Varpo* šimto metų ir dr. Vinco Kudirkos 130-jo gimtadienio sukaktis. PLB imasi iniciatyvos kuo plačiau šią sukaktį visose vietovėse paminėti. Sudaryti organizaciniai ir garbės komitetai. Organizaciniam komitetui vadovauja prof. Mečys Mackevičius. Pagrindinis minėjimas JAV numatytas Čikagoje birželio 25. Lietuvių spaudoje išeivijoje *Varpo* sukaktis pradedama gyvai prisiminti. Prisimenama ji ir Lietuvoje. Lietuvių istorikų draugija kartu su Lituanistikos tyrimo ir studijų centru ruošia pilną *Varpo* rinkinį perspausdinti ir išleisti šiai sukakčiai paminėti. Naujas *Varpo* numeris, redaguojamas Antano Kučio, taip pat jau baigiamas parengti.

„Tėviškės Žiburiai“, vienas iš pačių geriausių išeivijos savaitraščių, leidžiamas Kanadoje nuo 1949 metų, įžengė į savo sukaktuvinius 40-sius metus. Savaitraštį šiuo metu redaguoja prel. dr. Pranas Gaida ir redakcinis kolektyvas.

PROF. DR. BRONIUS KUZMICKAS

PAS NEW YORKO BIČIULIUS

Kovo 11 New Yorko LF bičiulių sambūris surengė viešą pašnekesį su Lietuvos Mokslų Akademijos nariu dr. B. Kuzmicku, tema „Švietimas Lietuvoje“. Pašnekesiui vadovavo sambūrio narys dr. Juozas Kazickas.

Pristatydamas prelegentą, dr. Kazickas aptarė jį kaip vieną iš raktinių persitvarkymo sąjūdžio žmonių. Jo rūpestis lietuvių kultūros išlikimu, tautos vienybe, jaunimo auklėjimu daro jį labai svarbiu žmogumi švietimo srityje. Kad Lietuva prisikeltų, sakė dr. Kazickas, reikalinga turėti tokių žmonių kuo daugiau. Reikalinga svarstyti ir daryti sprendimus išmintingai ir suprasti tuos žingsnius, kurie veda į tautos išsilaikymą, mokėti įvertinti esamą padėtį ir tikėti idealo tikrumu.

Dr. Bronius Kuzmickas kalbėjo apie buvusią ir dabar besiformuojančią padėtį Lietuvos žmonėse: pirmą sykį žmogus atsisagauna kaip asmenybė; atsisagauna tauta ir jos vienybė. Praeityje tauta negalėjo suvokti net savo tikrosios būklės. Tik dabar pradeda skirti tikrąsias vertybes nuo primestųjų vertybių.

Sąjūdis šiuo metu turi dvejopą užduotį: ilgos ir trumpos distancijos. Dalykai, kurie neatidėliojami yra šie: ekologija, kultūra ir auklėjimas. Visų šių reikalų ateities tvarkymas remiasi teisiniais, konstituciniais ir referendumo pagrindais. Specifiniai tai reiškia, kad auklėjimo problema turi būti išspręsta pradedant mokyklų reformą.

Visa auklėjimo problema praeityje kilo iš neteisingo kultūros supratimo. Praeityje kultūra buvo tikrai ideologijos tarnaitė. Pavyzdžiui, literatūroje rašytojai

buvo įmūryti į tokius ideologinius rėmus, kad ten sunku buvo ir pajudėti. Tuomet susikūrė taip vadinamas „literatūrinis profesionalizmas“ kaip literatūrinė kryptis, kuri įgavo neigiamą pobūdį, nes liko be pagrindinių vertybių. Literatūroje įsigalėjo veidmainystė. Dailininkams buvo šiek tiek lengviau, ir jie mažiau turėjo meluoti. Vėliau literatūra atsigręžė į vertimus iš Vakarų, gi dabar labai madoje publicistika.

Mokyklų programa vedė tautą tiesiog į pradžią. Ji buvo unifikuota visai Sovietų Sąjungai ir joks pluralizmas buvo neleidžiamas. Auklėjimo nebuvo. Asmenybės ugdymo nebuvo. Buvo tik „valstybės įrankių“ paruošimas. Programose humanitarinė sritis vis būdavo mažinama, tautiniai dalykai išgujami, siaurinama lietuvių ir pasaulinė literatūra. Plečiama ir propaguojama buvo tik rusų kalba ir literatūra. Auklėjimas buvo remiamas valstybiniu ateizmu, gi ateizmas vedė į hedonizmą, iš ten — į alkoholizmą ir — nihilizmą. Sovietinei valstybei asmenybių nereikėjo; tik techniška paruoštų klusnių valstybės įrankių — robotų.

Šiandien gelbstimasi parengiant Tautinės mokyklos projektą, kuriuo rūpinasi įvairios komisijos. Vienos iš šių komisijų yra legalios, oficialiai pripažintos švietimo ministerijos, kitos — pirminės, neoficialios. Norima užsitikrinti, kad lietuviškos problemos būtų sprendžiamos Lietuvoje.

Pagal naująją mokyklų programą nacionalinė kultūra turi būti pirmoj eilėj. Programa balansuos humanitarinius ir griežtuosius mokslus su reikiama pasaulinės literatūros doze. Pagaliau pre-

legentas prašė patarimų ir nurodymų bei sugestijų iš klausytojų, kurių buvo gausiai susirinkę.

Diskusijų metu paaiškėjo, kad yra grupė akademikų Lietuvoje, kurie ieško platesnio žvilgsnio būties klausimais, bet filosofijoje visi yra savamoksliai, nes filosofijos fakulteto Vilniaus universitete nėra. Dr. Kuzmickas yra baigęs lituanistiką ir turi lituanistikos doktoratą, bet laiko savo filosofu. Būties klausimas ir kt. jam labai arti širdies, i klausimą, ar problema dėl auklėjimo nėra panaši ir Amerikoje, kur viešosiose mokyklose auklėjimas yra beveik nežinomas, — prelegentas taikliai atsakė, kad Amerikoje, kiek jam žinoma, yra pliuralistinė mokyklų sistema, ir tėvai turi daugiau negu vieną pasirinkimą: jie gali leisti vaikus į privačias mokyklas, kur auklėjama pagal įvairias konfesijas bei pasaulėžiūras. Tenai tokio pasirinkimo nėra. Paklaustas, ko Lietuva iš mūsų nori ir kokią patarimą jis išeivijai galėtų duoti, prelegentas aiškino, kad jis labai mažai žino apie išeiviją, kad išeivija ir Lietuva buvo taip ilgai atskirtos vienos nuo kitų, kad tik dabar Lietuvos žmogus pradeda pažinti išeiviją ir ką ji daro. Jo sugestija išeivijai: siųsti jaunimą į Lie-

tuva. Sąjūdžiui reiktų stengtis išsikovoti daugiau teisių gauti išeivijos knygas ir spaudą, be trukdymų ir „nusavinimų“. Tik visai neseniai, pagal dr. Kuzmicką, išeivijos Lietuvių Enciklopedija buvo išimta iš „Specfondo“ Vilniaus universiteto bibliotekoje; dabar pirmą sykį studentai gali ją pamatyti be specialaus leidimo. Iki šiol tik ypatingais atvejais studentai buvo prileidžiami prie šios enciklopedijos, bet jie turėdavo iš anksto nurodyti žodį, kurį jie norės paskaityti, tada prižiūrėtojas paduodavo enciklopedijos tomą su jau atverstu puslapiu, kuriame tas žodis aiškinamas. Į kitus puslapius ar žodžius pažvelgti būdavo nevalia...

Į klausimą dėl atsikuriančių jaunimo organizacijų prelegentas atsakė, kad šiuo metu aktyviausi yra skautai. Vienok visos jaunimo organizacijos dar šiuo metu veikia neoficialiai. Kada tai pasikeis, parodys ateitis. Taipgi šiuo metu vyksta organizacijų atsiskyrimas nuo Tarybų Lietuvos oficialių visąjaunginių organizacijų; pirmieji pradėjo dailininkai, jie įkūrė Lietuvos Dailininkų Sąją, atskirą nuo LTSR Dailininkų Sąjos, po to sekė muzikai ir teisininkai.

A. S.

ŽMOGAUS TEISIŲ KONFERENCIJA CLEVELANDE

Baltų laisvės lyga (Baltic American Freedom League) kasmet rengia konferencijas, kuriose svarstomi aktualiausi pabaltiečių reikalai, šiemet tokia konferencija, aštuuntoji iš eilės, įvyko kovo 11 Clevelande. Prie jos rengimo prisidėjo ir lietuvių organizacijos, jų tarpe ir LFB centro valdybos žmonės, o Ingrida Bublienė buvo konferencijos informacijos koordinatore. Konferencija buvo suorganizuota labai gerai, išvys-

tyta didelė reklama amerikiečių tarpe, dalyvavo virš 150 asmenų. Dalyvių tarpe buvo ir du žymūs žmogaus teisių kovotojai Sibiro kankiniai: Balys Gajauskas ir Ivars Žukovskis. Jie buvo sutikti ilgalais plovimais.

Konferencijoje buvo svarstomos šios temos: padėtis Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje; Pabaltijo valstybių prekybiniai klausimai; Molotovo-Ribbentropo aktas; ekologiniai klausimai Pabaltijo kraš-

tuose; planai ateities veiklai.

Apie paskutiniuosius įvykius Pabaltijo kraštuose kalbėjo: O jars Kalnins, Viktoras Nakas, Mari-Ann Rikken ir adv. William Hough III. Buvo kruopščiai perteiktos paskutinės informacijos, nuotaikos ir viltys. Buvo pabrėžta, kad politika, kultūra, religija ir ekonomija negali būti išjungtos iš ten pasireiškiančio laisvėjimo proceso. Įvairiose SS respublikose jau bandoma veikti ir jungtinėmis jėgomis. Ukrainiečiai, lietuviai, latviai, estai, armėnai ir gruzinai yra sudarę tam tikrą demokratinį judėjimą sąjungą.

Buvo svarstomos galimybės ekonominių ir prekybinių ryšių tarp Pabaltijo valstybių ir laisvojo pasaulio. Svarstytose dalyvavo Jonas Pabedinskas, Janis Strautnieks, Ginta Palubinskaitė, Robert Hand ir Agris Pavlovskis. Tai nebuvo vien biznio reikalo svartymai, bet dėmesys buvo kreipiamas į pagalbos ir talkos sudarymą. Suprantama, kad kapitalo investavimas sovietų okupuotuose kraštuose yra surištas su didele rizika, tad atsargumas yra būtinas. Tačiau pirmuosius žingsnius pradėti reikia.

Molotovo-Ribbentropo pakto klausimu buvo stipriai kalbėta. Dr. Olgerts Pavlovskis akcentavo, kad šis paktas iškyla vis labiau kaip sovietinę politiką kompromituojantis dokumentas. Maris Mantenieks pabrėžė ir Vakarų pasaulio moralinę atsakomybę už Pabaltijo tautų tragediją. Baltų laisvės lyga (BAFL) dės visas pastangas ir reikalaus, kad šis paktas būtų oficialiai panaikintas. Tai akcijai vadovauti ir koordinuoti pakviesta Asta Banionytė-Connor. Angelė Nelsienė kvietė visus jungtis į Baltų laisvės lygą.

Ekologiniais klausimais Pabaltijo kraštuose kalbėjo Valdas Adamkus, Toomas Tubalkain, dr. Juris Dreifelds, moderavo Ingrida Bublienė. Ekologinė prob-

lema yra pasidariusi kritiškai skaudi: žemė, vanduo ir oras yra nepaprastai užteršti. Ši kritiška padėtis yra žinoma, bet niekas nežino nuo ko pradėti ją gerinti. Reikalingos milžiniškos lėšos, delsimas kelia gyventojuose nerimą ir baimę, kad nekontroliuojama tarša gali sunaikinti jau ir taip nukentėjusias tautas. Apie šią ekologinę krizę pasaulis turi būti labiau informuojamas ir ieškoma didesnės pagalbos.

Baltų laisvės lygos ir bendrai pabaltiečių veiklos ateities planus nagrinėjo Valdis Pavlovskis, dr. Jonas Genys, Mari-Ann Rikken, Linas Norušis, Maris Mantenieks ir Margis Pinnis. Reikia įsąmoninti JAV politiką, kad pabaltiečių laisvės judėjimas nepažeidžia Amerikos interesų. Būtina suorganizuoti didesnę fondą, profesionalų tvarkomą informacijos centrą, bendrą laikraštį. Jungtinėse Tautose reikėtų turėti savo stebėtoją, kuris vėliau galėtų tapti pilnateisiu pabaltiečių atstovu. Veikti per Europos valstybes, Amerikoje išvystyti didesnę spaudimą į Kongresą, įtraukti ukrainiečius į bendrą darbą.

Jaunesnioji karta buvo susibūrusi savo pokalbiams. Svarstytose kalbėjo Rasa Šilėnaitė, Gintas Gaška, Paulius Alšėnas, Ginta Palubinskaitė, Darius Sužiedėlis, Karlis Cerpulis, William Hough. Konferencija buvo užbaigta banketu, kurio metu Baliai Gajauskui buvo įteiktas Clevelando miesto auksinis raktas ir išklaustas jo žodis.

Čikagos LFB sambūris kovo 30 turėjo savo susirinkimą, kuriame dalyvavo svečias iš Lietuvos kun. Aušvydas Belickas. Išsamiaame pranešime kun. Belickas nušvietė dabartinę padėtį Lietuvoje, apibūdino Sąjūdį, Lygą, ir kitas organizacijas, vertino išeivijos pastangas. Pranešimas išaukė gyvas diskusi-

jas, sukėlė daug klausimų. Po pertraukos bičiuliai svarstė savo sambūrio ir bendrai LFB veiklos klausimus. Susirinkimui vadovavo sambūrio pirm. Vladas Sinkus, kurio valdyba su šiuo susirinkimu baigė savo kadenciją. Naują valdybą sudarė: Aldona Šmulskštienė, Povilas Vaičekauskas, Liudas Valančius, Jonas Vaznelis, Jonas Žadeikis ir Valerija Žadeikienė.

Kun. Kazimieras Pugevičius ir Lietuvos Katalikų Religinė šalpa šiemet vėl yra sudaręs maldos už Lietuvą kalendorių. Kiekviena metų diena yra paskirta organizacijoms, parapijoms, laikraščiams ir žurnalams. Nariai ir skaitytojai kviečiami nustatytomis dienomis melsis Lietuvos reikalais. 1989 spalio 17 diena yra paskirta į Laisvę žurnalo skaitytojams. Prašome visus skaitytojus tą dieną savo maldose prisiminti Lietuvą.

ATSIŪSTA PAMINĖTI

AMŽINO ĮŠALO ŽEMĖJE, Sibiro tremtinių prisiminimai, pergyvenimai, viltys ir gyvenimo vaizdai. Sudarė ir įvadą parašė Aldona Žemaitytė, ši 304 psl. kietais viršeliais knyga išleista Vyturio leidyklos Vilniuje, 1989 metais. Leidėjai visą pelną ir honorarus skiria Stalino aukoms paminklui statyti.

LIETUVA IR KRIKŠČIONYBĖ, keturių paskaitos 600 metų sukakčiai. Išleido Lietuvos krikščionybės sukakties komitetas Kanadoje 1987. Redagavo kun. dr. Pranas Gaida ir Česlovas Senkevičius. Knygoje išspausdintos Algirdo Budreckio, Rasos Mažeikaitės, Juliaus Slavėno ir Vytauto Vardžio paskaitos, skaitytos įvairiuose sukakties minėjimuose. Knyga 108 psl., kaina nepažymėta.

Jonas Aistis, RAŠTAI I. Aisčio poezijos rinktinė. Redagavo Alfonsas Nyka-Niliūnas ir Antanas Vaičiulaitis. Išleido Ateities literatūros fondas 1988 metais. Aisčio raštų leidimu rūpinasi Aldona Aistienė. Knyga 450 psl., kietais viršeliais, aplankas Jono Kuprio. Knygos pabaigoje įdėtos dvi Aisčio autobiografijos, redakcijos žodis, Nykos-Niliūno vertinimas ir A. Vaičiulaičio paaiškinimai Aisčio eilėraščiams. Knygos kaina 15 dol.

Genrikas Songinas, VILNIAUS KRAŠTO LEGENDOS. Iš žmonių girdėtos ar archyvuose surastos ir atkurtos legendos, pasakojimai. Knyga 128 psl., kietais viršeliais, išleista 1988 autoriaus anūko Lino Raslavičiaus lešomis. Vinjetės ir aplankas dail. Raminatos Lapšienės. Kaina 8 dol. Spaudė *Draugo* spaustuvė.

Edvardas Turauskas, LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS NETENKANT - ĮVYKIAI. Tai Lietuvos užsienio reikalų ministerijos Politikos departamento direktoriaus Edvardo Turausko memuarai, užrašai ir dokumentai iš paskutiniųjų nepriklausomos Lietuvos valstybės dienų, o taip pat ir iš laikotarpio tuoj po okupacijos. 280 psl. knygoje duodama nepaprastai daug įdomios informacijos apie to laiko įvykius, žmones ir diplomatinis užkulisius. Knygai įvadą parašė dr. Stasys Bačkis, Lietuvos diplomatinijos šefas. Išleido Lietuviškos knygos klubas, spaudė *Draugo* spaustuvė. Viršelis Pauliaus Jurkaus. Knyga iliustruota gausiai. Gaila, kad neišvengta daugelio kalbos ir korektūros klaidų. Kaina 12 dol.

Anatolijus Kairys, EPIGONAI, politinis romanas, Knyga 213 psl., išleista 1989 autoriaus teisėmis, viršelis dail. Magdalenos Stankūnienės. Spaudė *Draugo* spaustuvė. Kaina 10 dol.

Skaitytojų žodis — tęsinys iš 9 psl.

Aš tikiu, kad tam atsinaujinimui paskatą davė tėvų auklėjimas, išeivijos pozityvioji spauda, o labiausiai Amerikos dienraščių ir žurnalų dėmesys, platūs komentarai apie Pabaltijo tautų jaudinančias demonstracijas, siekiant laisvės. Aš siūlyčiau remti akademinį jaunimą PREMIJOMIS už jų entuziazmą ir siekimus, supažindinant Amerikos ir pasaulinės spaudos didžiųjų agentūrų dėmesį.

Edm. Arbas

Humoras tik dalis tikrovės

„ĮL“ 104-me numeryje Antanas Musteikis, tarp kitko pamini širšelių lizdelių draskymą, primena Vliko ir Bendruomenės rungtynes dėl Lietuvos laisvės kūdikio. Tai irgi iš investuotų interesų dirvos. Išraiškingai palyginama krašto samprata (38-49 psl.), kol po rimtų svarstymų neprieina prie Antano Gustaičio humoristinės poezijos, kurio mūza ne šimtaprocentiniai visus pabėgėlius bei jų vadus apdainuoja, juk ir Musteikis ne kiekvieną Vliko ir Bendruomenės narį ironizuoja. Taikiau būtų humorą vertinti humoro žanro mastu. Humoras gali svyruoti nuo švelnaus ir lengvo ligi pikto ir kandaus, artėdamas prie satyros ar sarkazmo (LE VIII, 336 psl.). Ir Gustaičio humoristinė poezija ir Musteikio proza, kai kritikuoja užsipelnčius (nors skirtingu būdu), — supanašėja.

Sovietinis kritikas Vytautas Kubilius ne į temą panaudojo humorą įvadiniam vertinime (spėju, kad Gustaitis jo

neprašė), — tad parašė stagnacinių laikų „aparačiko“ mintimis.

Gustaičio humoristinės eilės neįmerkė jo į drumzles ir nepastatė ant šventvagio ribos (50 psl.).

Antanas Valiuškis

Negailėkim jaunimui paramos

„ĮL Laisvę“ gruodžio mėn. 1988 numeryje yra net trys vedamieji. Tai labai svarbūs iškelti faktai. Skatinamas bendravimas su tauta. Taip, labai norime bendrauti, bet Maskvos letena tebėra. Mes juk be Sovietų įsileidimo negalim vykti į ok. Lietuvą. Turim okupanto prašyti, kad lyg kokiame kalėjime įsileistų aplankyti mūsų mylimą kraštą. Ak, kaip skauda širdį ir ašaros krenta, kai matai atbundančių laisvės prošvaisčių judėjimą mūsų sesių ir brolių.

Stalinas nebuvo vienas. Buvo išdavikų, kurie gėlėmis kaišiojo jo karius. Todėl dabar tų išdavikų yra ir čia, laisvajame pasaulyje; jie talkininkai OSI, NKVD ir kitiems, lyg kerštu dega daryti bloga Lietuvai ir jos netekusiem.

Žurnale labai geras straipsnis prof. A. Musteikio. Kaip nors stenkimės jaunimą įtraukti į veiklą ir bendradarbių eiles. Negailėkim jaunimui paramos.

„ĮL Laisvę“ žurnalas tegu plečiasi ir duoda naujų jėgų tiek laisvės Lietuvai kelyje, tiek jos atgimimui.

B. Balys

Įdomesnė spauda

Su laisvėjimu Lietuvoje visa spauda pasidarė įdomesnė skaityti, tuo pačiu ir Laisvę“ žurnalas.

Br. Juška

„Į LAISVĘ" 1988 metų aukotojai

Amžina prenumerata prel. J. Prunskis — 500 dol.

RĖMĖJAI:

Dr. K. Ambrazaitis, V. Barisas, K. Bružas, dr. V. A. Dambrava, J. P. Kazickas, J. Kojelis, dr. V. Majauskas, V. Maželis, J. Mikonis, E. Pakulienė, A. Raulinaitis, dr. A. Razma, dr. A. Šležas, dr. R. Šomkaitė, St. Vilinskas, dr. P. Žemaitis.

GARBĖS PRENUMERATORIAI:

J. Ardys, A. P. Bagdonas, L. Bajorūnas, kun. R. K. Balčys, Asta Banionis-Conner, A. Balsys, dr. A. Baltrukėnas, C. P. Baltrukonis, A. Bernotas, A. G. Bražėnas, B. Burchikas, R. Bureikienė, K. Čepienė, dr. S. Čepas, V. Čyvas, kun. V. Cukuras, kun. V. Dabušis, St. Dzikas, V. Gečas, F. Ignaitienė, P. Karalius, V. Kazlauskas, kun. L. Kemėšis, M. Kirkilas, prel. J. Kučingis, S. Kudokienė, V. Kuzmickas, dr. E. Lenkauskas, I. Mališka, prof. V. Marijošius, A. Mažiulis, P. Milašius, E. Milkauskas, kun. S. Morkūnas, B. Neverauskas, kun. J. Pakalniškis, J. Pažemėnas, M. Petrulis, A. Pocius, dr. Z. Prūsas, K. Račiūnas, dr. P. Rasutis, L. Reivydas, V. Rociūnas, kun. K. Sakalauskas, VI. Sinkus, V. Skladaitis, S. Smalinskas, M. Sodonis, kun. J. Staškus, dr. J. A. Stikliorius, K. šakys, A. Šatas, V. Šilas, kun. I. Urbonas, J. Vaičjurgis, J. Žadeikis, V. Žiaugra, J. Žilionis.

AUKOTOJAI:

A. Atutis, A. J. Audronis, Br. Barisas, dr. A. L. Čepulis, A. Damijonaitis, A. Gailiušis, VI. Garbenis, J. Gepneris, K. Gimžauskas, A. Girnius, dr. G. Grinis, J. Gruzdas, A. Gurevičius, I. P. Janavičius, K. Jankūnas, Z. Juras, dr. J. Jusionis, Br. Juška, A. Kairelis, D. Kaškelienė, K. A. Keblys, M. Kevalaitis, dr. J. Kižys, kun. R. Krasauskas, kun. V. Krikščiūnevičius, St. Kungys, K. Laukaitis, Daiva Meilė, dr. A. Mauragis, V. A. Mažeika, V. Milukas, VI. Palubinskas, J. Paovys, kun. V. Pikturina, V. Prišgintas, B. Raugas, St. Rudys, J. V. Rugelis, J. Salys, S. Slavickas, C. Surdokas, A. Sušinskas, dr. V. Šaulys, V. Vaičiulis, J. Vasaris, dr. A. Valiuškis, kun. J. Velutis, J. Virbalis, dr. J. Žirgulis.

Visiems aukotojams tariame nuoširdų acių.

Leidėjai ir administratorius

Šio numerio kaina 3.50 dol.

